

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
LITERATŪROS IR KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS
A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras

Indrė Juškienė

Ligos semiotika Eduardo Cinzo romane „Raudonojo arklio vasara“

Magistro darbas

Darbo vadovė Dr. Jurgita Katkuvienė

Vilnius, 2018

Indrė Juškienė. Ligos semiotika Eduardo Cinzo romane „Raudonojo arklio vasara“.

Magistro darbas, vadovė Dr. Jurgita Katkuvienė, Vilniaus universitetas, A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras, 2018, 65 p.

Anotacija

Darbo objektas – Eduardo Cinzo romanas *Raudonojo arklio vasara*. Tikslas – semiotiškai išanalizuoti ligos raišką romane ir atskleisti, ką reiškia pasveikimas bei paties sergančiojo galimybes kontroliuoti ar pakreipti ligą tam tikra linkme. Išanalizavus tekstą paaiškėjo, kad visiškas pasveikimas neįmanomas, bet ligonis gali keisti savo modalinę kompetenciją ir nuo to keičiasi jo santykis su liga ir jos raiška. Romane ligonis – pasijinis subjektas. Naratyviniame lygmenyje jis atlieka trejopą aktantinę funkciją: subjekto, lėmėjo, ir vertės objekto. Viena iš sveikatos būklės pagerėjimo sąlygų – teminio ir pateminio vaidmenų derinimas, priimant pastarąjį kaip dalį savo tapatybės, t. y., paverčiant teminiu vaidmeniu.

Raktažodžiai: Cinzas, Raudonojo arklio vasara, arklys, liga, pasija, ligos semiotika, ligos patyrimo strategija, semiotinė analizė, pasveikimas, vaizduotė, haliucinacijos, atošvaistė, LSD, daktaras.

Turinys

1. Įvadas	4
2. Ligos diskursas	9
2.1. Atvykimas	9
2.2. Patemizacija	15
2.2.1. Baimės figūratyvizacija	20
2.2.2. Aktantų sinkretizmas	25
2.2.3. Raudonasis arklys kaip liga / priepuolis	29
2.2.4. Apgavikas	32
2.2.5. Liga kaip pasija	35
2.2.6. Tarp realybės ir tikrovės	37
2.3. Teminis vaidmuo	40
2.4. Vaidmenų modalumai	42
3. Ligos patyrimo strategijos	45
3.1. Perpratimas ir pašalinimas	45
3.2. Bėgimas	46
3.3. Susitaikymas	47
3.4. Atmetimas	51
3.5. Pasidavimas	54
3.6. Kova	56
3.7. Priėmimas	57
3.8. Erdvių išsidėstymas	58
4. Išvados	60
Literatūros sąrašas	62
Summary	65

1. Įvadas

Šio magistro darbo tema yra *Ligos semiotika Eduardo Cinzo romane „Raudonojo arklio vasara“*. Liga dažniausiai apibūdinama kaip tam tikras sveikatos sutrikimas. Panašius apibūdinimus randame ir žodyne¹. Liga yra sveikatos (fizinės arba psichinės) priešingybė, ir gali būti laikoma anomalija, kuri kenkia žmogui, ir kurią reikia pašalinti. Įdomu, kad pirminė žodžio *semiotika* reikšmė kilusi iš medicininio diskurso ir reiškia „mokslą apie ligų simptomus“, t. y., tam tikros ligos aprašymas². Antruoju atveju – tai mokslas apie reikšmes ir reikšminių diskursų analizė. Taigi, *ligos semiotiką* galėtume interpretuoti dvejopai: kaip konkrečios ligos, pvz., gripo aprašymas, kaip tam tikras gripo simptomų katalogas ar jų pasireiškimo istorija arba, kaip kokios nors besireiškiančios įvairiuose diskursuose ligos semiotinė analizė, remiantis bet kokio pobūdžio tekstu – rašytiniu, vizualiniu, garsiniu, etc. Įdomu, kad semiotikoje yra terminas *būsenos subjektas*, dar vadinamas *patientu*, reiškiantis „pasyviai priimančią visus pasaulio dirginimus, esančius jį supančiuose objektuose“³, o tiesiogiai verčiamas jis reiškia *pacientas*. Toliau apie ligos semiotiką bus kalbama turint omeny antrąją reikšmę.

Ligos semiotika yra aktuali ir praktiška medicinos srityje. Ligos semiotikoje „liga yra ženklas, nurodantis sutrikimą, kuris veikia sveikatos būklę, gyvenimo kokybę ir žmogaus produktyvumą. Ženklo esmė yra atskleisti veikslių grandinę tam, kad būtų pašalintas gyvenimo kokybės sutrikimas. Pritaikytas medicinoje, paciento siunčiamas ženklas skirtas gydytojui tam, kad būtų imtasi atitinkamų veikslių išgydyti ligą. Tokiu atveju liga tampa ženklu tam, kad būtų pradėtas gydymas“⁴. Taigi, semiotika svarbi ligų diagnozavimui, ir jos vaidmuo čia negali būti sumenkintas. Diagnozavimas prasideda nuo gydytojo komunikacijos su pacientu. Ligos semiotikoje „ženklaish laikomi pacientas, (ligos) istorija ir sveikatos patikrinimas, tyrimų atsakymai ir visa kita aktuali informacija“⁵. Taigi, liga laikoma ženklu, kaip konkretaus paciento įvairių negalavimo aspektų visuma, kurią gydytojas turi ir žino, kaip perskaityti bei interpretuoti. Šiuo atveju ligos semiotika yra naudingas „įrankis“ medikams.

Tačiau ligos diagnozavimas yra ne vienintelis praktinis ligos semiotikos aspektas. Antruoju atveju, ligos semiotika gali būti naudinga pacientams, t. y., ligos patyrėjams. 2012 m. gruodžio mėn. Oksfordo universitete įvyko tarptautinė konferencija „Peržiūrėti ligos naratyvai: nuo

¹ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=liga&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-24.

² <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=semiotika&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-24.

³ A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė, sudarė ir iš prancūzų k. vertė R. Pavilionis*, Vilnius: Mintis, 1989, p. 311.

⁴ F. M. Riegler, „The semiotics of disease“, *European surgery*, Springer Verlag, 2010, Nr. 42, (4), p. 157–158, el. prieiga: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10353-010-0553-y.pdf>, žiūrėta 2017-12-16.

⁵ John F. Burnum, „Medical Diagnosis through Semiotics: Giving Meaning to the Sign“, *Annals of Internal Medicine*, American College of Physicians, 1993 lapkričio 1 d., t. 119, Nr. 9, p. 939–940, el. prieiga: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.847.5090&rep=rep1&type=pdf>, žiūrėta 2017-12-16.

kalbos semiotikos prie šnekos materialumo“ („Illness Narratives Revised: From the Semiotics of Language to the Materiality of Speech“). Joje buvo telkiamas dėmesys į ligos naratyvą, kurio tyrimas buvo vienas didžiausių medicinos antropologijos indėlių ligonio patirčių ir ligos supratimui. Viena vertus, semiotiką ir kalbos mokslą siūloma suvokti kaip tam tikrų kūniškų patirčių visumą ir jų kuriamą pasakojimą, kita vertus, kaip kalbos vartojimą terapiniuose užsiėmimuose, įskaitant juslinius ir medžiagiškus aspektus. Dar viena konferencijos gairė buvo tyrimai apie būdus, kuriais pacientai reprodukuoja ligos kategorijas kurdami savo subjektyvumą, ir kaip konkretaus šnekėjimo apie kūnišką būklę įsisavinimas padeda žmogui susitaikyti su nelaimė ir kančia.⁶ Taigi, ligos semiotika dalyvauja gydytojo ir paciento komunikacijoje, kuri gali lemti ligonio santykį su jo sveikatos būkle.

Be to, ligos poveikis paciento gyvenimo kokybei priklauso ne tik nuo to, kokias ligos reikšmes jam perduoda gydytojas, bet ir pats ligonis savarankiškai gali suvokti ligos ženklus kaip reikšmes, ir atitinkamai keisti savo santykį su negalavimu. „Tinkamas ligos interpretavimas gali motyvuoti pozityvią energiją: dėkingumą, nusižeminimą. [...] Liga gali būti interpretuojama kaip ženklas, liepiantis pakeisti gyvenimo būdą, atsitraukti ir sulėtinti greitį, pasilikti daugiau laiko sau asmeniškai, ir skirti jį tiems, kas mums svarbūs (šeima, draugai, pacientai). [...] „Energija“ yra absoliuti, ir tik nuo mūsų priklauso, ar ji bus pozityvi, ar negatyvi“⁷. Taigi, liga gali pasitarnauti kaip naujai atrasta gyvenimo filosofija, nukreipianti ligonį kita linkme, suteikianti gyvenimui naujas reikšmes.

Aptarti ligos semiotikos aspektai yra susiję su realiomis ligos patirtimis. Tačiau, apie ligą kuriamos reikšmės, ligos istorijos, įvairūs susirgimų aspektai gali būti išreikšti ir meniniuose tekstuose. Jų kitokia semiotinė analizė taip pat gali atskleisti „gyvenimo filosofiją“, kurią suteikia liga. Meninio kūrinio analizė gali pasitarnauti ne tik kaip menotyros studija, gal net ir anksčiau aprašytu praktiniu ligos supratimo atžvilgiu.

Kalbant apie ligą ir jos semiotinę analizę apskritai, galima sakyti, kad pasaulyje yra atlikta nemažai tyrimų, analizuojančių įvairius tekstus. Pavyzdžiui, Victoras Kupermanas ir Josefas Zislinas straipsnyje „Semiotinė psichiatrinės diagnozės perspektyva“ („Semiotic perspective of psychiatric diagnosis“) semiotiniu aspektu aptarė psichiatrinę diagnozę⁸; Jhenniferė R. Rodríguez Q. straipsnyje „Žodžių konfliktas. Šizofrenijos diskurso analizė per pasijų semiotiką“ („El conflicto de las palabras. Análisis del discurso esquizofrénico desde la semiótica de las pasiones“) pasitelkiant pasijų semiotiką analizavo šizofreniją⁹; Jaques‘as Fontanille studijoje „Astmos pasijos“ analizavo

⁶<http://www.mmg.mpg.de/en/subsites/medical-diversity/events/international-conference-illness-narratives-revisited/>, žiūrėta 2018-05-24.

⁷ F. M. Riegler, „The semiotics of disease“, *European surgery*, Springer Verlag, 2010, Nr. 42, (4), p. 157–158, el. prieiga: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10353-010-0553-y.pdf>, žiūrėta 2017-12-16.

⁸ V. Kuperman, J. Zislin, „Semiotic perspective of psychiatric diagnosis“, *Semiotica*, 155(1), 2005, 1–13, el. prieiga: <https://www.researchgate.net/publication/290047038>, žiūrėta 2018-04-23.

⁹ Jhennifer R. Rodríguez Q., „El conflicto de las palabras. Análisis del discurso esquizofrénico desde la semiótica de las pasiones“, *Aportes desde américa latina: miradas, lenguajes y perspectivas semióticas*, Bogota: Instituto Caro y Cuervo,

astmą¹⁰; Ioana Boghian analizavo grožinį tekstą – Emily Brontë'ės romaną „Vėtrų kalnas“ straipsnyje „Semiotinė ligos prieiga Emily Brontë'ės *Vėtrų kalnas* („A semiotic approach to illness in Emily Brontë's “Wuthering heights”)¹¹, ir t.t.

Lietuvis, Paryžiaus semiotikos mokyklos pradininkas Algirdas Julius Greimas apie ligą yra šiek tiek rašęs savo knygoje *Struktūrinė semantika*, kurioje pateikiamas galimas ligų skirstymas. Pavyzdžiui, jis išskiria dvi ligų klases: *kūno ligos* vs *kraujo ligos*, ir suteikia joms „vėžio“ ir „anemijos“ pavadinimus¹². Taip pat, Loreta Mačianskaitė semiotiškai analizavo Julijono Lindės–Dobilo romaną „Blūdas“, kuriame blūdas pasirodė esantis pasija¹³. Galima paminėti ir Vilniaus universiteto, A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centro magistrantų apgintų darbų¹⁴. Taigi, Greimo semiotika neskyrusi daug dėmesio ligos tyrimui grožiniuose tekstuose, todėl nauja ligos analizė praturtins negausius lietuvių semiotikų darbus. Dėl tos pačios priežasties nėra daug teorinės medžiagos ligos tyrimui, tad prieiga šiam darbui turėjo būti atrasta savarankiškai.

Šio rašto darbo objektu buvo pasirinktas grožinis literatūros tekstas – Eduardo Cinzo romanas *Raudonojo arklio vasara*. Vėliau rašytojas išleido ir romano tęsinį – *Trys liūdesio dienos*, tačiau jis šiame darbe analizuojamas nebus.¹⁵

Išėivijos rašytojo Eduardo Cinzo¹⁶ (g. 1924 m.) romanas *Raudonojo arklio vasara* pirmą kartą išleistas Čikagoje (JAV) 1975 metais. Jame nėra išėivijos literatūrai būdingų gimtinės ilgesio motyvų, bet susitelkiama į žmogaus asmeninę dramą. Deja, Cinzo kūryba nėra tyrinėta taip gausiai, kaip kitų autorių. Pagrindinis romano veikėjas – Stanis Dogenis (toliau – Stanis), prieš kurį laiką pabandė narkotinės medžiagos, dėl kurios poveikio vėliau jam pasireiškė pasikartojantys haliucinacijų priepuoliai. Didžiausias dėmesys skiriamas ne pačiam ligos aprašymui, o besikamuojančio veikėjo išgyvenimams ir santykiui su ja. Bronius Raguotis teigia, kad šiam pasakojimui „būdingas psichologinis buitinis tikrovės ir žmogaus interpretavimo lygmuo“¹⁷. Anot jo, „vaizduodamas žmogų kaip socialinę būtybę, rašytojas dėmesį nukreipia į psichologiją, daugiau

2017, 158–172, el. prieiga: <http://www.felsemiotica.org/site/wp-content/uploads/2017/11/MIRADAS-LENGUAJES-Y-PERSPECTIVAS-SEMIO%CC%81TICAS.pdf>, žiūrėta 2018-05-22.

¹⁰ Jaques Fontanille, „Astmos pasijos“, *Baltos lankos*, iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, Vilnius: Baltos lankos: 2012, p. 124–177.

¹¹ Ioana Boghian, „A semiotic approach to illness in Emily Brontë's “Wuthering heights”, *Speech and Context*, 1, 2015, p. 63-76, el. prieiga: <https://www.researchgate.net/publication/282245772>, žiūrėta 2018-05-22.

¹² A. J. Greimas, *Struktūrinė semantika*, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 300–301.

¹³ Loreta Mačianskaitė, „Ką reiškia blūdas „Blūde“?“, *Baltos lankos*, Vilnius: 2004, Nr. 18/19, p. 90–110.

¹⁴ Pavyzdžiui, Asta Skujytė, *Mitinė ligų erdvė lietuvių etnomedicinoje: buveinės, ribos, kelionės*, Magistro darbas, vadovė dr. Daiva Vaitkevičienė, Vilniaus universitetas, A.J Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras, 2014.

¹⁵ Eduardas Cinzas, *Raudonojo arklio vasara*, Vilnius: Alma littera, 2008; *Trys liūdesio dienos*, Vilnius: Alma littera, 2008.

¹⁶ Tikroji rašytojo pavardė Čiužas.

¹⁷ Bronius Raguotis, „Keli žodžiai apie E. Cinzo kūrybą“, Eduardas Cinzas, *Raudonojo arklio vasara*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 314–318.

gilinasi į asmenišką intymiąsias personažo gyvenimo bei psichikos sferas¹⁸, tad pirmiausia šis romanas yra ne apie ligą, o apie žmogų ir jo vidujybę.

Tiesa, su tuo nesutinka Violeta Kelertienė. Anot jos, „veikale vyrauja įvykiai, o ne Stanio išgyvenimai, perkošti per jo sąmonės filtrą, ir vienintelis protagonistos suvokimas — tai, kad raudonasis arklys (priepuoliai) jo tebetyko. Romanas neišnaudoja galimybių gilesnei Stanio autoanalizei, visos veikėjo išvalgos sąlygotos įvykių įkarščio, psichologiškai jis pats mažai pasikeičia.“¹⁹. Taigi, išsiskiria kritikų požiūris į romane aprašomą Stanio psichologinę būseną, kuri turėtų būti pagrindinis būdas atskleisti veikėjo santykį su liga. Šiame darbe įdomu pažiūrėti, kaip teksto vidinė sąranga atskleidžia Stanio psichologinę būseną.

Pirmiausia šis darbas aktualus kaip Cinzo romano analizė apskritai, kurių nėra daug. Pasirinktas semiotinės analizės metodas suteikia tyrimui kryptingumo, pasiūlo vieną iš interpretacijos variantų. Anksčiau minėta, kad Lietuvos semiotikų kontekste, ligos semiotika nėra išplėtotą, tad iš kitų šis darbas išsiskiria tuo, kad tai yra pirmoji šio romano semiotinė analizė.

Darbo tikslas yra semiotiškai išanalizuoti romano ligos diskursą ir atskleisti ligonio santykį su ja. Analizuojant ligos raišką pasitelkiami visi trys semiotinės analizės lygmenys: diskursinis, naratyvinis ir loginis–semantinis. Tai daroma sąmoningai, jų neatskiriant ir neapsiribojant kažkurio vieno lygmens analize.

Darbo uždaviniai:

1. Semiotiškai išanalizuoti ligos raišką diskursiniu, naratyviniu bei loginiu–semantiniu lygmeniu;
2. Aptarti ligonio veikimo galimybes: ar jis yra tik veikiamas ligos ir su ja susijusių aplinkybių, ar ir pats gali pakreipti savo naratyvą kita linkme?;
3. Aptarti subjekto patemizacijos raišką ir vaidmenį;
4. Aptarti ligą kaip pasiją;
5. Nustatyti, ką romane reiškia pasveikimas.

Nemažai darbe bus remiamasi minėta Fontanille astmos analize, kurioje jis teigia, kad astma yra pasija²⁰. Su šia mintimi susijusi ir pagrindinė hipotezė:

Cinzo romane ligonis yra pasijinis subjektas, o jo ligos patyrimas priklauso nuo jo paties buvimo modalumų.

¹⁸ Bronius Raguotis, „Keli žodžiai apie E. Cinzo kūrybą“, Eduardas Cinzas, *Raudonojo arklio vasara*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 314–318.

¹⁹ Violeta Kelertienė, „Iš mūsų pasakojimo pirmuoju asmeniu istorijos“, *Metmenys: kūryba ir analizė*, 47, Čikaga: AM & M Publications, 1984, p. 129–145.

²⁰ Jaques Fontanille, „Astmos pasijos“, *Baltos lankos*, iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, Vilnius: Baltos lankos: 2012, p. 124–177.

Magistro darbą sudaro: 1) įvadas; 2) iš ligos diskurso aprašymo, kuriame smulkiai aptariamas atlikėjo pateminis ir teminis vaidmenys; 3) aprašomos ligos patyrimo strategijos bei jų santykis su romano erdvėmis; 4) Išvados.

2. Ligos diskursas

Šiame skyriuje sieksime atskleisti kokios ligos reikšmės slypi tekste. Mums svarbu parodyti, kokios ligos reikšmės pasirodo pačioje romano pradžioje, jos leis atskleisti ligos raidos dinamiškumą. Taip pat bus ieškoma pamatinių ligos raiškos elementų, kurie nekinta ir kurie leidžia atsekti ar konstatuoti, kad tai ligos diskursas.

Išeities tašku pasirenkama pati romano pradžia, t. y., pagrindinio veikėjo ir ligos patyrėjo – Stanio atvykimas į miestelį. Jis nuo kalno viršuje mato miestelį, esantį apačioje, į kurį nori nuvykti. Stanis stebi maldyklos aikštę, pilaitę, kavinę, kol sustoja pakeleivinga mašina ir vairuotojas sutinka jį pavežėti: „Žvelgiant nuo aukštumos, miestelis atrodė pasiekiamas ranka, bet kelias rangėsi slydinėjo pašlaitėmis, suko apie kalvas ir tik po pusvalandžio išsimezgė matytoje aikštėje.“ (p. 21). Tad pasakojimo apie ligą pradžia yra veikėjo atvykimas į naują erdvę.

2.1. Atvykimas

Pasakojimas pradedamas erdvės ir laiko figūrų išdėstymu, pateikiamu iš pagrindinio atlikėjo – Stanio žvilgsnio perspektyvos, kuris viską mato iš viršaus. Pasakojimas pradedamas kaip sakymas – tai Stanio pasakojimas apie savo ligos istoriją, kadangi perteikiama pirmuoju asmeniu: „Pašokau nuo akmens ir kilstelėjau ranką.“ (p. 19).

Pirmoji erdvės figūra – „slėnyje susigūžęs miestelis“, kuris matomas iš viršaus. Jis sudarytas iš atskirų segmentų: maldyklos aikštė, maldykla, rožių krūmais apsupta pilaitė, gatvelės, bokštas. Veikėjas, stovintis ant kalno, ir miestelis, esantis apačioje – kalnų slėnyje, užima du kraštutinius erdvės polių: viršaus ir apačios, ir susidaro vertikalius erdvinius santykius. Toks padėties nustatymas Stanio kelionę nuo kalno į miestelį leidžia traktuoti kaip judėjimą iš viršaus į apačią.

Veikėjo iš viršaus matomoje maldyklos aikštėje stovinti bokšto varpinė su laikrodžiu skambina „*Seigneur est notre Sauveur*“²¹. Tai miestelio erdvei suteikia ypatingą reikšmę: varpas, kaip bažnyčios dalis, turi sakralinę reikšmę, susijusią su dvasingumu, o jo garsai – „tai tarytum Dievo balsas žmonėms“²², atstoja dieviškumo, sakralumo apraišką. Taip pat, viduramžiais tikėta, kad „varpo garsai gelbsti sielas iš skaistyklos, veja šalin piktašias jėgas, nukreipia audras ir kitas gamtos stichijas.“²³ Taigi, varpų skambėjimui suteikiama „sielų išgelbėjimo“ reikšmė. Išgelbėjimo izotopiją kuria giesmė, kurią išskambina bokšto laikrodis – *Viešpats mūsų išgelbėtojas*. Tad varpo dūžiai,

²¹ „*Viešpats mūsų išgelbėtojas*“ (pranc.).

²² Libertas Klimka, „Varpai kultūros istorijoje“, *Varpai*, 2016 (34): Literatūros almanachas / Vyr. red. L. Peleckis-Kaktavičius, p. 5–12.

²³ Libertas Klimka, „Skambieji Vajasiškio varpai“, *Sietuvos. Rytų Aukštaitijos kultūros bei istorijos žurnalas*, 2011, Nr. 5, p. 17–21.

kuriuos iš viršaus mato ir girdi Stanis, žada išgelbėjimą, o erdvė, kurioje skamba, t. y., miestelis, pasirodo kaip ypatinga erdvė, reprezentuojanti išgelbėjimo galimybę.

Dar vienas svarbus varpo reikšmės aspektas – tai jungtis tarp žemės ir dangaus²⁴. Jis pasirodo dviem lygmenimis: kaip varpo bokšto vertikalė ir varpo garsų funkcija. Vertikali varpinės padėtis kaip vertikali ašis jungia miestelio apačią su kalnų viršumi, taip siejant žemę, ant kurios tvirtai stovi varpinės pamatas, su dangumi, kuriuo sklinda dūžiai. Šią jungtį papildo ir varpo giesmės garsai, kurie kaip kanalas, per kurį Žemės gyventojai, t. y., žmonės, gali turėti ryšį su dangumi. Tokiu būdu pasikartoja erdvinės ašies tarp viršaus ir apačios struktūra, sujungdama pasaulietiškumą (Žemės žmonės) ir dangiškumą/dieviškumą (dangus).

Tačiau Bažnyčios, kaip dvasinio gyvenimo ir tikėjimo centro, įvykiai būdavo ne vienintelė varpų skambėjimo priežastis – varpų skambėjimas buvo visos miesto bendruomenės gyvenimo dalis, miesto laisvių ir savivaldos simbolis²⁵, o bažnyčia su miesto bendruomene dažnai naudodavosi ta pačia varpine²⁶. Varpai skambėdavo ne tik liturginiais tikslais, bet ir pvz., nelaimių atveju, t. y., tarnaudavo bendruomenės labui ir reikaluose, nesusijusiuose su dvasingumu ir religine praktika. Taip bokšto varpinė tampa miesto erdvės centru ir kasdieniniame, bendruomenės gyvenime, ir dvasiniame, sielas gelbėjančiame gyvenime. Taigi, matomas dvasinio ir praktinio gyvenimo dviplanisškumas, išryškėjantis bet varpinės figūrai. Tad per miesto varpinę išryškėja dviplanė struktūra apimanti ne tik ryšį su vidiniu, dvasiniu pasauliu ir Dievu, bet ir su išoriniu, bendruomeniniu pasauliu, ir įgyja ir praktines, ir sakralines vertes:

$$\begin{array}{c} \text{dangus} = \text{sielų pasaulis (vidujybė)} \\ + \\ \text{Žemė} = \text{žmonių pasaulis (pasaulietiškumas)} \end{array}$$

Miestelio varpų skambesys, kuris jo besiklausančiam Staniui, siūlo išgelbėjimą, šiuo kvietimu nurodo jam kelionės kryptį. Taip išryškėja miestelio, kaip išgelbėjimo erdvės, specifiškumas. Į jį veikėjas vyksta kaip į erdvę, kurioje jam suteikiama viltis, viena vertus, išsigelbėti, kita vertus – pristato ir miestelio bendruomenę, siūlydamas jos nariu, dalyvauti miestelio gyvenime.

Praktiniame lygmenyje varpo dūžiai yra ir laiko figūra, kadangi bažnyčios varpinės funkcija yra ir nurodyti valandas miestelio gyventojams. Taip pat, laiko nuorodas patikslina ir kitos laiko figūros: „vakaro“, „temo“. Šios laiko figūros yra dvilypės: apibūdina ne tik laiką – paros metą,

²⁴ Libertas Klimka, „Skambieji Vajasiškio varpai“, *Sietuvos. Rytų Aukštaitijos kultūros bei istorijos žurnalas*, 2011, Nr. 5, p. 17–21.

²⁵ Libertas Klimka, „Varpai kultūros istorijoje“, *Varpai*, 2016 (34): Literatūros almanachas / Vyr. red. L. Peleckis-Kaktavičius, p. 5–12.

²⁶ *New Catholic Encyclopedia*, 2nd edition, Detroit: Thomson Gale, 2003, p. 232.

bet yra ir papildomas erdvės, kuri iš šviesios palaipsniui tamsėja, aspektas: „Slėnyje susigūžęs miestelis pradėjo pilkėti, gaubtis melsva vakaro skara ir įsiklausė į artėjančios nakties šlamėjimą.“; „vaikus uždengė virpantys šešėliai“ (p. 19). Pilkėjantys, melsvėjantys debesys ir šlamanti naktis kuria tamsos izotopiją, kuri pirmą kartą pasirodo atlikėjui atvykstant į šią erdvę. Įdomu, kad religiniame diskurse, tamsa siejama su blogiu – „tamsiosios jėgos“, o jau aptartas varpų skambėjimas žada išgelbėjimą, sietiną su Dievu – „šviesiąja jėga“. Tai galima interpretuoti kaip tam tikrą prieštaravimą, numatomą šviesiųjų ir tamsiųjų jėgų, arba gėrio ir blogio sankirtą.

Diskursinio lygmens romano atlikėjų, laiko ir erdvės figūros įgyja aktantinius vaidmenis naratyvinės sintaksės lygmenyje. Santykiai tarp aktantų atsiskleidžia pagal tai, kokią funkciją jie atlieka veiksmų grandinėje²⁷. Pagrindinė aktantinė kategorija yra pasakojimo subjektas ir vertės objektas. Pasakojimo subjektas įgyja arba praranda vertės objektą, o pastarasis įkūnija vertybes ir yra susijęs su pasakojimo subjektu arba nuo jo atsijęs²⁸. Aptardamas aktantines kategorijas, Greimas pabrėžia, kad santykis tarp subjekto ir objekto turi semantinę „geismo“ krūvį²⁹, t. y., subjektas ko nors geidžia, nori, todėl atlieka vienokius ar kitokius veiksmus tam, kad tai pasiektų ar gautų. Šiame Cinzo romane subjekto aktantinę funkciją atlieka minėta pasakotojo figūra – Stanis. Jis siekia nuvykti į iš aukštumos stebimą miestelį, o vietos keitimas Greimo naratyvinėje semiotikoje „aiškinamas kaip figūratyvinė geidimo manifestacija“³⁰, t. y., kaip vertės objekto siekimas. Diskrusinė analizė parodė, kad noras leistis žemyn, t. y. keisti vietą, greičiau kyla ne iš paties Stanio (subjekto), bet jį inicijuoja miestelis su skambančiu bažnyčios bokštu. Tokiu būdu ieškojimas (arba geidimas) vyksta ne paties subjekto intencija, bet priimant pasiūlymą (išsigelbėti). Todėl miestelis pasirodo kaip pereinamoji erdvė prieš keliaujant toliau: „– Šį vakarą ir aš iki miestelio, – atsakiau. – Rytoj – pamatysime, kuris kelias geriausias.“ (p. 20). Keliaujant toliau, subjektas dar nežino, kuris kelias geriausias – tai rodo, kad nors kelionė yra figūratyvi ieškojimo išraiška, šiuo atveju subjektas arba nežino tiksliai, kas yra jo vertės objektas, arba nežino, kaip jį pasiekti. Vertės objektas taps konkretnis palaipsniui, tačiau iš anksto jį galima sieti su miesteliu, kaip išsigelbėjimą arba viltį žadančia erdvės figūra.

Greimas skiria objektyviašias ir subjektyviašias vertes: pirmąsias produkuoja pasakymai su *turėti*, antrąsias – su *būti*³¹. Miestelio erdvei priklausanti išgelbėjimo reikšmė priklauso antrajai – subjektyviųjų verčių kategorijai – *būti išgelbėtam*. Tokiu būdu galima kalbėti apie paties subjekto dar neatpažintą, bet jam siūlomą vertės objektą – būti išgelbėtu. Jis nusako tam tikrą

²⁷ Nijolė Keršytė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 114.

²⁸ A. J. Greimas, *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991, p. 511; 515.

²⁹ A. J. Greimas, *Struktūrinė semantika*, iš prancūzų k. vertė Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 232.

³⁰ A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 339.

³¹ *Ibid.*, p. 242–243.

subjekto būvimo būdą, „aktantų manifestacijos atlikėjams būdingą formą“³². Kaip priešpriešą šiam vertės objektui išskirsime objektą *pražūtis*:

miškas /pražūtis/ vs miestelis /išsigelbėjimas/

Tekste išryškėja subjekto kelionės, kaip figūratyvinės vertės objekto siekimo raiškos, netikslingumas, t. y., jis keliauja iš taško A į tašką B ne tam, kad pasiektų vertės objektą. Kaip minėta anksčiau, jis priklauso subjektyviųjų verčių kategorijai. Subjekto kelionė yra svarbi dėl paties keliavimo proceso, o ne galutinio kelionės tikslo: „Šiandien nuėjau kalnų keliukais apie trisdešimt kilometrų [...] Jau dvi savaitės leidžiu naktis daržinėse ir apleistose aviganių lūšnose“ (p. 26). Stanio kelionė siejama su bėgimu: „aš bėgau, klaidžiojau niekur nevedančiais takais“ (p. 27). Be to, tai ne paprastas bėgimas ir klaidžiojimas, jis intencionalus, turintis tikslą pasislėpti: „Po ramesnės nakties apimdavo šviesesnė nuotaika. Tada išeidavau į platųjį kalnų kelią, bet pirmas autovežimio burzgas vėl nuvydavo į krūmus.“ (p. 26). Galima sakyti, kad bėgimas, klaidžiojimas, kaip vietos keitimas, kuriam būdingas tęstinumas, yra figūratyvi geidimo manifestacija, tačiau išskyla siekiamo vertės objekto klausimas. Paprastai, subjekto ir vertės objekto santykis reiškiasi kaip subjekto pastangos pasiekti vertės objektą, jį įgyti, tačiau šiuo atveju yra priešingai – slapstymasis pasirodo kaip figūratyvi disjunkcijos manifestacija.

Per erdvinius, laiko ir vertės objektų santykius išryškėjanti verčių sistema atitinka ir paties subjekto individualaus universumo sandarą, kurio pagrindą sudaro gyvenimo / mirties kategorija. „Šios abstrakčios reikšmės struktūros yra homologiškos figūratyvioms reikšmės struktūroms“³³. Pirmiausia ši verčių kategorija atsiskleidžia iš įrašo Stanio užrašų knygutėje, panašioje į dienoraštį: „Praėjusią naktį supratau, kad reikia grįžti į žmones: pradėjau galvoti apie savižudybę.“ (p. 26). Šiuo įrašu fiksuojama naujo mąstymo, naujos naratyvinės programos pradžia: „pradėjau galvoti apie mirtį“. Tai dar nėra veiksmas, bet to veiksmo kontempliacija.

Anksčiau nebuvo priešpriešos tarp gyvenimo ir mirties, o dabar atsirado skirtis, kaip galimybė kitokio buvimo būdo – mirti. Kadangi šiuo atveju kalbama apie gyvenimą ir mirtį, kaip apie savo gyvybės atėmimą, vėliau išvengti painiavos padės toks priešpriešos apibrėžimas: *gyvybė (gyvenimas) vs savižudybė (mirtis)*. Gyvybė – tai buvimo būdas, būsenos subjekto kategorija. Savižudybė, kaip gyvybės sau pačiam atėmimas, leidžia papildyti erdvių santykius (*aukštai vs žemai, viršus vs apačia, buvimo kelyje kalnuose vs gyvenimo miestelyje*), intersubjektyvio ryšio ar subjekto ryšio su kitais santykį. Jį nusako vienatvės ir buvimo bendruomenėje santykis: „Praėjusią naktį

³² A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 243.

³³ Kęstutis Nastopka, *Literatūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 133.

supratau, kad reikia grįžti į žmones: pradėjau galvoti apie savižudybę.“ (p. 26). Jis pakartojamas ir erdvinėje judėjimo aukštyn – žemyn struktūroje, kuri perteikiama per bedugnės metaforą: „Dvi savaites bėgęs, sustojau ant bedugnės krašto; reikėjo apsispręsti: šokti žemyn ar grįžti į gyvenimą.“ (p. 27). Matyti, kad šiais sakiniais kuriamos reikšmės papildo vienos kitas:

–	Praėjusią naktį supratau	reikia grįžti į žmones	pradėjau galvoti apie savižudybę
Dvi savaites bėgęs	reikėjo apsispręsti	šokti žemyn ar grįžti į gyvenimą	sustojau ant bedugnės krašto

Iš tokio pasakymų sugretinimo matyti, kad įrašas knygutėje: *grįžti į žmones* reiškia *grįžti į gyvenimą*. Atitinkamai, buvimas atskirtam nuo žmonių, reikštų tarpinę būseną tarp gyvenimo ir mirties, kaip ir stovėjimas „ant bedugnės krašto“, arba kitur romane apibūdinta būseną kaip priėjusio liepto galą (p. 33). Atsiradęs gyvenimo ir gyvybės vertės nestabilumas prilygsta stovėjimui ant bedugnės krašto, o savižudybė ir mirtis tolygu šuoliui žemyn. Pirmasis sakinytis reprezentuoja jau priimtą sprendimą, polinkį į gyvenimo ir gyvybės vertes, o antrasis – svyravimą tarp šių priešingų kategorijų. Taigi, judėjimas *gyventi* → *mirti* figūratyviai reiškiasi per erdvę: žmogus stovi ant krašto, o peržengus ribą laukia kritimas. Galima pastebėti, kad judėjimas tarp gyvenimo ir mirties šiame romane figūratyviai stipriai reiškiasi per erdvę.

Gyvenimo ir *gyvybės* bei *mirties* ir *savižudybės* santykį derėtų suvokti kaip netiesioginę ir tiesioginę reikšmes, kur *gyvenimas* vs *mirtis* yra kaip tam tikros gyvybingumo semos, susijusios su buvimu tarp žmonių, o gyvybė ir savižudybė turėtų būti suvokiama tiesiogiai, kaip subjekto turima aksiologija. Galima sakyti, kad buvimas tarp žmonių, t. y., grįžimas į gyvenimą, subjektą veda į gyvybės išsaugojimą. Atitinkamai, buvimas atskirtam nuo žmonių, subjektą veda į disjunkciją su gyvenimu – savižudybę. Tai paaiškina Stanio sprendimą grįžti į žmones tam, kad nenusižudytų. Tokia aksiologijos sklaida patikslina ir miestelio bei miško erdvėms priklausančias vertes. Gyvenimo ir gyvybės vertė sietina su miestelio erdve, kuri yra išgelbėjimo erdvė, tuo tarpu miško erdvė, kurioje gyvybės vertė ir įgijo nestabilumą, galėtų būti siejama su mirties verte: *gyvenimas* (*miestelis*) vs *mirtis* (*miškas*).

Svarbu tai, kad nors prieš tai minėtos išgelbėjimo priešpriešos erdvės (*miestelis* /išsigelbėjimas/ vs *miškas* /pražūtis/) sutampa su gyvenimo ir mirties polių erdvėmis, visgi išgelbėjimas neturėtų būti tiesiogiai sutapatinamas su gyvenimu, o pražūtis – su mirtimi. Veikiau, išgelbėjimas ir pražūtis turėtų būti suprantami abstrakčiai, kaip tam tikrą vertės objektą, kuris taps konkretnis vėliau, apibūdinanti kategorija. Taip yra todėl, kad subjektas atvyksta į miestelį –

bendruomenę, ir tam tikra prasme grįžta į gyvenimą. Tačiau tai nereiškia, kad vien būdamas tarp žmonių jis pasiekia savo vertės objektą – išsigelbėjimą.

Naratyviniame lygmenyje savižudybė nurodo ypatingą subjekto aktantinį vaidmenį: savižudybė yra savanoriškas savo gyvybės atėmimas, tarsi nuosprendis, kurį priima pats apsprendžiantis savo gyvenimą. Semiotikoje tai prilygsta sankcijos fazei, o tas, kuris priima sprendimą nusižudyti, tampa teisiančiuoju lėmėju. Tokiu atveju, Stanis, kaip subjektas, tuo pačiu yra ir pats sau lėmėjas, sprendžiantis savo likimą.

Prieš tai aptartas grįžimo į žmones sprendimas pasikartoja konkretizuodamas klajonių priežastį: „Vakar įsitikinau, jog reikia grįžti pas žmones: tai, nuo ko bėgau, [...] sekė man iš paskos kaip medžiojantis vilkas.“ (p. 37). Jeigu bėgimas slapstantis yra figūratyvinė disjunkcijos išraiška, šiame sakinyje apibūdinamas tos disjunkcijos objektas. Matyti, kad grįžimas į žmones, be išsigelbėjimo ir išlikimo konjunkcijoje su gyvybe, taip pat siejamas su bandymų pabėgti nuo kažko, palyginamo su *medžiojančiu vilku*. Taigi, Stanis yra būsenos subjektas, kurio bėgimo naratyvinėje programoje, priešingai, nei tradicinėje Greimo semiotikos sampratoje, kelionė yra ne kaip bandymas pasiekti vertės objektą, o jo išvengti. Galima daryti prielaidą, kad šio vertės objekto, su kuriuo subjektas siekia disjunkcijos (bėga), išvengimas, ir būtų išsigelbėjimas, kurį žada miestelio erdvė.

aukštai	vs	žemai
kalnai, miškai, klajonių erdvė	vs	miestelio erdvė
bėgimas, slapstymasis	vs	išsigelbėjimas
siekiamą disjunkcijos	vs	disjunkcijos pažadas

Kadangi subjektas geidžia disjunkcijos, ir miestelio erdvė jam tai pažada, galima daryti išvadą, kad yra konjunkcijos, kurios subjektas vengia, erdvė.

Tokiu atveju, derėtų išskirti du subjekto turimus vertės objektus: vienas yra tas, kurio jis siekia – išsigelbėjimas (O+), o jo figūratyvinė raiška būtų disjunkcija su vertės objektu, į kurį investuotos neigiamos vertės (O-), dėl kurių subjektas ir stengiasi su juo išvengti konjunkcijos. Juos galima identifikuoti kaip pagrindinį ir pagalbinį vertės objektą³⁴, su kuriais siekiama vienokio ar kitokio santykio. Disjunkcija su pagalbiniu vertės objektu reikštų konjunkciją su pagrindiniu. Schematiškai tokį santykį galima pavaizduoti taip: $S \cap O+ = S \cup O-$

³⁴ Pagrindinis vertės objektas yra galutinis subjekto tikslas, geidžiamas objektas. Pagalbinis laikomas tas, kuris turi būti pasiektas tik tam, kad būtų pasiektas pagrindinis vertės objektas.

2.2. Patemizacija

Romano pradžioje Stanis pasirodo kaip ieškantis, bet tuo pačiu metu, ir nuo kažko bėgantis subjektas. Pirmiausia, per sakymo kalbinę instanciją, išryškėja subjekto timinė plotmė, atskleidžianti disforinę būseną. Kai apsistojęs miestelio kavinėje Stanis lieka vienas kambaryje, pristatoma jo vidujybė:

Bandžiau pamiršti geliančias kojas, nieko negalvoti, įtikinti save, kad esu mirtinai nuvargęs ir noriu miego. Tačiau miegas neskubėjo. Jis slankiojo tamsoje, ateidavo artyn ir vėl nutoldavo kaip baugštus vagis, ir aš buvau priverstas įsiklausyti į už atviro lango šlamanią naktį. Ir į savo mintis, kuriose dunksėjo atsivejančio siaubo šuoliai. (p. 26).³⁵

Sąmoningumas ir aplinkos suvokimas Stanui kelia disforiją, pvz., jaučiamas kojų skausmas, todėl Stanis siekia atsiriboti nuo šio suvokimo. Tačiau ištrūkti iš disforinės būsenos jam neleidžia miegas. Bet svarbiau tai, kad jis patiria disforiją ir dėl savo vidinių išgyvenimų – minčių. LKŽ miegą aiškina kaip fiziologinį ramybės ir poilsio būvį, kai ne tik susilpnėja daugelis fiziologinių procesų, bet ir visiškai ar iš dalies neveikia sąmonė³⁶, kurios vienas apibūdinimų yra sugebėjimas suvokti aplinką, protas³⁷. Tad šiuo atveju sąmonė ir miegas yra du priešingi sąmonės modalumai: pirmajame būvyje aplinka suvokiama, yra galvojama ir įsiklausoma, o antrajame yra atitrūkstama nuo aplinkos, ji nebesuvokiama, viskas užmirštama ir negalvojama. Tekste miegas reiškiasi kaip figūratyvus atlikėjas – „baugštus vagis“, klaidžiojantis aplink, bet niekaip neateinantis. Žodis *vogti* turi daug reikšmių, tačiau daugelyje jų yra neteisėto pasisavinimo ir slaptumo sema, pvz.: *slapta savintis svetimą turtą; be leidimo, neteisėtai (ppr. slapta) ką nors (svetimo) imti ar jėga grobti*³⁸. Paprastai vogimas vertinamas neigiamai ir yra stengiamasi nuo jo apsisaugoti, tačiau šiuo atveju, miegas, kuris „vagia sąmonę“, t. y., atima gebėjimą suvokti aplinką, yra geidžiamas. Miegas priklauso išgelbėjimo figūratyviniam takui, kadangi gali išgelbėti Stanį nuo disforinio santykio su aplinka.

Romane miego būseną apibūdinama ir kaip „ramybės nebūtis“: „Tik reikėjo nieko negalvoti, nublokšti tamsoje judančius vaizdus, pasislėpti nuo jų keletą minučių, kol miegas nugramzdins į ramybės nebūtį.“ (p. 26). *Ramybė* žodyne apibūdinama kaip *netrukdyimo būvis*³⁹, o *nebūtis* – *nebuvimas, neegzistavimas*⁴⁰, tad kartojasi miego, kaip galimybės atitrūkti nuo racionalios

³⁵ Šioje ištraukoje pasirodo dar viena figūra, kuri kol kas tiksliai neįvardijama, bet apibūdinama kaip *šuoiais atsivejantis siaubas*. Ši figūra bus aptarta kiek toliau.

³⁶ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=miegas&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-04-26.

³⁷ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=s%C4%85mon%C4%97&lns=-1&les=-1> žiūrėta 2018-04-26.

³⁸ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=vogti&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-04-26.

³⁹ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=ramyb%C4%97&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-04-29.

⁴⁰ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=neb%C5%ABtis&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-04-29.

sąmonės, ir būsenos, kur nieko nėra, reikšmė. Jeigu timinės kategorijos terminais sąmonės būseną apibrėšime kaip disforiją, tuomet miegas, kuriame nėra jokių patirčių ir jokių išgyvenimų, jokio santykio su pasauliu, turėtų būti apibrėžtas kaip neutrali būseną – aforija. Miego ir sąmonės santykį su atlikėjo forine būseną galima vaizduoti taip:

$$\text{miegas} = \text{aforija} \text{ vs } \text{sąmonė} = \text{disforija}$$

Nepaisant to, kad miego būseną romane pasirodo kaip būseną, kurios siekiama, visgi matomas figūros, tiesiogiai susijusios su miegu, disforinė išraiška: „Košmaro sapnai trumpėjo, painiojosi su dienos įvykiais, kuriuose pasimetė ir klaidžiojo manęs nebesurasdamas Raudonasis arklys.“ (p. 26). Žodyne *sapnas* apibrėžiamas kaip *miegančiam kylantys vaizdai*⁴¹, o *košmaras* – kaip *baisus sapnas, slegiantis regėjimas*⁴². Taigi, šiuo atveju kalbama apie baisius, disforinius vaizdus. Sapno vaizdai priklauso sąsąmonei, tad tai yra nekontroliuojami disforiniai sąsąmonės vaizdiniai. Tad nors Cinzo romane miegas yra galimybė Staniui pabėgti, jis nebūtinai apsaugo nuo košmariškų sapnų, kurie gali kilti būtent miego būsenoje. Be to, sapnai irgi priklauso vidujybės sferai, iš kurios ir kyla atlikėjo disforinė būseną.

Prieš tai pasirodžiusiai savižudybės izotopijai pagrindą taip pat suteikia disforinė būseną. Savižudybė naratyvinėje sintaksėje gali būti sietina su veiksmo pasakymu, kadangi nurodo subjekto būsenos transformaciją – disjunkciją su gyvenimu, kaip vertės objektu: SUO. Bet pirmiausia, į tokią transformaciją subjektą turi atvesti stipri disforija su gyvenimu, kad jis pats, kaip lėmėjas, save sankcionuotų tokiam veiksmui. Kaip pavyzdys gali būti pateikiama žodyne nurodyta savižudybės reikšmės iliustracija: „Pasitaiko, kad depresijos būsenoje žmogus ryžtasi ir savižudybei“⁴³. Taigi, savižudybės intencija rodo ypač intensyvią subjekto disforiją su gyvenimu. Prieš tai Stanis stengėsi kuo greičiau užmigti ir pasinerti į aforinę būseną. Tačiau miegas tėra laikina aforinės būsenos galimybė, o savižudybė yra galimybė pasinerti į nenutrūkstančią ir negrįžtamą aforinę būseną. Tad miegas ir mirtis priklauso neutraliai forinei būsenai, tačiau skiriasi sugįžtamumo galimybė ir aspektualumas:

$$\text{Laikina / sugįžtama (miegas) vs amžina / nesugįžtama (mirtis)}$$

Kartojasi ribos tarp gyvenimo ir mirties raiška, šįkart per lango figūrą: „Jeigu iššokčiau pro langą, rytą rastų mane jau sustingusį. Atsitraukiau, bet ir vėl persilenkiau per jį. Reikėjo išdrįsti

⁴¹ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=sapnas&Ins=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-19.

⁴² <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=ko%C5%A1maras&Ins=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-19.

⁴³ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=savi%C5%BEudyb%C4%97&Ins=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-21.

nors keletui sekundžių atsiplėšti nuo baimės!“ (p. 27). Kalbant apie perėjimą būsenos į veikimą, turima omeny pradedamas veiksmas: „Atsitraukiau, bet ir vėl persilenkiau per jį“. Toks subjekto veikimas pasirodo kaip jausminė raiška, kuri įvardijama kaip baimės ir drąsos priešprieša. Nepaisant jaučiamos disforijos su gyvenimu, Stanis nesiryžta jo nutraukti, ir tai pasireiškia kaip: baimė nusižudyti, kuri atitinkamai gali būti siejama su mirties baime. Tad subjekto santykis su šia pasija yra dvilypis: viena vertus, tai palaipsniui formuojasi kaip jo vertės objektas („pradėjau galvoti apie savižudybę“), kita vertus, konjunkcijos su šiuo vertės objektu jis bijo.

Kaip baimės priešprieša matoma drąsa: „reikėjo išdrįsti“. Šią opoziciją galima vaizduoti taip:

gyvenimas (gyvybė) = baimė vs mirtis (savižudybė) = drąsa (išdrįsti)

Apibendrinant galima sakyti, kad nors ir miegas ir mirtis priklauso tai pačiai aforinei būsenai, subjekto santykis su jais nevienodas. Miego jis geidžia besąlygiškai, o mirties geismą veikia baimės pasija. Galima daryti prielaidą, kad tai susiję būtent su galimybe sugrįžti iš miego būsenos, ir tokios galimybės nebuvimu, kalbant apie mirtį. Tokiu atveju kyla klausimas, kodėl subjektas bijo negalėjimo sugrįžti iš aforinės būsenos? Ar galima sakyti, kad jis tikisi, kad jo disforinis santykis su gyvenimu ir sąmoningumu virs į aforinį, o gal net euforinį? Šie klausimai bus svarstomi vėliau.

Toliau kalbant apie subjekto timinę būseną, pravartu aptarti su tuo susijusius modalumus. Pasak Greimo, „timinę kategoriją labiau paviršutiniškame lygmenyje atitinka keturios modalinės kategorijos, o timinis terminas, pavyzdžiui, toks kaip /euforija/, gali būti paverstas keturiais [...] skirtingais modaliniais terminais: /norėti/, /privalėti/, /galėti/ ir /žinoti/.“⁴⁴. Tad prieš tai aptarta Stanio forinės būsenos raiška atitinka jo, kaip subjekto, modalinę struktūrą.

Patiriama disforija su būdravimo, sąmoningumo būseną reiškiasi kaip galėjimo modalumo nebuvimas, kuris virsta privalėjimo modalumu: „Bandžiau pamiršti [...], nieko negalvoti, įtikinti save“ vs „tačiau miegas neskubėjo; buvau priverstas įsiklausyti [...]“ (p. 26). Schematiškai modalinė struktūra atrodo taip: /negalėti daryti/ (miegoti) → /privalėti daryti/ (įsiklausyti). Tačiau šie *darymo* modalumai yra labiau paviršiniai, kadangi po jais slypi *buvimo* modalumai: subjektas /negali būti miego būsenoje/, todėl /privalo būti/ santykiyje su aplinka. Tad Stanio ir aplinkos disforinis santykis yra ne jo modalinės kompetencijos, o egzistencijos išraiška.

Bendrai, Stanio santykį su būdravimo, sąmoningumo būseną, pasitelkiant Greimo pavaizduotus /*norėti būti*/ modalumus⁴⁵, galima nubraižyti taip:

⁴⁴ A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis Vilnius: Mintis, 1989, p. 309–314.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 312.

geidžiama

norėti būti

(miegoti, netekti sąmonės, mirti (nebūtis))

kenksminga

norėti nebūti

(įsiklausyti, galvoti, sapnuoti košmarus)

nekenksminga

nenorėti nebūti

(pamiršti, negalvoti)

negeidžiama

nenorėti būti

(būdrauti, būti sąmoningam)

Stanio geidžiama būseną */norėti būti/* – aforija, kuri figūratyviame lygmenyje reiškiasi kaip miegas, sąmonės netekimas, arba mirtis, o apibendrinus – nebūtis: „įtinkinti save, kad [...] noriu miego“. Aforijos priešingybė šiuo atveju, yra */norėti nebūti/*, kuri reiškiasi kaip aktyvus įsiklausymas ir galvojimas: „buvau priverstas įsiklausyti [...] Ir į savo mintis“. Apatinėje kvadrato dalies būsenos yra neutralesnės, jos papildo arba yra netoli nuo viršuje esančių būsenų. Buvimo modalumas */nenorėti nebūti/* reiškiasi kaip pamiršti, negalvoti: „Bandžiau pamiršti [...], nieko negalvoti“, šią būseną Stanis bando pasiekti, kaip įžangą miegui – visiškam nebūdravimui. Galiausiai, Stanio negeidžiama būseną */nenorėti būti/*, reiškiasi kaip būdravimas, buvimas sąmoningam, ir tai veda į būseną, kurioje Stanis */nori nebūti/* – įsiklausymą į aplinką, aktyvų galvojimą apie „atsivejančio siaubo šuolius“. Aptarus Stanio santykio su sąmoningumu, būdravimu, buvimo modalinę struktūrą matyti, kad ji yra paradoksali: Stanio geidžiama būseną */norėti būti/* iš tiesų yra „nebūti“. Tai ir lemia jo svarstymus pasirinkti amžiną ir negrižtamą „nebuvimo būdą“ – savižudybę, t. y., mirtį.

Taip pat, Stanio būseną papildoma per kitos figūros perspektyvą: „– Mat kaip, – šyptelėjo. – O aš pamaniau, kad ateini maldauti amfetamino. Vakar man pasirodė nesveikai liūdnas ir nusikamavęs.“ (p. 32). Šiais pastebėjimais Stanio būklė pateikiama žiūrint iš šalies, objektyvizuotu žvilgsniu: a) *sergantis*, b) *nesveikai* c) *liūdnas* ir d) *nusikamavęs*. Žodyne šie žodžiai aiškinami taip:

- a) *sirgti*: 1) būti nesveikam, apimtam ligos; 2) rūpintis, sielotis⁴⁶;
- b) *nesveikuoti (nesveikai)*: negalvoti, sirguliuoti⁴⁷;
- c) *liūdnas*: jaučiantis, patiriantis liūdesį, nusiminimą, graudus, sielvartingas, nelinksmas⁴⁸;
- d) *kamuoti (nusikamavęs)*: varginti, kankinti; neduoti ramybės, graužti⁴⁹.

Matyti, kad visus apibūdinimus galima suskirstyti į dvi dalis: 1) susiję su negalavimu (fiziniu ar dvasiniu); 2) susiję su žmogaus emocija ar jausmine būseną, t. y., pasijų matmuo. Taigi, jau aptarta Stanio vidinio išgyvenimo dinamiškumą patvirtina ar papildo ir kito subjekto vertinimo

⁴⁶ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=sirgti&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-12.

⁴⁷ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=nesveikuoti&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-12.

⁴⁸ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=li%C5%ABdnas&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-12.

⁴⁹ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=kamuoti&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-12.

ižvalgos, pagal kurias Stanis pasirodo kaip pasijinis subjektas, atsiskleidžiantis per disforinį timinės kategorijos polių.

Naratyvinio lygmens analizė parodė, kad Stanio naratyvinėje programoje yra vertės objektas, su kuriuo jis siekia disjunkcinio santykio, t.y. nuo kurio šis bėga. Pasakojimo pradžioje konkrečiai neįvardytas, šis vertės objektas, į kurį investuotos neigiamos vertės, patemizavimo plotmėje pasirodo kaip subjekto pasijos šaltinis: „aš buvau priverstas įsiklausyti [...]. Ir į savo mintis, kuriose dunksėjo atsivejančio siaubo šuoliai“ (p. 26).

Mintys priklauso Stanio vidujybės sferai. Įvedama nauja figūra – atlikėjas, kuris pirmiausia romane pasirodė jau aptarto atlikėjo – Stanio mintyse. Jis apibūdinamas per fizinę, ritmingo ir intensyvaus judėjimo ir artėjimo raišką: „dunksėjo šuoliai“; „atsivejantis“; ir jausminę, emocinę raišką: „siaubas“. Viena žodžio *siaubas* reikšmių yra kas kelia didelį išgastį, baimę, pasibaisėjimą⁵⁰, tad disforinė Stanio būseną kyla ne tik iš santykio su aplinka, bet ir iš santykio su jo paties vidumi, mintimis. Taip pat, žodžiu *siaubas* yra apibūdinama nauja, dar neįvardyta figūra, kuri: a) šuoluoja; b) vejasi. Šuoliavimas paprastai apibūdina keturkojo gyvūno greitą judėjimą, o vijimasis reiškia⁵¹, kad tas gyvūnas bėga iš paskos ir stengiasi priartėti ar pagauti. Apibendrinant, ši figūra priklauso vidiniam Stanio pasauliui ir kelia disforinę būseną bei turi gyvūno, palyginto su medžiojančiu vilku, kuris jį vejasi, pavidalą, t. y., zoomorfizuojama.

Cinzo romane šis vertės objektas pasirodo kaip keliantis Staniumi neigiamus jausmus: *Siaubinga* besislapstančiųjų tylą prislėgė viską ir sušaldė į ledą. Jis sujudėjo, turbūt pritūpė šuoliui.“ (p. 28) [kursyvas mano – I. J.]; „Aš vėl prisiminiu jį ir susigūžiau.“ (p. 39). Matyti, kad subjektui baimę kelia pats faktas, kad tai, kas atsiveja, gali jį pavyti, t. y. konjunkcijos baimė. Kęstutis Nastopka pažymi, kad „pasijinių struktūrų branduolys – ne būsenos transformacija, o susitelkimas ties junkcija, jos erdvės išplėtimas. Tęstinė pasijų erdvė apglėbia naratyvines transformacijas.“⁵². Remadamiesi šia mintimi, galime teigti, kad šiame romano naratyvinių struktūrų branduolys – subjekto ir vertės objekto junkcijos santykis, kuris pasireiškia per subjekto siekį pasiekti disjunkciją su objektu. pasireiškiantis per susitelkimą į konjunkciją su vertės objektu, o šis susitelkimas pasirodo baimės pavidalu: „Kanopų smūgiai artėjo. Staiga jie pakibo ore, nuščiuvo, ir tada supratau, kad Raudonasis arklis klausosi mano alsavimo.“ (p. 28).

⁵⁰ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=siaubas&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-04-29.

⁵¹ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=vyti&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-04-29.

⁵² Kęstutis Nastopka, *Literatūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 245.

2.2.1. Baimės figūratyvizacija

Vertės objektas, kuris yra subjekto pasijų šaltinis, ir kurio jis stengiasi išsvengti, figūratyviame lygmenyje yra konkretizuojamas – pasirodo kaip *Raudonasis arklys*: „pasimetė ir klaidžiojo manęs nebesurasdamas Raudonasis arklys.“ (p. 26); „protarpiais sustodamas ir įsiklausydamas, ar neišgirsiu atsivejančio Raudonojo arklio šuoliavimo.“ (p. 27). Stanio naratyvinėje programoje Raudonojo arklio figūra išryškėja kaip vertės objektas, į kurį, kaip minėta anksčiau, investuotos neigiamos, disforiją keliančios vertės. Pirmiausia aptarsime pačią Raudonojo arklio figūrą ir jos kuriamas reikšmes.

Įvardijimas *Raudonasis arklys* nurodo gyvūno pavidalą – arklys, kuris yra žolėdis žinduolis, prijaukintas nuo seno, būdavo nepakeičiamas kaimo ūkyje ir žemdirbystėje, transporto priemonė, o karo atveju, ir kovos įrankis. Todėl arklys laikomas žmogaus gyvenimui artimu gyvuliu, ir daug tautų, tarp jų ir lietuvių, arkliams savo kultūroje ir mitologijoje, tuo pačiu ir tautosakoje, skiria ypatingą vietą. Tad įprastai arklys laikomas žmogui draugišku, naudingu, o dažnai ir kelia kultūrinius sentimentus.

Šiuo atveju arklio veikla prieštarauja tradiciniam įvaizdžiui. Cinzo romane *Raudonasis arklys* ne tik atsiveja ir kelia siaubą, bet ir persekioja bei puola, tad yra agresyvus. Jis yra gretinamas su medžiojančiu gyvūnu, pvz., šunimi ar vilku, kuris ieško sekdamas pėdsakais: „Ir šiandien Raudonasis arklys nepuolė. Nejaugi jis pametė mano pėdsakus?“ (p. 26). Taigi, Raudonajam arkliui priklauso *medžiotojo* ir *persekiotojo* semos, o jo veikimo būdas *puolė* nurodo grobuoniškumo aspektus, kurie nepriklauso įprastam arklio apibūdinimui.

Be to, jis yra neįprastos išvaizdos – raudonos spalvos. Raudona spalva iš kitų išsiskiria savo intensyvumu, o žodynas būdvardį *raudonas* aiškina per panašumą į kraujo, kurį galima skirti prie gyvybės / mirties elementų, spalvą⁵³. Taip pat pastebima, kad poetiniame diskurse šio būdvardžio vartojimą galima klasifikuoti į dvi grupes: 1) susijęs su aistra, meile, grožiu, sveikata; 2) susijęs su nerimu, mirtimi, grėsme, kova. Šios dvi grupės tarpusavyje sudaro antonimų porą. Svarbu tai, kad žodžio vienos ar kitos konotacijos išryškėja priklausomai nuo to, kokių semų žodžių yra greta⁵⁴. Atsižvelgiant į Raudonojo arklio figūros veikimo pobūdį – vijimąsi ir puolimą, galima teigti, kad šiuo atveju raudona spalva šiai figūrai suteikia papildomą „nerimo“, „mirties“, „grėsmės“ ir „kovos“ reikšmę.

Tokių neigiamų ir agresyvių emocijų ryšį su raudona spalva poetiniame diskurse, galima sieti ir su atliktais tyrimais. Įdomu, kad tiriant smegenų reakcijas į tam tikras spalvas nustatyta, kad

⁵³http://lkiis.lki.lt/paieska?header=raudonas%2C+raudonas&resourceId=207&remoteRecordId=12607486&p_p_id=LKISearch_WAR_LKISearchportlet, žiūrėta 2018-04-30.

⁵⁴Saulė Juzelėnienė, „Būdvardžio *raudonas* semantinė sklaida“, *Respectus philologicus*, 2(7), 2002, 132–136.

žmogui įsivaizduojant raudoną spalvą, ji turėjo aiškų stimuliuojantį efektą centrinei nervų sistemai: pakildavo kraujo spaudimas, pagreitinėjo kvėpavimas ir širdies ritmas⁵⁵. Tad raudona spalva sužadina centrinę nervų sistemą, o ypač simpatinę nervų sistemą⁵⁶, atsakingą už organizmo išsaugojimą pavojaus atveju, kuris reiškiasi kaip viena iš dviejų reakcijų – *kovoti* arba *bėgti* (angl. *fight or flight*)⁵⁷. Tad galima sakyti, kad raudona spalva, priskiriama kokios nors figūros išvaizdai, galimai suponuoja „grėsmės“, „kovos“ reikšmes.

Toks raudonos spalvos aptarimas leidžia teigti, kad: a) jos reikšmė poetiniame diskurse sutampa su natūralia žmogaus fiziologine reakcija į šią spalvą; b) raudona spalva turi grėsmės, nerimo, kovos semą; c) Raudonojo arklio veikimas (persekiojimas, keliamas siaubas, puolimas) sutampa su raudonos spalvos keliamomis reakcijomis. Apibendrinant, Stanį atsivejantis Raudonasis arklys, jau vien dėl spalvos yra tarsi užprogramuotas aktyviam veikimui, susijusiam su kova ir puolimu. Tai Staniui sustiprina nerimą ir grėsmės nuojautą, kurią jis pats įvardija kaip siaubą, ir Raudonajam arkliui atsivejant renkasi vieną iš dviejų minėto išlikimo mechanizmo reakcijų – bėgti.

Raudonojo arklio išvaizda turi ypatingą bruožą – *peilio ašmenimis blizgantį ragą*: „nevaliojau suprasti, iš kur atklydo tasai, kuris užpuldavo mane, smogdavo į galvą peilio ašmenimis blizgančiu ragu ir sutrypdavo.“ (p. 27). Taip šiai figūrai suteikiama mitinės būtybės – vienaragio savybių. Plačiausiai žinomas ir populiariausias vienaragio įvaizdis kilęs iš krikščionybės konteksto. Viduramžiais bestiarijose⁵⁸ aprašomi vienaragiai vaizduojami kaip balti arkliai, su spiralės formos ragu kaktoje⁵⁹. Buvo tikima, kad vienaragio jėga sugauti neįmanoma, tačiau buvo galima sumedžioti pasitelkiant pagalbon skaisčią mergelę, nes tik jų tyrumo pavilioti vienaragiai prieidavo ir padėdavo galvą ant kelių, o tuo metu medžiotojai galėdavę jį užpulti⁶⁰. Tad vienaragis buvo geidžiamas trofėjus, nuolat persekiojamas medžiotojų.

Vienaragio savybių svarbiausia reikšmė teikiama ragui: tai baisus ginklas, toks kietas ir aštrus, kuriam niekas nebuvo atsparus⁶¹. Taip pat jo galia prilyginama stebuklui, mat veikė kaip apsauga nuo nuodų. Pavyzdžiui, atsigėrus iš taurės, pagamintos iš vienaragio rago, galėjo būti panaikintas nuodų veikimas, tad buvo tikima, kad tai priešnuodis. Taip pat, vienaragio ragas galėjo apsaugoti nuo traukulių ar epilepsijos⁶². Iš to matyti, kad vienaragio ragui teikiama reikšmė yra

⁵⁵ Max Lüscher, *The Lüscher color test*, New York: Random house, 1969, p. 12.

⁵⁶ Simpatinė nervų sistema – dalis vegetacinės nervų sistemos. Jai suaktyvėjus organizmas paruošiamas intensyviai fizinei ar protinei veiklai, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmedhealth/PMHT0025458/>, žiūrėta 2018-05-01.

⁵⁷ <https://www.health.harvard.edu/staying-healthy/understanding-the-stress-response>, žiūrėta 2018-05-01.

⁵⁸ Bestiarija – knyga, paprastai su iliustracijomis, kurioje aprašomi tikri ar įsivaizduojami gyvūnai.

⁵⁹ William Jackson, „The use of unicorn horn in medicine“, *The Pharmaceutical Journal* (Vol. 273), 18/25 December, 2004, el. prieiga: http://www.rhinoresourcecenter.com/pdf_files/117/1175857420.pdf, žiūrėta 2018-05-05.

⁶⁰ Boria Sax, *Imaginary animals: the Monstrous, the Wondrous and the Human*, London: Reaktion books, 2013, p. 8.

⁶¹ Thomas Wright, *The Fabulous Natural History of the Middle Ages*, London: Chapman & Hall, 1845, p. 4–5, el. prieiga: <http://bestiary.ca/etexts/wright1845/wright%20-%20fabulous%20natural%20history.pdf>, žiūrėta 2018-05-05.

⁶² William Jackson, „The use of unicorn horn in medicine“, *The Pharmaceutical Journal* (Vol. 273), 18/25 December, 2004, el. prieiga: http://www.rhinoresourcecenter.com/pdf_files/117/1175857420.pdf, žiūrėta 2018-05-05.

dvilypė: jis gali ir nužudyti, ir išgelbėti gyvybę. Įdomu tai, kad ir aptarta raudona spalva turi dvi skirtingas reikšmes, kurios sudaro antonimų porą.

Toks šios mitinės būtybės aptarimas leidžia gretinti jį su romane pasirodančio Raudonojo arklio figūra. Krikščioniškoje mitologijoje vienaragis yra baltas, medžiojamas, o analizuojamame romane – raudonas ir medžiojantis. Pirmuoju atveju, net būdamas mirtinu ginklu, ragas gali išgelbėti gyvybę ir apvalyti nuo nuodų, o antruoju – vaizduojamas kaip žudymo įrankis – peilis, kuriuo „smogia į galvą ir sutrypia“. Tad galima sakyti, kad Raudonasis arklys, vaizduojamas romane, yra mitinio vienaragio priešingybė, kuris užuot gydęs, nuodią ir naikina.

Raudonasis arklys, kuris veikia kaip medžiotojas, vaizduojama ne tik kaip besivejantis ir puolantis grobuonis, bet ir kaip sumanus persekiotojas: „žinojau, kad jis slapstosi netoli manęs, laukia, iki atsuksi nugarą.“ (p. 27). Pirmiausia, jis stengiasi likti nepastebėtas – *slapstosi*, ir laukia momento, kai Stanis taps pažeidžiamas – *atsuks nugarą*. Šis slapstymasis yra ne bandymas pasprukti, o prilygsta tykojimui ir laukimui tinkamiausio momento puolimui, t. y., Raudonasis arklys veikia strategiškai. Taip Raudonojo arklio figūros veikimas visada tiesiogiai ir nepertraukiamai susijęs su Staniu, t.y. jų santykis visada susijęs tarpusavio priklausomybės ryšiu: kai arklio nėra, Stanis nuolatos laukia jo puolimo, ir atvirkščiai – kai arklys nepuola, jis nuolat tyko.

Stanio ir Raudonojo arklio susidūrimai nėra pavieniai. Žodžiu *visada* ir būtojo dažninio laiko veiksmožodžio forma, įvedama laiko perspektyva, kuri reiškia susidūrimų gausumą, pasikartojamumą, kuris jau yra ne vienetinis, o daugybę kartų pasikartojęs įvykis:

Jis visada užpuldavo taip netikėtai, kad nespėdavau nė surikti. Mėginau slėptis po lova, užsidarydavau už plieninių lavoninės durų, bet ir ten jis surasdavo mane: siena sueižėdavo į besvorius, ore plaukiojančius gabalus, ir plyšyje pasirodydavo raudona vaiduokliško arklio galva. Amžinybę trunkančią sekundę žiūrėdavome vienas į kitą, paskui arklys prasisprausdavo pro kiaurymę ir puldavo mane. Staugdamas iš siaubo, įsikabindavau nagais į ragą, bet jis persmeigdavo mane, parbloškęs ant grindų, triuškindavo galvą. Paskui nukrisdavo tamsa, ir aš netekdavau sąmonės. (p. 27)

Susidūrimo aprašymas tęsiamas būtojo dažninio laiko veiksmožodžio formomis („surasdavo“, „sueižėdavo“, „pasirodydavo“, „žiūrėdavome“, „prasisprausdavo“, „puldavo“, „įsikabindavau“, „persmeigdavo“, „triuškindavo“, „nukrisdavo“, „netekdavau“). Tai reiškia, kad visi buvę Raudonojo arklio užpuolimai yra vienodi ar bent vieni į kitus panašūs, tad kartojasi ne tik pats susidūrimų dažnumas, bet ir jų pobūdis.

Pirmiausia, Stanis stengiasi pasislėpti nuo Raudonojo arklio atsiribodamas tam tikra erdve: *mėginau slėptis po lova, užsidarydavau už plieninių lavoninės durų*, tačiau arkliui fizinės erdvės ribos negalioja. Be to, jo pasirodymas transformuoja fizinę erdvę – ji kinta ir tampa nepavaldi gamtos dėsniams – Žemės traukos jėgai: „siena sueižėdavo į besvorius, ore plaukiojančius gabalus,

ir plyšyje pasirodydavo [...] arklio galva.“ Be to, pasirodžius Raudonajam arkliui, keičiasi ne tik erdvė, bet ir laikas, kuris išsitęsia: „amžinybę trunkančią sekundę“. Ta laiko sekundė figūratyvizuojama akių kontakto santykiu: Stanio ir Raudonojo arklio susidūrimas prasideda ne nuo fizinio, o nuo vizualinio, įdėmaus žvilgsnio kontakto: „žiūrėdavome vienas į kitą“, tad arklio ir Stanio susidūrimas turi laipsnišką eigą.

Šis nuolat vykusių susidūrimų aprašymas vėl vaizduoja Raudonąjį arklį kaip grobuonį, kuris medžioja ir puola, o Stanį – kaip grobį, bandantį pasislėpti, tačiau nesėkmingai. Paprastai grobuonies ir grobio santykis suprantamas kaip natūralios mitybos grandinės, ar išlikimo natūralioje gamtoje procesas, tačiau šiuo atveju, medžioklė primena puolimą dėl paties puolimo, vien dėl naikinimo akto: „jis persmeigdavo mane, parbloškęs ant grindų, triuškindavo galvą“. Galva – svarbiausia kūno dalis, kurios papildoma reikšmė yra *protas, išmanymas, mintis*⁶³, tad jos triuškinimas reiškia galutinį žmogaus ne tik kaip gyvo organizmo žudymą, bet ir kaip proto naikinimą.

Stanio bandymas suvaldyti ir kontroliuoti puolimą reiškiasi per įsikabinimą į ragą – mirtiną ginklą, kuris gali nužudyti: „Staugdamas iš siaubo, įsikabindavau nagais į ragą, bet jis persmeigdavo mane, parbloškęs ant grindų, triuškindavo galvą“ (p. 27).

Be jau aptartų Raudonojo arklio nepavaldumo gamtos dėsniams, jam suteikiama papildoma savybė – vaiduokliškumas: „ir plyšyje pasirodydavo raudona vaiduokliško arklio galva“ (p. 27). Remiantis *vaiduoklio*⁶⁴ reikšmės aiškinimu, galima teigti, kad Raudonasis arklys nėra figūra, priklausanti mūsų gyvenamam pasauliui. Veikia, jis yra tarsi vaiduoklis, galintis pasirodyti Staniui būnant bet kur ir bet kada. Tai paaiškina ir jo nepavaldumą fizinės erdvės riboms, bei realybės neatitinkančių reiškinų vyksmą. Tad jeigu Raudonasis arklys priklauso Stanio subjektyvaus suvokimo plotmei, galima teigti, kad jis yra jo vaizduotės konstruktas. Tai leidžia sakyti, kad Stanio ir arklio santykis yra ne tik individualus santykis, bet jis vyksta ir asmeninėje (Stanio) erdvėje, kuri turi natūraliojo pasaulio erdvės struktūras: matomas vietas ir vietas, kur galima pasislėpti, landynes. Taigi Stanio vidujybės erdvė (vaizduotė) yra arklio veikimo erdvė. Be to, nors Raudonasis arklys paprastai pasirodo sienos plyšyje, t. y. ten, kur yra Stanis, jis taip pat turi savo fiksuotą erdvę: slėptuvę, landynę, kurioje tyko ir laukia, kada galės užpulti Stanį: „Raudonasis arklys vėl sugrįžo į savo slėptuvę [...]“; „bet vaiduokliškojo arklio landynės nesurado“ (p. 36–37). Tačiau, nors ir yra tam tikra vieta, kurioje tūno Raudonasis arklys, vėliau paaiškėja, kad ji priklauso Stanio vidujybei: „Jis tūnojo manyje, slankiojo krauju, drumstė smegenis. Taip, jis buvo visur ir niekur [...]“ (p. 37). Toks

⁶³ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=galva&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-06.

⁶⁴ Vaiduoklis – vaizduotės regima nesanti būtybė, šmėkla, baidyklė, <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=vaiduoklis&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-06.

apibūdinimas Raudonąjį arklį pateikia kaip esantį ir neatsiejamą nuo Stanio, tačiau neapčiuopiamą, o tuo pačiu, ir nesuvaldomą, ir tai Stanį prieš arklį daro bejėgiu.

Taip pat, Raudonasis arklys įvardijamas kaip *nuodas*⁶⁵ – kenksmingas, žalojantis, atimantis gyvenimą. Arklys kaip nuodas pasirodo ir neįvardijant tiesiogiai: raudona arklio spalva pirmiausia gali būti suvokiama kaip nuoroda į kraują, kuris po organizmą išnešioja medžiagas. Nuodai, patekę į organizmą, taip pat yra išnešiojami kraujo: jie „slankioja“, „drumsčia smegenis“, ir vienaip ar kitaip naikina gyvą būtybę. Tad Raudonasis arklys ne tik puldinėjo Stanį, bet ir vis kėsinosi į gyvenimą bei vedė jį į beprotybę. Įdomu, kad vienaaragio, kaip mitinės būtybės, rago savybė buvo nuodų neutralizavimas, t. y., veikė kaip priešnuodis. Šiuo atveju yra priešingai – Raudonasis arklys yra tas, kuris nuodija, ir kurį reikėtų neutralizuoti, pašalinti. Nuodo izotopija pasirodo ir per priešingybę – priešnuodį: „Veiksmingo priešnuodžio nėra, telieka susivokti savyje, prisitaikyti prie esamos padėties ir — nepalūžti!“ (p. 46).

Kaip minėta anksčiau, Raudonasis arklys yra figūra, kelianti Staniiui *baimę* ir *siaubą*: „staugdamas iš siaubo“. Stanio taktika iki susidūrimo – bėgti ir vengti kontakto, o susidūrimo metu, kai nebėra kur trauktis – gintis. Galiausiai, susidūrimas baigiasi ne palaiptiui, kaip prasidėjo (dalijasi erdvės→pasirodo arklys→akių kontaktas→puolimas), o staiga: „paskui nukrisdavo tamsa, ir aš netekdavau sąmonės“. Pirmiausia keičiasi erdvė – viskas staiga aptemsta, ir išsijungia Stanio sąmonė, o Raudonasis arklys tiesiog pradingsta, o ne „grįžta“ į plyšį sienoje. Sąmonės išsijungimas priklauso tai pačiai aforinės būsenos kategorijai, kaip ir miegas, kuomet „nėra nieko“.

Toliau bus analizuojamas šių figūrų tarpusavio santykį, kuris naratyviniame lygmenyje yra konjunkcija, pertraukianti bėgimo ir vijimosi veiksmą. Stanio susidūrimams su Raudonuoju arkliu būdinga savita, pakitusi erdvė, suvokiama julsėmis: „Kanopų smūgiai artėjo. Staiga jie pakibo ore, nuščiuvo, ir tada supratau, kad Raudonasis arklys klausosi mano alsavimo. Siaubinga besislapstančiųjų tylą prislėgė viską ir sušaldė į ledą. Jis sujudėjo, turbūt pritūpė šuoliui. Atsimerkęs pamačiau baltas lubas“ (p. 28). Šis Stanio patirties prieš susidūrimą, kuris tą kartą neįvyko, aprašymas konkretizuoja erdvę, kuri suvokiama klausa, rega ir lytėjimu: „tylą prislėgė viską“; „sušaldė į ledą“; „atsimerkęs“. Tad Raudonajam arkliui būdingą plotmę apibūdina *tyla*, *šaltis* ir *tamsa*.

Raudonojo arklio jaučiamas artėjimas reiškiasi per garsus: „nuščiuvo“; „klausosi“; „siaubinga besislapstančiųjų tylą“. Arklys, kaip medžiotojas, atsiveja, ir staiga sustojęs įsiklauso, kur jo grobis, o pastarasis – slepiasi, siekdamas išvengti susidūrimo.

Taip pat Raudonojo arklio erdvei būdingas šaltis: „sušaldė į ledą“. Tai dažnai pasikartojanti izotopija, susijusi būtent su Raudonojo arklio pasirodymu, arba subjekto baime, kad šis gali tuoj užpulti: „Kai tik pagalvodavau, kad kas akimirką galiu pamatyti Raudonąjį arklį, perimdavo

⁶⁵ „Jis tūnojo manyje, slankiojo krauju, drumstė smegenis. Taip, jis buvo visur ir niekur [...]“ (p. 37).

šaltas siaubas: *ledinė* ranka sugniauždavo sprandą, ir pasidarydavo sunku alsuoti. Tai atsitikdavo, kai pasilikdavau vienas tamsoje.“ [kursyvas mano – I. J.] (p. 187).

Be to, šiame aprašyme viskas vyksta Staniui būnant užsimerkus – tamsoje. Tamsa taip pat yra dažnai romane pasikartojanti izotopija: „Netikėtai užgulė naujas slogutis: pradėjau baimintis vienumos tamsoje. Šaipiausi iš savęs, bandžiau nugalėti šiurpų jausmą vaikščiodamas sodelyje naktimis, bet po kelių minučių grįždavau vidun ir įjungdavau šviesą.“ (p. 45–46). Tamsa, kaip ir Raudonasis arklys, kelia subjektui baimę: „baimintis“, „šiurpų jausmą“, ir iš šios patiriamos disforijos jis stengiasi išeiti per kūniškąją plotmę: tamsos ir vienatvės eliminavimą. Taigi, subjektas kovoja su užklumpančių juslių keliamomis pasijomis per pragmatinę veiklą. Be to, pastebima, kad tamsa apskritai skatina subjektą bėgti, nors tuo metu niekas jo nesiveja:

Aš bėgau, garsiai skaičiuodamas žingsnius. Kirsdamas krūmokšniais apaugusį šlaitą, aplenkiau kryžkelę, perbėgau gatvę ir išokau į sodelį. Prie durų sustojau ir atsigrėžiau į mane atvijusią baimę.

Ji atsitrenkė į tvorelę, sunkėsi pro ją, šliaužė žole ir apsėmė kojas. Įjungiau lempą virš durų, palaukiau, iki paskutiniai šešėliai sutirpo šviesoje, ir įėjau į vidų. (p. 63).

Šiame aprašyme baimė figūratyviai pasirodo kaip įvairiems gyvūnams būdingo judėjimo būdo raiška: „sunkėsi“, „šliaužė“, „apsėmė“. Baimė, kitur dar įvardyta kaip siaubas („atsivejančio siaubo šuoliai“) – tai sinoniminis Raudonojo arklio įvardijimas, perteikiamas per pasijinę raišką. Būdas pašalinti šią baimę yra eliminuoti ją skatinančius veiksnius, pvz., tamsą. Tai subjektas padaro atsimerkdamas arba uždegdamas šviesą.

2.2.2. Aktantų sinkretizmas

Iki šiol Stanio ir Raudonojo arklio santykis buvo aptariamas kaip subjekto ir vertės objekto, į kurį investuotos neigiamos vertės. Stanio naratyvinės programos vykdymas daugiausia apima bėgimą ir norą išvengti vertės objekto. Taigi, viskas perteikiama iš Stanio, kaip subjekto perspektyvos.

Tačiau Raudonasis arklys taip pat turi savo naratyvinę programą, kurioje jis yra subjektas, siekiantis vertės objekto, t. y., jis ieško, tyko, stengiasi sugauti ir užpulti Stanį, patirti konjunkciją su savo vertės objektu. Kadangi Stanį su arkliu sieja abipusiai priklausomybės ryšiai, jų abiejų naratyvinės programos irgi yra tarpusavyje susijusios. Tad šių dviejų figūrų naratyvinės programos yra priešingos, kiekvienas jų savojoje yra subjektas, turintis vertės objektą:

	Stanio naratyvinė programa	Raudonojo arklio naratyvinė programa
Stanis	subjektas	vertės objektas
Raudonasis arklys	neigiamas vertės objektas	subjektas
Geidžiama būseną	disjunkcija (SUO)	konjunkcija (S∩O)

Stanio ir Raudonojo arklio tarpusavio santykį galima pavaizduoti per semiotinės būties keturis matmenis, nusakančius subjekto santykį su vertės objektu: realizaciją, aktualizaciją ir virtualizaciją,⁶⁶. Realizacija yra konjunkcija su vertės objektu (S∩O), o aktualizacija – disjunkcija (SUO).

Stanio – subjekto santykiuje su Raudonuoju arkliu – vertės objektu, realizaciją (konjunkciją) atitinka susidūrimai su arkliu, kurių jis vengia. Čia turima omeny pati arklio ataka, kuri jau yra įvykusi ne vieną kartą⁶⁷ ir netgi turi savo įprastą eigą:

sueižėja siena→plyšyje pasirodo arklio galva→žiūri vienas į kitą→arklys prasispraudžia pro kiaurymę→puola→(Stanis) įsikabina nagais į ragą→(arklys) persmeigia→triuškina galvą→nukrenta tamsa→(Stanis) netenka sąmonės

Tačiau net ir pati realizacija susideda iš kelių etapų, kadangi tikroji konjunkcija – fizinis puolimas, vyksta ne iškart. Pirmiausia transformuojasi erdvė, kuri yra „parengiama“ arklio pasirodymui. Pasirodžius jo galvai, įvyksta dalinė, vizualinė konjunkcija, ir tik tada ji pavirsta į fizinę. Galiausiai, Stanis netenka sąmonės – įvyksta disjunkcija.

Ką tik įvykusio susidūrimo pabaiga netekus sąmonės panardina subjektą į nebūtį, kuri, kaip ir miego būseną, leidžia subjektui atsisieti nuo aplinkos, o tuo pačiu, ir nuo vertės objekto. Tačiau, susidūrimo aprašymo pradžia žodžiu „visada“ nurodo, jog tai tik vienas iš daugelio susidūrimų, todėl ši disjunkcija tėra laikina, nes vėliau tikriausiai vėl įvyks konjunkcija su Raudonuoju arkliu. Amžinos ir negrižtamos disjunkcijos opcija yra mirtis, todėl Stanio svarstymą nusižudyti galima traktuoti kaip galimybę patirti ne laikiną, o visišką disjunkciją. Semiotinės būties matmuo, nusakantis disjunkciją su vertės objektu vadinamas aktualizacija.

⁶⁶ A. J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and language: An analytical Dictionary*, iš prancūzų k. į anglų vertė Larry Crist, Daniel Patte [ir kt.], Bloomington: Indiana university press, 111–112.

⁶⁷ „Jis visada užpuldavo taip netikėtai, kad nespėdavau nė surikti. Mėginau slėptis po lova, užsidarydavau už plieninių lavoninės durų, bet ir ten jis surasdavo mane: siena sueižėdavo į besvorius, ore plaukiojančius gabalus, ir plyšyje pasirodydavo raudona vaiduokliško arklio galva. Amžinybę truncančią sekundę žiūrėdavome vienas į kitą, paskui arklys prasispraudavo pro kiaurymę ir puldavo mane. Staugdamas iš siaubo, įsikabindavau nagais į ragą, bet jis persmeigdavo mane, parbloškęs ant grindų, triuškindavo galvą. Paskui nukrisdavo tamsa, ir aš netekdavau sąmonės.“ (p. 27).

Virtualizacija yra transformacija, apibūdinanti būseną, kuri yra prieš bet kokią subjekto ir objekto jungciją, ir per disjunkciją veda į aktualizaciją, o per konjunkciją – į realizaciją⁶⁸. Taigi, tai yra *subjekto ir vertės objekto nekonjunkcija* ($S \text{ ne } \cap O$). Kaip minėta anksčiau, Stanis stengiasi išlikti disjunkcijoje su savo neigiamu vertės objektu, su kuriuo vis patiria konjunkciją. Jo pastanga, kuri reiškiasi kaip kelionė, bėgimas ir yra virtualizacijos pakopa, kuomet, kaip minėta, jis nėra disjunkcijoje, nes nuolat „jaučia“, kad Raudonasis arklys vežasi ir tyko, bet ir nėra konjunkcijoje, t. y., nėra puolamas: „kuriuose pasimetė ir klaidžiojo manęs nebesurasdamas Raudonasis arklys.“ (p. 26); „o aš bėgau, klaidžiojau niekur nevedančiais takais, protarpiais sustodamas ir įsiklausydamas, ar neišgirsiau atsivejančio Raudonojo arklio šuoliavimo.“ (p. 27).

Iki šiol aptarti trys pagrindiniai semiotinės būties matmenys. Tačiau yra ir ketvirtas – potencializacija, kuri reiškiasi kaip *subjekto ir vertės objekto nedisjunkcija* ($S \text{ ne } UO$). Potencializacija priklauso pasijų semiotikai ir apibūdina subjekto jausminį lygmenį⁶⁹. Stanio santykiyje su Raudonuoju arkliu tai reiškiasi kaip nuolatinė baimė, kad jį vežasi arklys: „mintis, kuriose dunksejo atsivejančio siaubo šuoliai.“ (p. 26); „žinojau, kad jis slapstosi netoli manęs, laukia, iki atsuksi nugarą.“ (p. 27).

Aptarti semiotinės būties matmenys, išdėstyti semiotiniame kvadrato, atrodo taip:

realizacija ($S \cap O$)

puolimas

aktualizacija (SUO)

nebūtis

(miegas arba sąmonės netekimas (laikina)) /
mirtis (amžina ir negrįžtama))

potencializacija ($S \text{ ne } UO$)

Stanio baimė būti pavytam,
atsivejančio arklio nuojauta

virtualizacija ($S \text{ ne } \cap O$)

vytis → bėgti

Kadangi Stanis ir Raudonasis arklys vienas kitam yra vertės objektai, kuris yra arba siekiamas, arba vengiamas, jų realizacijos, aktualizacijos ir virtualizacijos matmenys sutampa, pvz., realizacijoje Raudonasis arklys puola, o Stanis tai patiria; aktualizacijos pakopoje, kai Stanis yra

⁶⁸ „Šiuo atžvilgiu, **virtualizacija** pateikia subjektus ir objektus anksčiau už bet kokią jungciją (arba atvirkščiai, tiesiog sulaikydama šį santykį). Struktūroje, vien pagal išraiškos būseną, per disjunkciją atlieka aktualizavimo funkciją, ir realizaciją per konjunkciją“ („From this point of view, **virtualisation** corresponds to the act of positing subjects and objects prior to any junction (or, inversely, of purely and simply suppressing this relation). In the framework solely of the utterances of state, it is the role of the function to operate their actualization by disjunction and their realization by conjunction“), A. J. Greimas, J. Courtés, *Semiotics and language: An analytical Dictionary*, iš prancūzų k. į anglų vertė Larry Crist, Daniel Patte [ir kt.], Bloomington: Indiana university press, p. 371.

⁶⁹ A. J. Greimas, J. Fontanille, *The Semiotics of Passions: From States of Affairs to States of Feelings*, iš prancūzų k. į anglų vertė Paul Perron ir Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993, p. 86–91.

„nebūtyje“ – nėra ir arklio; virtualizacijoje arklys vežasi savo vertės objektą, o Stanis stengiasi pabėgti. Tad trijuose pagrindiniuose semiotinės būties matmenyse abiejų aktantų būviai lygiagretūs ir kinta vienodai. Tačiau, romane Raudonojo arklio figūra neturi pasijinio matmens, todėl potencializacija apibūdina tik santykį su juo iš Stanio perspektyvos, o ne atvirkščiai.

Cinzo romane Stanis beveik visą laiką būna virtualizacijos fazėje, kuri pasireiškia kaip bėgimas ir bandymas išvengti Raudonojo arklio. Tačiau, Stanio atveju, virtualizacijos matmuo jam kelia didžiulę įtampą, todėl neišvengiamai koreliuoja su potencializacija, kuri priklauso pasijų plotmei:

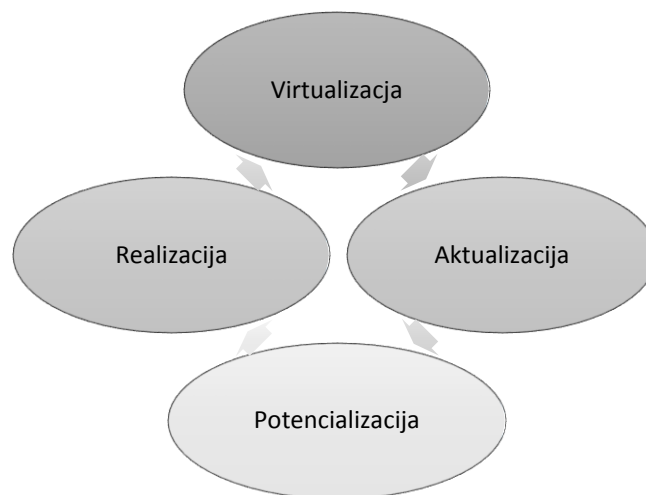
Jis negalėjo įsivaizduoti, kaip jaučiasi pamišimo priepuolio laukias žmogus klinikos vienutėje. (p. 37);

Su kiekviena nauja diena ir jis tolo nuo manęs, bet vėl sugrįždavo, ir aš pajusdavau deginantį⁷⁰ kvėpavimą ant savo sprando. Kartais trokšdavau, kad jis vėl užpultų, nes keli mėnesiai be priepuolių pradėjo varginti, įsitempiau kaip braškanti virvė. Po to vėl pasidaryčiau ramesnis, atsipalaiduočiau kuriam laikui, nes šita ramybė vis tiek pasibaigs skausmingu smūgiu į galvą. Kadgi žinočiau, kada priepuolis partrenks mane! Atsigulčiau ir laukčiau — kaip sergantis maliarija savo krizės galo... (p. 165).

Greimas ir Fontanille subjekto judėjimą semiotinės būties kvadrato nurodo taip: virtualizacija → aktualizacija → potencializacija → realizacija⁷¹. Pagal tai galima pavaizduoti ir Stanio semiotinės būties dinamiškumą: pirmiausia jis yra virtualizacijos fazėje, kuri reiškiasi kaip bėgančio subjekto ir jį besivejančio vertės objekto (kuris savo naratyvinėje programoje taip pat yra subjektas) santykis (vytis → bėgti), o jis įtvirtina šių aktantų disjunkciją, t. y., aktualizuoja. Toliau seka potencializacijos matmuo, pasireiškiantis kaip Stanio žinojimas, kad šiuo metu jis yra disjunkcijoje, tačiau bet kada gali būti pavytas ir įvyks jo ir vertės objekto konjunkcija. Galiausiai pereinama į konjunkcijos, t. y., realizacijos matmenį, kur Raudonasis arklys užpuola Stanį. Tačiau Cinzo romane subjekto ir vertės objekto santykis čia vėl prasideda iš naujo, kadangi po susidūrimo Stanis ir vėl bėga bei bando išvengti Raudonojo arklio. Tad minėtą semiotinės būties judėjimą Cinzo romane dera kiek modifikuoti:

⁷⁰ Tai yra vienintelis atvejis, kai Raudonojo arklio apraška apibūdinama per karštį – deginantį kvėpavimą. Įprastai, vienas Raudonojo arklio apraškos elementų yra šalčio izotopija.

⁷¹ A. J. Greimas, J. Fontanille, *The Semiotics of Passions: From States of Affairs to States of Feelings*, iš prancūzų k. į anglų vertė Paul Perron ir Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993, p. 90.

Tad paaiškėja, kad ne tik Stanis yra subjektas, turintis savo naratyvinę programą, bet ir Raudonasis arklys, kurio vertės objektas yra Stanis. Taip pat matoma, kad šių subjektų semiotinės būties matmenys sutampa, išskyrus potencializaciją, kadangi Raudonojo arklio figūrai nebūdinga pasijų raiška, jis tik vežasi ir puola, bet „nejaučia“, priešingai, nei Stanis. Galiausiai, Stanio pasijos kyla belaukiant susidūrimo su arkliu, įskaitant bėgimą nuo jo, tad nors konjunkcija yra kelianti siaubą ir skausminga⁷², didžiausia subjekto įtampa kyla tada, kai ta konjunkcija nevyksta.

2.2.3. Raudonasis arklys kaip liga / priepuolis

Iki šiol Stanio kaip subjekto konjunkcija šiame darbe buvo įvardijami kaip „susidūrimai“. Romane jie ne kartą pavadinamas ir mediciniškai – priepuoliu: „Ir tada, įsitikinęs, kad priepuolis praėjo, kad Raudonasis arklys vėl sugrįžo į savo slėptuvę, parkrisdavau ant lovos verkdamas ir kandžiodamas rankas.“ (p. 36–37). Žodynas priepuolio terminą pirmiausia aiškina kaip 1) *ūmus ligos pasireiškimas, pasmarkėjimas*; 2) *protarpiais smarkiai pasireiškianti nervinė liga, nenormali psichinė būseną; tokios būsenos pasireiškimas*; 3) *epilepsija*⁷³. Taigi, visi apibūdinimai susiję su liga, ir reiškia stiprų jos paūmėjimą. Reiškia, patiriančiojo priepuolius būtyje matomas tolydumas, kurį pertraukia stiprus ligos paūmėjimas, kuris vėl praeina. Taip pat, iš aprašymo matyti, kad kalbama ir apie fizines, ir apie psichines ligas.

Stanį išstinkančių priepuolių aprašymas atskleidžia jų pobūdį:

⁷² Pasijinė raiška matoma ne tik potencializacijos, bet ir realizacijos matmenyje, pvz.: „Staugdamas iš siaubo, įsikabindavau nagais į ragą [...]“ (p. 27). Staugimas iš siaubo reprezentuoja Stanio patiriamą emocinę ir jausminę būseną puolimo metu.

⁷³ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=priepuolis&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2015-05-13.

Priepuoliai užklupdavo staiga, be jokio įspėjamojo simptomo, ir niekas negalėjo pasakyti, kaip aš elgsiuosi. (p. 36);

priepuoliai sujaukdavo visas Lemreno periodiškumo kreives, ir pietaujant ar ramiai skaitant knygą mane ūmai parbloškėdavo epilepsinės konvulsijos arba užgriūdavo haliucinacijų košmaras. (p. 36);

Užsnūdęs nemigo naktimis, pašokdavau šaukdamas, pažliugęs prakaitu. Ir tik po kelių minučių blaškymosi į minkštas psichiatrinės klinikos kambarėlio sienas sugrįždavo sąmonė. Lėtai, stabtelėdama su kiekvienu širdies stukteliu, kiekvieną amžinybę besitęsiančią sekundę. (p. 36);

Niekas nežino, kada aš pargrįūsiu. Nei aš, nei daktaras Roksas, nei viską išmanantis ir išaiškinantis Lemrenas. (p. 43);

Jeigu dabar pašokčiau šaukdamas ir plėšdamas nuo savęs rūbus, ji tikriausiai apaltų. (p. 40)

Pirmiausia matomas netikėtumo ir staigumo faktorius, lydintis visus priepuolius: „priepuoliai užklupdavo staiga, be jokio įspėjamojo simptomo“; „mane ūmai parbloškėdavo epilepsinės konvulsijos arba užgriūdavo haliucinacijų košmaras“; „pašokdavau šaukdamas“. Net jau aptarta aforinė būseną – miegas, neapsaugodavo nuo ištinkančio priepuolio: „Užsnūdęs nemigo naktimis, pašokdavau šaukdamas, pažliugęs prakaitu.“ Priepuolio pabaiga – priešingai, turėdavo lėtą pabaigą ir sugrįžimą į normalią sąmonę: „lėtai, stabtelėdama su kiekvienu širdies stukteliu, kiekvieną amžinybę besitęsiančią sekundę“, tad vėl matomas subjektyvaus laiko išstetumas, būdingas susidūrimams su Raudonoju arkliu.

Taip pat, priepuolį lydi nežinomybė: „niekas negalėjo pasakyti, kaip aš elgsiuosi“; „sujaukdavo visas Lemreno periodiškumo kreives“. Taigi, dominuoja negalėjimas numatyti artėjančio priepuolio ir jo eigos ir nebuvo savo veiksmų šeimininkas. Tai yra vienas iš jau aptartos Stanio pasijinės raiškos aspektų.

Pats priepuolis romane aprašomas kaip „parbloškiančios epilepsinės⁷⁴ konvulsijos“ arba „užgriūnantis haliucinacijų košmaras“; „blaškymasis į minkštas psichiatrinės klinikos kambarėlio sienas“, „rūbų plėšimas nuo savęs“. Taigi, tai yra neadekvati fizinė (epilepsinės konvulsijos ir blaškymasis į sienas, rūbų plėšimas) ir psichinė veikla (haliucinacijų košmaras) normalaus elgesio atžvilgiu. Haliucinacijos⁷⁵ – tariamas nesančių dalykų suvokimas jutimo organais. Šie medicininio diskurso įvardijimai patvirtina, jog Raudonojo arklio figūra – Stanio vaizduotės konstruktas, kuris realybėje neegzistuoja, tačiau priepuolių metu yra suvokiamas kaip tikras. Jau analizuodami romano pradžioje parodėme, kad Raudonojo arklio figūra priklauso Stanio vidujybės plotmei: „Ir į savo mintis, kuriose dunksėjo atsivejančio siaubo šuoliai“ (p. 26). Šie aprašymai leidžia sakyti, kad Raudonasis arklys yra Stanio psichinės ligos apraiška.

⁷⁴ Epilepsija – lėtinė nervų liga, pasireiškianti sąmonės netekimu ir traukuliais, <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=epilepsija&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-13.

⁷⁵ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=haliucinacija&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-13.

Medicininio diskurso įvedimas iškelia priešpriešą *sveikata vs liga*, tad galima numatyti subjekto judėjimą nuo vieno prie kito šios kategorijos poliaus, t. y., sveikimo arba dar stipresnio susirgimo procesą). Jeigu Stanį kaip būsenos subjektą apibūdinanti jungcija šiame romane yra siekis disjunkcijos su objektu (baimė ir bėgimas nuo siaubo), kur tą siekį kartą nuo karto pertraukia trumpalaikės konjunkcijos (priepuoliai) – tai šį jungcijos (sidedančios iš šių dviejų komponentų) aprašymą galima pavadinti sirgimu ir ji užima ligos polių; o sveikata yra tai, ko subjektas neturi, bet ką nori pasiekti (sveikata). Be to, jei Stanis siekia išsigelbėjimo, ir yra ligonis, išsigelbėjimo izotopija pasirodo kaip pasveikimas nuo ligos. Tokį izotopijų santykį galima pavaizduoti taip: *sveikata (išsigelbėjimas) vs liga (pražūtis)*.

Kadangi Raudonasis arklys yra ligos figūra, reiškia Stanio konjunkcija su sveikata, kaip vertės objektu, yra lygi disjunkcijai su kitu vertės objektu, į kurį investuotos neigiamos vertės – Raudonuoju arkliu: $S \cap O$ (*sveikata*) = $S \cup O$ (*Raudonasis arklys*). Aptariant Stanio semiotinę būtį su vertės objektu – Raudonuoju arkliu buvo nubraižytas semiotinis kvadratas. Tuo atveju Stanio geidžiama būtis buvo aktualizacijos, t. y., disjunkcijos (SUO) matmuo. Tačiau, jei disjunkciją su Raudonuoju arkliu prilyginame konjunkcijai su sveikata, Stanio semiotinės būties kvadrato Stanio geidžiama būtis tampa realizacija, kadangi į šį vertės objektą investuotos teigiamos vertės:

realizacija ($S \cap O$)

sveikata

aktualizacija (SUO)

liga ($S \cap O$, kai O – Raudonasis arklys)

potencializacija ($S \text{ ne } UO$)

priepuolių jau

kurį laiką nebuvo

virtualizacija ($S \text{ ne } \cap O$)

priepuoliai gali

bet kada pasikartoti

Šiame kvadrato priešingybės yra du skirtingi poliai: sveikata ir liga. Sveikatos deiksę papildo „priepuolių jau kurį laiką nebuvo“, ir tai yra potencializacijos matmuo, kuriame reiškiasi subjekto pasijos. Priepuolių nebuvimas negali būti laikomas pasveikimu, kadangi pasveikimas turi tam tikrą baigtinumą, o ar priepuoliai pasikartos, ar ne, visuomet telieka nežinomybėje, ir galima tik spėlioti. Tačiau tai, kad jie nepasikartoja, kelia subjekto pasitikėjimą savimi ir stipriną viltį: „Gal rudenį, jeigu priepuoliai nebeprisikartos, vėl išdrįsiu ateiti pas jį?“ (p. 93); „O gal pradėjau atgauti prarastą pasitikėjimą savimi — pamiršti Raudonąjį arklių?“ (p. 45). Ligos deiksę papildo „priepuoliai gali bet kada pasikartoti“. Tai reiškia, kad nors ir šiuo metu nėra konjunkcijos su liga, o tiksliau – ligos simptomais, t. y., priepuoliais, nereiškia, kad jų ir nebus. Bet taip pat, nebūtinai jie pasikartos.

Apibendrinant, šis semiotinės būties kvadratas nurodo labai svarbų dalyką Stanio pasveikimo naratyvinėje programoje: jo atveju realizacija yra neįmanoma. Jei vertės objektas būtų fizinė liga, pvz., gripas, būtų galima fiksuoti visišką pasveikimą, kuris pasireikštų gripo viruso pašalinimu iš organizmo, o galiausiai – puikia subjekto savijauta. Tačiau Stanio psichinės ligos atveju, kuomet jos raiška yra epizodinė, pasireiškianti psichinės būsenos tolydumo pertrūkiais, neturinčiais jokio dėsningumo, neįmanoma fiksuoti galutinio pasveikimo, nes *visada* išlieka grėsmė, kad priepuolis pasikartos. Priepuoliai gali būti retesni, dažnesni, bet visada, kai jau atrodys, kad subjektas yra konjunkcijoje su sveikata, lieka rizika, kad jį ištiks priepuolis.

Stanio pasveikimo galimybę galima palyginti su metusių gerti alkoholikų nuostata: „Mes manome, kad visiškai išsigydyti nuo alkoholizmo neįmanoma. Mes jau niekada negalėsime gerti šiaip, dėl kompanijos, ar kokia nors proga. O kiek mes sugebėsime išsilaikyti negerdami svaigalų, priklauso nuo mūsų fizinės, psichinės ir dvasinės sveikatos.“⁷⁶. Taigi, buvę alkoholikai visą laiką gyvena su „atkritimo“, t. y., grįžimo į ligotinę veikimą rizika, kuomet po tam tikro laiko nevarojant alkoholio, jie vėl pradeda gerti. Lygiai taip pat ir Stanio ligos atveju – nesvarbu, kiek laiko nėra priepuolio, tai nereiškia, kad jo ir nebus. Tad panašiai, kaip ir Fontanille astmos analizėje, ši liga neturi jokios baigtinės ribos⁷⁷, žinoma tik jos pradžia⁷⁸: „Žinoma, viskas gali pasibaigti su kitu žingsniu, bet gali užtrukti ir mėnesius, metus.“ (p. 43).

Nepaisant jau aptarto ligos aprašymo, Stanio liga romane nėra tiksliai apibrėžiama, tačiau formuojama per kitas figūras. Pavyzdžiui, per daktaro ir paciento santykį su psichiatru Lemrenu: „Penkių mėnesių psichoterapinis stebėjimas nieko neišryškino; priepuoliai sujaukdavo visas Lemreno periodiškumo kreives [...]“ (p. 36). Taigi, Stanis identifikuojamas per medicininį diskursą, kaip psichiatro pacientas – psichikos ligonis. Taip pat, Stanio liga apibūdinama kaip „beprotybė“: Galima apsiprasti vienoje lovoje su raupsuotuoju, bet niekas neužmiega šalia bepročio.“ (p. 172).

2.2.4. Apgavikas

Greimas, aptardamas absento ir drungno oro figūras Guy de Maupassant'o novelėje „Du draugai“, teigia, kad jų „veiklos, pasireiškiančios kognityvinėje plotmėje, funkcija yra modifikuoti subjekto pažintinius gebėjimus ir apriboti jo interpretacinį veikimą – šitaip sukuriant kognityvinę

⁷⁶ <http://www.aalietuvoje.org/knygos/lankstinukai/aa-nauju-nariu/>, žiūrėta 2018-05-22.

⁷⁷ Fontanille astmos analizėje liga pasirodo neturinti jokių ribų: „Tai viso gyvenimo liga“; „ji neturi nei pradžios, nei pabaigos“, Jacques Fontanille, „Astmos pasijos“, iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, *Baltos lankos*, Vilnius: Baltos lankos, 2012, nr. 36, p. 131.

⁷⁸ „Kitą dieną išvykau į Europą ir pamiršau LSD sukeltas haliucinacijas. Po metų Lježe mane susirado Raudonasis arklys.“ (p. 176).

iliuzijos erdvę.“. Greimas juos pavadina *apgvikais* (triksteriais), t. y., tiesosakos plotmės aktantu, kurio „paskirtis – *atrodymo* lygmenyje reikšti kito atlikėjo, kuriuo jie stengiasi apsimesti, *buvimą*.“⁷⁹.

Cinzo romane taip pat pasirodo atlikėjo figūra, LSD pavidalu. LSD (lizergo rūgšties dietilamidas) – cheminė medžiaga, paprastai vartojama impregnuoto popieriaus arba kvadratinio želatinos gabaliukų, vadinamų markutėmis ir langeliais, taip pat mažyčių tablečių pavidalais. Šios medžiagos poveikis pasireiškia kaip sustiprintas ar sutrikdytas garsų ir vaizdų suvokimas, iškreiptos spalvos ar dydžiai. Taip pat, gali pasireikšti sinestezijos, pvz., matomi garsai, jaučiamas spalvų skonis ir pan. Be iliuzijų, gali pasireikšti ir haliucinacijos, nuotaikos sutrikimai, nerimas, stipri panika, savikontrolės praradimo jausmas ir net psichozė. Pojūčiai, jaučiami apsvaigus, vadinami „kelione“, o nemalonūs – „bloga kelione“.⁸⁰

Net ir pasibaigus LSD poveikiui, ir toliau nebevartojant, šie simptomai gali vėliau kartotis. Toks reiškinys vadinamas *flashback* (liet. *žvilgsnis į praeitį, prisiminimas*). Cinzo romane *Raudonojo arkliaus vasara* tai vadinama *atošvaiste*. Toksikologas Jonas Šurkus, aptardamas LSD, Eduardo Cinzo romaną „Raudonojo arkliaus vasara“ pamini kaip įdomiai aprašytų pasikartojančių psichikos sutrikimų pavyzdį⁸¹. Atošvaistė yra Mardi Jon Horowitzo pavartotas terminas, reiškiantis pojūčius, kurie jaučiami pasibaigus haliucinogeno poveikio laikui. Pasikartojantys pojūčiai gali apimti ne tik vizualiką, skonį, kvapą, lytėjimą, kinesteziją, pusiausvyros pokyčius ar klausą, bet taip pat ir laiko pojūtį, savęs bei pakitusį realybės suvokimą. Tokios atošvaistės gali kartotis mėnesiais ar net metais po paskutinio haliucinogeno vartojimo. Be to, atošvaisčių turinys gali būti bauginantis ir atgrasus.⁸²

LSD Cinzo romane atlieka triksterio aktantinių vaidmenį:

– Amerikos universitetuose LSD – kasdienės buities dalelė. Pasibaigus kursui, bičiuliai amerikiečiai surengė atsisveikinimo išgėrimą. Aš, kaip negeriantis, slankiojau pakampiais ir užėjau viename kambaryje susispietusius LSD „keliautojus“. Vienas pasiūlė man „nukeliauti anapus savojo aš“. Kodėl ne, pagalvojau, ko neišmėginus tos cheminės iliuzijos? Kitą dieną išvykau į Europą ir pamiršau LSD sukeltas haliucinacijas. Po metų Lježe mane susirado Raudonasis arklis. Vieni LSD vartoja metų metus, ir jiems nieko neatsitinka, kiti — kaip aš — tik paragauja ir — nebeatsikrato „atošvaisčių“. (p. 176)

Matyti, kad LSD pasirodo trimis skirtingais figūratyviniais apibūdinimais: 1) *kasdienė buities detalė*; 2) *kelionė anapus savojo aš*; 3) *cheminė iliuzija*.

⁷⁹ A. J. Greimas, *Maupassant teksto semiotika: praktinės pratybos, iš prancūzų k. vertė Kęstutis Nastopka, Saulius Žukas*, Vilnius: Versus aureus, 2017, p. 94–95.

⁸⁰ Jonas Šurkus, „Lizergo rūgšties dietilamidas (LSD) ir kiti lizergo rūgšties amidai“, *Psichostimuliantai, haliucinogenai, apsinuodijimų jais intensyvioji terapija: konferencijos medžiaga*. Kaunas, 2010. p. 95–99., <https://www.apsinuodijimai.lt/wp-content/uploads/2016/05/st03-lsd-ir-kiti-lsa.pdf>, žiūrėta 2017-12-17.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Jan Dirk Blom, *A Dictionary of Hallucinations*, New York, Springer, 2010, p. 192–193.

Pirmuoju atveju, LSD pasirodo kaip visiškai neypatingas atlikėjas – *kasdienė detalė*, taip visiškai sumenkinant jos galimą grėsmę. Juk tai, kas kasdieniška, negali būti pavojinga. Toks LSD pateikimas susilpnina Stanio savisaugos mechanizmą, ir pateikia LSD kaip neutralų dalyką: „ko neišmėginus [...]?“ Sumenkinant galimą grėsmę, romane LSD apibūdinamas kaip „neišvengiama amerikietiškosios kasdienybės smulkmena“ (p. 179).

Antruoju atveju, LSD pasirodo kaip galintis suteikti *galėjimo daryti* modalumą – nukeliauti anapus „savojo aš“. Kitaip tariant, „nukeliauti anapus“ savęs suvokimo, t. y., peržengti ribą ir suvokti daugiau, nei galėtų suvokti be LSD. Tad šiuo atveju, prieš tai buvusioje naratyvinėje programoje, jis lygmenyje pasirodo kaip vertės objektas, suteikiantis iliuzinį suvokimo, t. y., žinojimo modalumą. Galiausiai, trečiuoju atveju, LSD pavadinamas *chemine iliuzija*, o tokia figūratyvinė raiška nurodo į dirbtinumą (*cheminé*), o svarbiausia – į iliuziškumą. Pastarasis kelia grėsmę būti įvertintam „tik kaip iliuzija“, taip nuvertinant jo pavojingumą. Atviras LSD „prisistatymas“ kaip iliuzijos, paskatina suvokėją nepaisyti galimo pavojaus, iškeliant jo žinojimą apie iliuziškumą. Tad pastaruoju atveju, LSD pasirodo kaip dvigubas triksteris: jis ne tik yra toksai, t. y., *atrodyimo* lygmenyje suteikia *buvimo* pojūtį, bet ir atvirai deklaruodamas save, kaip iliuziją, „pašalina“ suvokėjo galimus įtarimus apie savo pavojingumą, taip padarydamas jį ypač pažeidžiamu.

Pasirodęs kaip triksteris, LSD, negalėtų atlikti savo aktantinio vaidmens be kitos figūros ir aktantinio vaidmens atlikėjo – LSD „keliautojų“. Pastarieji taip pat pasirodo dar vienu pavidalu – *amerikiečiai*, įskaitant *Amerikos universitetus* (turint omeny studentus). Abu pavidalai atlieka kolektyvinio atlikėjo vaidmenį: pirmasis figūros apibūdinimas – LSD „keliautojai“, nurodo į žmonių grupę, turinčią tų pačių interesų ir pomėgių – „nukeliauti anapus savojo aš“, kurie naratyviniame lygmenyje priskiriami aprašomosioms, dvasinio pobūdžio vertėms; tuo tarpu figūros pavidalas *amerikiečiai* (*Amerikos universitetai*), nurodo į kultūrinę tendenciją, kur LSD, kitur romane pavadinama „amerikiečių nelaime“ (p. 179), yra dalis kultūros.

Naratyviniame lygmenyje būtent „keliautojai“ suteikia *norėjimo modalumą* išbandyti LSD: „Vienas pasiūlė man „nukeliauti anapus savojo aš“. Tad jie pasirodo kaip manipuluojantysis lėmėjas, paskatinęs Stanį pamėginti narkotiko, kuris atliko vertės objekto aktantinį vaidmenį. Ši naratyvinė programa baigėsi sėkmingai: „Kitą dieną išvykau į Europą ir pamiršau LSD sukeltas haliucinacijas.“. Tačiau, po kurio laiko subjektą „pasiveja“ praėjusios naratyvinės programos vertės objektas, abstrakčiai įvardytinas kaip *haliucinacijos*, bet šįkart vyksta aktantinių vaidmenų apsikeitimas: „Po metų Lježe mane susirado Raudonasis arklys.“. Taigi, haliucinacijos („kelionė“) subjektui, praeitoje naratyvinėje programoje buvo vertės objektas, kurio jis siekė, tačiau dabar pats subjektas yra vertės objektas, kurio Raudonojo arklio pavidalu „siekia“ haliucinacijos. Aktantinių vaidmenų pasiskirstymas matomas ir skirtingose erdvėse (Amerika ir Lježas):

	Stanis	Haliucinacijos (Raudonasis arklys)
Amerika	subjektas	vertės objektas
Lježas	vertės objektas	subjektas

Šiame darbe buvo iškeltas klausimas: „kodėl subjektas bijo negalėjimo sugrįžti iš aforinės būsenos?“. Dabar jau aišku, kad subjekto disforija pasireiškia dėl ligos, belaukiant haliucinacijų priepuolių. Aforinė būseną, kuri būtų amžina ir negrįžtama, pasiekama tik per mirtį, t. y., savižudybę. Subjektas svyruoja tarp gyvenimo ir mirties, tačiau vis tiek nesiryžta nusižudyti. Viena vertus, taip yra dėl to, kad mirtis, kaip ir pati haliucinacijų galimybė, jam kelia baimę: „– Tu bijai mirties, – šyptelėjo Roksas. – Siaubingai bijau!“ (p. 121–122).

Tačiau kita vertus, Stanis dar turi vilties, kad pasveiks: „Turbūt tie stebėjimai, šlapimo analizės, diagnozės kreivės tebuvo siekimas palaikyti man viltį, kuri vos vos beruseno.“ (p. 46); „Beje, yra paslapčia glostoma viltis: jis niekada nebesuras tavęs...“ (p. 172). Bet viltis – taip pat svyruojanti būseną: „Kiekviena diena jam turėjo savo prasmę, o man jos slinko viena po kitos — ar saulėtos, ar permerktos lietaus — toje pačioje neviltyje.“ (p. 73).

Norint semiotiškai apibūdinti viltį, reikia pasitelkti terminus, išreiškiančius subjekto modalinį santykį su vertės objektu. Šiuo atveju viltis pasirodo kaip */norėti būti/* modalinė vertė, kurią Greimas pavadina *geidžiama*⁸³. Galima teigti, kad viltis yra norėjimo modalumo forma – tikėjimo modalumas, kuris reiškiasi kaip tikėjimas, kad ateityje įvyks vienokia ar kitokia transformacija.

Semiotikoje *viltis* daugiau plėtota kalbant apie estetinę pagavą. Savo esė Apie netobulumą, Greimas teigia: „Kas sako viltis, sako – laukimas“⁸⁴. Nors Stanio atveju viltis yra nesusijusi su esteze⁸⁵, ji taip pat reiškiasi kaip laukimas: „Reikėjo užmiršti Lježą, galvoti tik apie kasdienybę, kurioje gyvenau, ir laukti. Iki pavasario. O paskui kas bus, kai praeis ir tas pavasaris, po kurio aš vyliasi viską pradėti iš naujo?“ (p. 140). Taigi, nuo savižudybės Stanį sulaiko ir mirties baimė, ir viltis, kuri gali būti apibūdinta kaip laukimas ir tikėjimas, kad jis pasveiks.

2.2.5. Liga kaip pasija

Aptariant Raudonojo arklio figūrą paaiškėjo, kad jis yra Stanio emocijų šaltinis. Didžiausią įtampą subjektui kelia virtualizacijos semiotinės būties matmuo, kuris pasireiškia kaip Stanio bėgimas ir susidūrimo su arkliu laukimas. Kadangi Raudonasis arklys priklauso Stanio vidujybės plotmei ir yra haliucinacija, vaizduotės darinys, „atošvaistė“, turinti savo kūnišką raišką,

⁸³ A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 307.

⁸⁴ A. J. Greimas, *Iš arti ir iš toli*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991, p. 218.

⁸⁵ Kalbant apie estetinę pagavą, „*Esthesis* yra apibrėžiama kaip subjekto ir objekto konjunkcija, susiliejimas“, Saulius Žukas, „*Esthesis* belaukiant“, A. J. Greimas, *Iš arti ir iš toli*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991, p. 169.

sintagmatinę artikuliaciją, daranti įtaką Stanio veiksmams ir pasireiškianti kaip būsenos subjekto buvimo būdo raiška, Stanio ligą siūlome laikyti pasija.

Šį teiginį pagrįsime remdamiesi Fontanille semiotine astmos analize, kurioje jis teigia, kad astma yra pasija, ir argumentuoja, kad nors kaip liga, astma yra fizinė, ji sukelia kančią, kuri yra „dvasinė“⁸⁶. Anot autoriaus, tai yra dvi to paties reiškinio pusės, kur iš fizinės kančios pereinama į „išgyvenamą“ kančią, t. y., pasiją, kuri konkretizuojasi įsiliedama į subjekto modalinės tapatybės formą.

Cinzo romane fizinė liga gali virsti dvasine kančia. Tai iliustruoja Stanio atvykimo pas Roksą aprašymas. Roksui pasirodė, kad Stanis yra narkomanas: „pamaniau, kad ateini maldauti amfetamino“. Amfetaminas⁸⁷ – narkotinė medžiaga, paprastai vartojama norint pasiekti euforijos būseną, suaktyvinti protinį darbą, gauti didelius kiekius energijos. Nuo šios medžiagos gali išsivystyti priklausomybė, o dėl abstinencijos gali pasireikšti stipri nuotaikų kaita, haliucinacijos, skausmai, nemiga, etc. Tad narkotiko abstinencijos požymiai apima ir fizinius negalavimus, ir psichinius, kurie gali pasireikšti kaip „dvasinės“ kančios. Būtent toks Stanis ir pasirodė Roksui – „liūdnas ir nusikamavęs“ dėl patiriamų fizinių kančių, amfetamino abstinencijos pasekmių. Nors Stanio, kaip narkomano įvaizdis yra tik prielaida, kuri nepasitvirtina, tai nepaneigia Stanio „sielos pasijos“ tikrumo: „jis liūdnas ir nusikamavęs“, tačiau dėl kitų priežasčių.

Taip pat svarbu paminėti Fontanille mintį, jog „tarpininkaujant *jautimui* (*sentir*) kūną veikianti kančia virsta pasija, o pasija savo ruožtu paveikia kūną“⁸⁸, tad ryšys yra ne tik iš fizinės plotmės į dvasinę, bet ir iš dvasinės į fizinę. Tai matoma ir Stanio pasijinėje plotmėje, pvz., kai vien prisiminus Raudonąjį arklį Stanį apimanti baimės pasija pereina į kūnišką plotmę: „Aš vėl prisiminiau jį ir susigūžiau.“ (p. 39). Susigūžimas yra fizinis veiksmas, siekiant nuo kažko apsisaugoti, tad pasija paveikia kūną.

Tačiau, kaip paaiškėjo anksčiau, didžiausią įtampą Staniumi kelia ne patys priepuoliai, o jų laukimas. Per laiko figūras ir pasakojimo analepses liga įgauna laiko rėmus: „– Nelinksma tavo istorija, vaikine. Kada turėjai paskutinį priepuolį? – Prieš mėnesį“ (p. 35–36). Turint omeny, kad miškuose jis klaidžiojo dvi savaites, galima daryti išvadą, kad ne tik per tą laiką jo neištiko priepuolis, bet ir būnant ten, iš kur jis išėjo klaidžioti į mišką, taip pat dvi savaites priepuolio nebuvo. Be to, prieš išeidamas į mišką jis penkis mėnesius buvo psichiatrinėje klinikoje: „Penkių mėnesių psichoterapinis stebėjimas nieko neišryškino [...]“ (p. 36). Taigi, nepaisant to, kad jau mėnesį nebuvo priepuolio, Stanis veržėsi iš psichiatrijos klinikos, klaidžiojo miškuose, ir vis vien pradėjo galvoti apie savižudybę. Tai leidžia daryti prielaidą, kad kančią kelia ne tik pats susidūrimas su arkliu, bet ir jo

⁸⁶ Jacques Fontanille, „Astmos pasijos“, iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, *Baltos lankos*, Vilnius: Baltos lankos, 2012, nr. 36, p. 151.

⁸⁷ <https://medlineplus.gov/ency/patientinstructions/000792.htm>, žiūrėta 2018-05-12.

⁸⁸ Jacques Fontanille, *op. cit.*, p. 152.

nebuvimas, kuris virsta laukimu ir nežinia: „Ne, jis nesuprato manęs. Jis negalėjo įsivaizduoti, kaip jaučiasi pamišimo priepuolio laukias žmogus klinikos vienutėje. O Lemrenas suprato ir nesipriešino, kai veržiausi iš jos.“ (p. 37).

Kuo ilgiau nėra priepuolio – tuo didesnė įtampa laukiant susidūrimo su neigiamu vertės objektu: „Kartais trokšdavau, kad jis vėl užpultų, nes keli mėnesiai be priepuolių pradėjo varginti, įsitempiau kaip braškanti virvė.“ (p. 165). Taigi, Stanio ligos kaip pasijos raiška apima ne tik priepuolius, bet ir tarpus tarp jų – laukimą, sekinantį žmogų. Laukimas irgi yra haliucinacija, nes laukiama vaizduotei priklausančio Raudonojo arklio. Taigi, aptarus ligą kaip pasiją, galima reziumuoti, kad Stanio pateminis vaidmuo yra *ligonis*.

2.2.6. Tarp realybės ir tikrovės

Aptariant Stanio ir Raudonojo arklio tarpusavio ryšius paaiškėjo, jog pastarasis egzistuoja tik Staniui, t. y., yra jo sąmonės darinys, psichinės ligos apraiška. Tad romano plotmė yra nevienalytė: viena plotmė yra ta, kuria pradamas romanas, kai subjektas atvyksta į miestelį – tai yra Stanio veikimo erdvė, kita – Stanio vidujybės plotmė, kurioje jis grumiasi su košmarais, ir tai yra ir Raudonojo arklio kaip subjekto veikimo erdvė. Šios dvi plotmės turi savo atskiras erdves ir aspektualumus. Kaip minėta, jos negali būti visiškai atsietos, nes nepaisant to, kad Raudonasis arklys priklauso tik Stanio vidujybei ir yra jo vaizduotės konstruktas, Stanio veikimas yra toks, tarsi Raudonasis arklys būtų reali jį persekiojanti būtybė. Tad esminis skirtumas yra tarp to, kas objektyvu, ir to, kas subjektyvu. Objektyvumas pasižymi kaip tai, kas būdinga pačiam objektui, ir nepriklauso nuo sąmonės⁸⁹, o subjektyvumas yra tai, kas būdinga tik tam asmeniui ir yra šališka⁹⁰. Pavyzdžiui, miestelio, į kurį atvyksta Stanis, egzistavimas yra objektyvus dalykas, nepriklausomai nuo jo sąmonės, o Raudonasis arklys yra subjektyvus dalykas, nepažinus niekam, išskyrus Staniui.

Norint aptarti šių dviejų plotmių santykį, pravartu jas įvardyti skirtingais terminais, atsižvelgiant į plotmės subjektyvumą ir objektyvumą. Lietuvių kalboje yra du sinonimai, žodyne apibūdinami vienas per kitą, ir reiškiantys tai, kas objektyviai egzistuoja: *realybė*⁹¹ ir *tikrovė*⁹². Bet tik šiame darbe, siekiant išvengti painiavos ir aiškiai identifikuoti, šie terminai apibūdins skirtingas plotmes: realybės plotmė bus objektyvi, o tikrovės – subjektyvi. Taigi, minėtas miestelio pavyzdys priklauso realybei, o Raudonasis arklys – Stanio tikrovei.

⁸⁹ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=objektyvus&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-22.

⁹⁰ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=subjektyvus&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-22.

⁹¹ **Realybė** – objektyviai egzistuojantis reiškiny, tikrovė, <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=realyb%C4%97&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-02-25.

⁹² **Tikrovė** – tai, kas yra, realybė, esama daiktų padėtis, <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=tikrov%C4%97&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-02-25.

Stanio subjektyviu suvokimu, priepuolių metu jį puola Raudonasis arklys, tačiau iš tiesų, pastarasis tėra Stanio vaizduotės konstruktas, neegzistuojantis realybės plotmėje. Nepaisant to, jis yra toks tikroviškas, kad užėjus priepuoliui jis negali adekvačiai vertinti Raudonojo arklio kaip vaizduotės vaisiaus, ir išgyvena viską taip, tarsi jį iš tiesų pultų. Be to, Stanio bėgimas ir slapstymasis persikelia ir į realybę, tad šios dvi plotmės neatsiejamai persikloja. Prieš tai įvedę skirtį tarp realybės ir tikrovės plotmės, dabar galime ją patikslinti: *realybė = priepuolis vs tikrovė = susidūrimas su Raudonuoju arkliu*.

Net Staniui esant realybės plotmėje, tikrovės plotmė gali būti tik kaip asociacija, trikdanči buvimą „čia ir dabar“, neleidžianti atsipalaiduoti: „Slėnių pievelėse užtikdavau besiganančių arklių. [...] bet aš nedrįsau prieiti prie jų ir paglostyti šilta drėgme alsuojančių šnervių. Stebėdavau iš tolo ir nevaliojau suprasti, iš kur atklydo tasai, kuris užpuldavo mane, smogdavo į galvą peilio ašmenimis blizgančiu ragu ir sutrypdavo.“ (p. 27). Šioje situacijoje Stanis tiesiog stebi arklius, esančius realybėje, tačiau vis tiek nedrįsta prie jų prieiti, nes jie kelia asociacijas su Raudonuoju arkliu. Tad matoma įtampa, neleidžianti jam laisvai veikti realybės plotmėje.

Kitu atveju, Stanio veikla pasireiškia ne tik kaip įtampa, bet kaip veiksmas, kylantis iš tikrovės plotmės patirties. Šis veiksmas atliekamas realybės plotmėje, nors ir nėra jokių tikrovės elementų. Šiuo atveju Stanio suvokime aiškios skirties tarp realybės ir tikrovės nėra, kadangi realybėje vykstantys reiškiniai jį vis vien skatina bėgti ir slėptis, tarsi iš tiesų apsireikštų Raudonasis arklys:

Tada išeidavau į platųjį kalnų kelią, bet pirmas autovežimio burzgimas vėl nuvydavo į krūmus (p. 26); aš bėgau, klaidžiojau niekur nevedančiais takais, protarpiais sustodamas ir įsiklausydamas, ar neišgirsiu atsivejančio Raudonojo arklio šuoliavimo. Taikiai šlamančioje miško ramybėje išgirdavau tik savo širdies stuksėjimą, bet žinojau, kad jis slapstosi netoli manęs, laukia, iki atsuksių nugarą. (p. 27)

Galiausiai, stipriausias šių dviejų plotmių sąlyčio taškas matomas tada, kai vienu metu subjektas suvokia ir vienos, ir kitos plotmės elementus, ir viskas, kas tuo metu vyksta, jam yra tikra. Pavyzdžiui, Staniui išėjus vienam į tamsą, realybės ir tikrovės plotmės suartėja, kol galiausiai persikloja:

Bandžiau galvoti apie viską, skubėdamas paskui atklydusias mintis, kad užmirščiau save. Bet aplinka tirštėjo, supo mane vis labiau siaurėjančiu lanku.

Kažkas šliaužė pievele, rangėsi, kopė per krūmus, plūdo į kelią ir artėjo prie manęs. Garsiai nusijuokiau ir delnais patryniau smilkinius, bet jčiau, kad kojų raumenys kietėja ir aš pradėsiu grimzti į šaltu dumbly tapusį asfaltą arba šoksiu bėgti.

Jis išslinko iš krūmų ir pritūpė šuoliui... Išplėšiau kojas iš dumblo, šoktelėjau į šoną ir atsigrėžiau.

Nieko. Tik snaudžiantys nusvirusiomis šakelėmis pakelės krūmai. (p. 54)

Pirmiausia, matoma Stanio jaučiama disforija su aplinka, iš kurios jis bando išeiti negalvodamas apie save, kadangi tai verstų koncentruotis ir į konjunkciją su Raudonuoju arkliu. Pirmasis realybės ir tikrovės „susijungimo“ etapas pasireiškia kaip supančios erdvės „konsistencijos“ pasikeitimas, kurį galima būtų prilyginti medžiaginio būvio pasikeitimui. Taip pat, matomas „užskeitimo į kampa“ motyvas: „supo mane vis labiau siaurėjančiu lanku“, tad Stanis tampa tarsi medžiojamu grobiu, apsuptu ir be galimybės pabėgti. Galiausiai, įvykus erdvės pasikeitimui, jaučiamas artėjantis Raudonasis arklys, kurio judėjimo būdas nėra įprasti šuoliai: „šliaužė“, „rangėsi“, „kopė“, „plūdo“, „išslinko“. Taigi, šis persekiojantis medžiotojas įgauna tik vaizduotės pasaulyje galimų pavidalų, kurie nebūtinai būdingi arklio judėjimo būdai, ir apskritai, neatitinka arklio įvaizdžio, kadangi paprastai šliaužia, rangosi ir slenka ropliai, o plūsta – skystą pavidalą turinti masė.

Taip pat matoma, kaip psichologinė būseną atsispindi kūno pojūčių raiškoje: „kojų raumenys kietėja ir aš pradėsiu grimzti į šaltu dumblu tapusį asfaltą arba šoksiu bėgti“. Kietėjantys kojų raumenys žymi fizinę įtampą, kuri yra dalis pasiruošimo „kovoti arba bėgti“ reakcijos, aptartos anksčiau. Šaltis, matomas daugelio priepuolių eigoje, susijęs su grimzdimu, pranykimu, kaip aptarta anksčiau, priklauso Raudonojo arklio plotmės figūroms.

Tai, kas buvo įvardijama kaip „kažkas“, dabar vadinama įvardžiu „jis“: „Jis išslinko iš krūmų ir pritūpė šuoliui...“. Tad Raudonasis arklys tokį pavidalą įgauna ne iš karto, o „susiformuoja“ puolimo eigoje.

Tuomet, suveikia minėta „kovoti arba bėgti“ reakcija, ir Stanis renkasi pastarąją: „išplėšiau kojas iš dumblo, šoktelėjau į šoną“. Atsigręžus staiga vėl persijungiama iš tikrovės į realybę ir pamatoma, kad nieko nėra. Nepaisant to, iš psichologinės būsenos taip greit neišeinama, todėl norint galutinai atsieti nuo tikrovės, o kartu – ir nuo Raudonojo arklio, tai daroma pasitelkiant kūno pojūčius, sužadinančius protą: „Kandžiojau lūpas, tryniau rankomis veidą ir balsu įtikinėjau save, kad visa tai praeis, kad nusiraminsiu, kad netrukus pasidarys geriau.“ (p. 54).

Galima teigti, kad Staniui Raudonasis arklys, priklausantis tikrovės plotmei, yra toks pats realus, kaip ir bet kuris kitas išoriniame pasaulyje matomas objektas. Taigi, Staniui realybės ir tikrovės plotmės susimaišiusios. Be to, ir pats realybės suvokimas yra netolydus, su pertrūkiais, ir išsijungia / įsijungia jam pačiam to nepastebint: „Nakties drėgmė sunkėsi į kūną, ir ūmai pasijutau stovįs prie lango. Neprisiminiau, kada išlipau iš lovos; pakėliau ranką prie veido ir — išsibudinau.“ (p. 27) „Vėl pajutau pro langą sruvenančią vėsumą.“ (p. 28).

Galima teigti, kad liga pasireiškia dviejose plotmėse: realybėje ji pasireiškia kaip tam tikras sutrikimas ir liga apskritai, o subjektyvioje tikrovėje – kaip siaubas ir košmaras. Be to, šios dvi plotmės neturi aiškios skirties, kadangi Raudonasis arklys tiesiogiai veikia Stanį ne tik tikrovėje, kai puola, bet ir realybėje, kai skatina jį bėgti. Tačiau svarbiausia yra tai, kad įprastai, būdamas realybės

plotmėje, Stanis suvokia, kad Raudonasis arklys tėra vaizduotės konstruktas, haliucinacija. Bet šis suvokimas dingsta, vos tik pasirodo mažiausia asociacija su Raudonuoju arkliu.

Anksčiau aptartas Stanio realybės ir tikrovės plotmių santykis atspindi jo suvokimo *buvimo* ir *atrodyimo* problematiką, kurią galima pavaizduoti semiotiniu tiesosakos kvadratu⁹³. Jame */būti – atrodyti/* santykį apima „psichikos liga“, kuri yra iš tikrųjų, ir Stanis tai suvokia. Santykis */atrodyti – ne-būti/* apima Raudonasis arklys, keliantis Staniui baimę abiejose plotmėse. „Haliucinacija“ apima */būti – ne-atrodyti/* santykį, kadangi yra tikras ligos simptomas, tačiau patiriama jauslėmis ir suvokiama labai tikroviškai, todėl neatrodo, kad tai „tik“ haliucinacija. Galiausiai, šiam tiesosakos kvadratui neatrastas terminas, apibūdinantis santykį */ne-atrodyti – ne-būti/*, bet jo raiškos pavyzdys yra tada, kai Stanis, suvokdamas realybėje, kad pievoje besiganantys arkliai tėra ūkiniai gyvūnai, kurie neatrodo ir nėra Raudonasis arklys, vis tiek neišdrįsta prie jų prieiti ir paglostyti. Psichikos liga ir haliucinacija priklauso objektyviam suvokimui, kuriuo remiasi medicinos diskursas, o besiganantys arkliai ir Raudonasis arklys priklauso subjektyviam suvokimui, prieinamas tik ligos patyrėjui – pacientui. Staniui prieinamos visos šio tiesosakos kvadrato reikšmės, nes nors ir skirtingu metu, jis gali save įvertinti ir kaip puolamą Raudonojo arklio, kurį priepuolio metu suvokia kaip tikrą; ir kaip ligonį iš gydytojo perspektyvos. Būsenoje, kuomet jis suvokia, kad Raudonasis arklys tėra haliucinacija, bet vis vien nedrįsta paglostyti besiganančių arklių, yra objektyvaus ir subjektyvaus suvokimo sankirta.

2.3. Teminis vaidmuo

Iki šiol Stanio figūra buvo aptariama per ligonio vaidmenį, kuris pasirodė besantis pateminis vaidmuo. Bet Cinzo romane Stanis turi ir savo konkretų teminį vaidmenį – *medikas*. Tai bendresnis teminio vaidmens apibūdinimas, apimantis ir kitus, to paties diskurso terminus: *chirurgas*

⁹³ A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 289–290.

bei *daktaras*. Visi šie apibūdinimai bus vartojami sinonimiškai, tyrint omenų medicinos mokslo atstovą bendrai.

Daktaro veikla tiesiogiai susijusi su pagalba kitiems žmonės, kuriuos jis gydo, tad matomas atlikėjų figūrų santykis per veiksmų seką *gydyti* → *sirgti* / *negaluoti*, arba per vaidmenis *daktaras* → *pacientas*. Tad pirmiausia daktaro veikla yra nukreipta į kitus žmones, siekiant jiems padėti pasiekti jų vertės objektų, kurie vienokia ar kitokia forma yra sveikatos figūros.

Cinzo romane atlikėjams, turintiems daktaro teminį vaidmenį, dažniausiai yra suteikiamos burtininko, stebukladario savybės: „Daktaras jau iš tolo dvelkė kaimo burtininkų didybe.“ (p. 25); „Gandai apie „stebuklingą rankos prisiuvimą“ netruks pasklisti apylinkėje ir pasieks kolegų ausis.“ (p. 127); „– Klebonas jau buvo ir žvakes uždegęs, o tu jam – vaistorum stebuklingorum į sėdimąją – atgijo senis.“ (p. 23). Tačiau įdomu tai, kad tokios pat savybės suteikiamos ir dvasininkams: „Kunigai ir daktarai turi būti tylūs, susikaupę, kaip ir dera gilią paslaptį žinantiesiems burtininkams.“ (p. 40); „Pakreipęs gražią jauno burtininko galvą, jis skaitė iš Gyvybės knygos, o mirtis gulėjo prieš jį ir šaipėsi iš šventųjų melų.“ (p. 268). Taigi, ir medikai, ir dvasininkai romane vaizduojami kaip tie, kurie daro stebuklus, t. y., tokius dalykus, kurie neleidžia iš gyvenimo pereiti į mirtį.

Mediko ir dvasininko veiklos priklauso skirtingoms plotmėms. Medikas atsakingas už pagalbą, susijusią su kūno arba proto ligų gydymu, ir ją galima pavadinti *praktine veikla*. Dvasininkas atsakingas už pagalbą, susijusią su pagalba sielai, kai tarpininkas tarp žmogaus ir Dievo, tad pavadinsime tai dvasine veikla. Tad matyti, kad per šias figūras stebuklai įgalinami ir dvasinėje plotmėje, ir praktinėje. Kaip dvasinės ir praktinės plotmių sąjungos figūra romano pradžioje pasirodė varpinė, kviečianti subjektą išsigelbėti. Taigi, medicinos ir dvasininkijos diskursas pasirodo kaip visapusiškos pagalbos suteikimas subjektui, siekiančiam savo vertės objekto.

Kaip minėta anksčiau, Stanis pagal teminį vaidmenį priklauso tai figūrų grupei, kuri suteikia pagalbą, t. y., gydo, t. y., praktinė veikla. Romano pradžioje jis pasirodo miške, nuo kažko besislapstantis, ieškantis vietos ramybei atrasti. Analizuodami aktantinių vaidmenų struktūras, diskursinio lygmens figūras, jų santykius, pamatėme, kad pasakojimas pradedamas Stano kaip subjekto funkcijos su vertės objektu aprašymu ir plėtote, kurią pavadiname ligos pasija. Ligonis – Stasio pateminis vaidmuo. Į miestelį Stanis atvyksta vykdydamas savo pateminį vaidmenį, dėl kurio nesileidžia vykdyti teminio vaidmens. Kitais žodžiais tariant, dėl ligos jis privalėjo nustoti dirbti chirurgu. Tačiau Stasio vaidmenų būsenos nėra stabilios, t. y., jos kinta, ir ta kaita toliau bus apibūdinama per modalumus.

2.4. Vaidmenų modalumai

Pirmiausia romane atskleidžiamas Stanio pateminis – su jausmine sritimi susijęs vaidmuo: jis yra ligonis, siekiantis pasveikimo, romane įvardijamo išsigelbėjimu. Ieškodamas darbo Stanis siekia gauti darbininko teminį vaidmenį, tikėdamasis, kad taip jam pavyks išvengti disforinių pasijinių patirčių. Tai yra siekimas išvengti dvasinės kančios per kūnišką plotmę, kitaip tariant, per praktinę veiklą atsiriboti nuo savo vidujybės. Tik vėliau atsiskleidžia jo teminis vaidmuo, kuris šiuo metu yra nutrauktas: Stanis yra medikas, tiksliau – chirurgas, negalintis dirbti dėl ligos. Taigi, Stanio veikimas romane yra koreliavimas tarp šių dviejų vaidmenų, kurie pasirodo esantys sunkiai suderinami: dėl bet kada galinčių pasireikšti priepuolių Stanis negali praktikuoti medicinos, kad nesukeltų pavojaus kitiems.

Naratyvinio lygmens aktantinėje struktūroje, Roksas tampa ieškančio išsigelbėjimo Stanio pagalbininku: „– Siūlau štai ką: pasilik kurį laiką pas mane. Nuo baimės niekur nepasislėpsi, kaip jau pats įsitikinai. Namelyje vietos pakaks — yra tuščias kambarys. Įsikurk, kaip tau patinka, ir gyvenk. Paskui... paskui pamatysime, kokie mūsų reikalai.“ (p. 36). Rokso pagalbos suteikimas reiškiasi kaip gyvenamosios vietos suteikimas. Jei prieš tai Stanis bėgo, klajojo, neturėdamas vietos prisiglausti, tai dabar Roksas jam suteikia stabilią vietą, savo namus, kur jis gali apsistoti. Semiotiškai, tai galėtų reikšti vertės objekto nebeturėjimą, tačiau matoma, kad kaip ir pats Stanis, Roksas nekuria planų į priekį, o viskas vystoma palaipsniui: „Paskui... paskui pamatysime, kokie mūsų reikalai.“ (p. 36); „Svarbiausia — išsisaugoti dar kelis mėnesius nesusižalojus, o vėliau pamatysime, ar gerai padarei išeidamas iš klinikos.“ (p. 37).

Prieš tai buvo paaiškėję, kad miestelis, kad miestelis, tai išsigelbėjimo viltį teikianti erdvė. Roksas yra gydytojas, kuris taip pat priklauso išgelbėjimo izotopijai: „– Pasveiksi, – vėl pasigirdo ramus senio balsas.“ (p. 37). Šis Rokso pažadas įtvirtina Stanio naratyvinės programos pagrindinį vertės objektą ir koreguoja tolimesnės atlikties pobūdį, kuris diskursiniame lygmenyje pasireiškia kaip grįžimas į teminį daktaro vaidmenį. Nepaisant to, kad Stanis gali bet kada patirti priepuolį, Roksas, kaip pagalbininkas priverčia jį atlikti teminio vaidmens veiksmą:

– Ateik, sudarysime konsiliumą, — pamojo daktaras Roksas. — Nusimazgok rankas virtuvėje ir ateik. Papurčiau galvą, bet jis vėl nekantriai mostelėjo ir laukė. Atsidusęs nusekiau paskui Moną. (p. 40);
Jis galvojo ir už mane. Staigiai stumtelėjo mane į priekį net neklausdamas, ar sutinku.
– Susiūsi tu. Kabliukais ar siūlu?
– [...] Bet, daktare Roksai, ar suprantate, ką verčiate mane daryti? — šnabzdėjau, nusitempęs jį prie lango. — Argi nežinote, kad kiekvieną sekundę aš galiu...
– Pasiginčysime po darbo! — kaip kirviu nukirto. [...]
Negalėjau nesutikti [...] (p. 41–42)

Matyti, kad Stanis nedrįsta, tačiau visgi Roksas jį įkalba žengti žingsnį, kuris pasirodo buvęs sėkmingas:

sunkiai suvaldžiau drebančias rankas. Bet kai pasilenkiau prie žaizdos, staiga nurimau. Kažkas įsijungė manyje: rankų judesiai pasidarė tikslūs, pirštai — paklusnūs ir jautrūs kaip anksčiau.

Užrišęs paskutinį mazgelį ir nušluostęs kraują, patenkintas atsitiesiau. Žinia, čia tebuvo kelių centimetrų žaizdelė, bet pasijutau laimingas kaip po pirmosios intervencijos universiteto „biliardinėje“. (p. 42).

Tad šioje situacijoje įvyksta Stanio vaidmenų persiklojimas, kuomet būdamas ligoniu jis taip pat grįžta į daktaro vaidmenį. Šį įvykį Stanis tai laiko judėjimu link vertės objekto – pasveikimo, tad matoma sėkminga atlikties eiga: „Jis leido man viską permąstyti. Supratau, kad pirmasis žingsnis jau žengtas, kad žemė kietėja man po kojomis.“ (p. 43).

Stanio vaidmenų persiklojimas įvyksta padedant Rokso: „ateik, sudarysime konsiliumą“; „papurčiau galvą, bet jis vėl nekantriai mostelėjo ir laukė.“; „staigiai stumtelėjo mane į priekį net neklausdamas, ar sutinku“; „negalėjau nesutikti“. Tai atitinka kanoninės naratyvinės schemos kompetencijos fazę, kurioje tampa įmanomas veiksmas. Kompetencija pasireiškia kaip Rokso sudarytos sąlygos atlikti daktaro teminį vaidmenį, t. y. modalumo /*galėti daryti*/ perdavimas. Tačiau, subjektas neturi norėjimo modalumo: „papurčiau galvą“. Todėl pagalbininkas perduoda privalėjimo modalumą, : „susiūsi tu“. Taigi, įvyksta Stanio modalinės kompetencijos modifikacija. Greimas teigia, kad /*privalėjimas daryti*/ yra semiotinis „įpareigojimas“, kurį „pajunta“ subjektas ir kuris yra dalis jo modalinės kompetencijos⁹⁴.

Gali iškilti keblumų Stanio naratyviniam takui pritaikant kanoninės naratyvinės schemos elementus, todėl šioje vietoje verta paaiškinti plačiau. Lėmėjas (adresantas) semiotikoje yra tas aktantas, kuris manipuliacijos fazėje suteikia subjektui norėjimą arba privalėjimą veikti, o kompetencijos fazėje subjektas įgyja galėjimą veikti⁹⁵. Toks aiškinimas nesutampa su prieš tai šiame darbe aprašytu Stanio, kaip paties sau lėmėjo, ir Rokso, kaip pagalbininko aktantiniais vaidmenimis, kadangi kaip minėta, Roksas Stanio perduoda galėjimo ir privalėjimo veikti modalumą. Tačiau šiuo atveju, reikėtų šiuos modalumus vertinti pagrindinio vertės objekto, kuris yra *pasveikimas*, atžvilgiu. Norėjimo pasveikti modalumą Stanis turi jau atvykdamas į miestelį, todėl Roksas to jam nesuteikia. Be to, Roksas neturi lėmėjui būtino statuso – jis nepriklauso aukštesnio lygmens universumui, nei Stanis⁹⁶. Roksas suteikia privalėjimo ir galėjimo modalumą, kaip „įrankį“, galimai padėsiantį jam pasiekti jau turimą pagrindinį vertės objektą. Net jeigu daktaro teminio vaidmens vykdymą laikysime

⁹⁴ A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989, p. 311.

⁹⁵ Nijolė Keršytė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 118.

⁹⁶ A. J. Greimas, *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991, p. 505.

vertės objektu, tai jis yra ne pagrindinis, o tik sudedamasis komponentas kito, visa apimančio vertės objekto – pasveikimo.

Vienas svarbiausių dalykų, išryškėjančių iš šių Stanio vaidmenų santykio, tai kad kaip medikas jis gali padėti kitiems, bet negali padėti pats sau. Kitiems atlikėjams jis kaip medikas, daro „stebuklus“, tačiau negali to paties padaryti sau: „Žinojau, jog nėra ir niekada nebus „rytojaus stebuklo“, bet laukiau, vyliausi: kažkas ateis ir užpils kelią kertančią prarają.“ (p. 171); „Kurių galų plepu kvailystes ir delsiu, lyg tučtuoj įvyks tai, ko laukiu, tik nenoriu prisipažinti, kad laukiu; įvyks kažkas netikėta, stebuklinga ir perkels mane už tokios sienos, kuri apsaugos nuo Raudonojo arklio.“ (p. 200). Taigi, suteikiamos pagalbos kryptis yra tik į kitus, bet ne į save.

3. Ligos patyrimo strategijos

Pirmame skyriuje buvo aptarta ligos raiška. Antrame skyriuje pagrindinis tikslas yra apčiuopti tų reikšmių dinamiškumą, pasirodantį per subjekto veiksmus.

Stanio naratyvinėje programoje matomas besikeičiantis jo santykis su liga. Tas santykis pasirodo kaip modalinė transformacija, apie kurią astmos analizėje kalba Fontanille. Jis teigia, kad „astmatikas esą įgauna „išmintį“ supratęs, kad tikrasis pasakojimo variklis yra modalinis arba, kitais žodžiais tariant, kad naujam gyvenimo projektui prasmę suteikia tik po juo slypinčios modalinės izotopijos, o ne siekiamos aprašomos ir konkrečios vertės.“⁹⁷. Tad galima sakyti, kad astma, kaip liga, buvo, yra ir bus su žmogumi, ir tai nepakeičiama. Tačiau, santykį su liga galima transformuoti per modalumus, keičiant į ją požiūrį.

Stanio atveju yra panašiai. Anksčiau paaiškėjo, kad visiškas pasveikimas yra neįmanomas, tad subjektas visą gyvenimą turės gyventi su priepuolių grėsme. Nepaisant to, jo santykis su liga keičiasi priklausomai nuo subjekto požiūrio. Toliau bus aptariamas Stanio santykis su liga, įvardijant jį per Stanio kognityvinį arba pragmatinį veikimą, kuris, daugiau ar mažiau, pasidalija į atskiras erdves ir laikotarpius, t. y., etapus, kuriuos čia pavadinsime *strategijomis*. Etapai pateikiami ir aprašomi remiantis ne achroniška, romane pateikiama laikine seka, o chronologine subjekto patiriamų įvykių ir modalinių transformacijų seka.

3.1. Perpratimas ir pašalinimas

Pirmasis etapas, romane aprašomas per pasakojimo analepses, įvardytas kaip „perpratimo ir pašalinimo“ strategija, priklauso psichiatrinės klinikos erdvei. Sakant „perpratimas“ turimas omeny haliucinacijų priežasties išaiškinimas, po kurio sektų tos priežasties, o kartu ir pačių haliucinacijų „pašalinimas“.

Į ją Stanis atvyksta pats, savanoriškai: „Savanoriškai ateidamas į Lemreno psichoterapinę kliniką išvengiau psichiatro, be kurio leidimo, o gal ir specialios komisijos, nebūčiau galėjęs pasitraukti.“ (p. 127). Taip pat, jis pats nusprendžia iš ten išeiti. Išėjimo priežastis jau minėta anksčiau: iš psichiatrinės Stanis išėjo, nes didžiausią kančią jam kėlė priepuolio laukimas: „Jis negalėjo įsivaizduoti, kaip jaučiasi pamišimo priepuolio laukias žmogus klinikos vienutėje. O Lemrenas suprato ir nesipriešino, kai veržiausi iš jos.“ (p. 37). Bet taip pat, kita iš išėjimo priežastis yra ta, kad ši strategija pasirodė esanti visiškai neveiksminga:

⁹⁷ Jacques Fontanille, „Astmos pasijos“, iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, *Baltos lankos*, Vilnius: Baltos lankos, 2012, nr. 36, p. 133.

Lemrenas žinojo mano neuronų skaičių, galėjo pirštu išvedžioti visą nervų tinklą, valandų valandas klausydavosi mano psichoanalitinio kliedesio, išbandė naujausius priešnuodžius, bet vaiduokliškojo arklio landynės nesurado. Jis tūnojo manyje, slankiojo krauju, drumstė smegenis. Taip, jis buvo visur ir niekur, tas nuodas, prieš kurį Lemrenas beviltiškai skėsčiojo rankomis. (p. 37)

Nors psichiatrinės klinikos paskirtis – gydyti, padėti pasveikti, sprendžiant iš mirties izotopijų, ji pasirodo kaip mirties erdvė: „ – Gerai, Stani, – sutiko. – Daryk, kaip tau atrodo geriau, bet, dėl Dievo, atidaryk duris, kol *mirtinai* nepersišaldei!

Nukėliau metalinių lavoninės durų skląstį ir atsargiai jas pravėriau.“ (p. 37).

3.2. Bėgimas

Išėjęs iš psichiatrinės klinikos Stanis išvyksta į kalnus ir pradeda kitą etapą. Subjekto tikslas buvo savirefleksija, tam tikra veikla, turėjusi jam padėti atsisiesti nuo neigiamas vertes turinčio vertės objekto – Raudonojo arklio:

Po pusvalandžio išėjau į svaiginamai skaisčią dieną. Aplink skubėjo linksmomis veidais žmonės, aidėjo juokas. Susistabdžiau taksi ir paprašiau, kad nuvežtų už miesto. Pirmoje krautuvėlėje nusipirkau reikalingų niekniekių ir nuėjau keliu į kalnus. Ne todėl, kad būčiau mėgęs kalnus — jie niekada manęs neviliojo, tik vyliausi, kad miškų tyloje galėsiu viską permąstyti. (p. 37).

Tačiau ir ši Stanio strategija nepasiteisina, kadangi būdamas miške jis visada bėga, nepaisant to, kad realybėje jo niekas nesiveja. Taigi, atsikratyti Raudonojo arklio jam ir ten nepavyksta:

Vasara pražydo kalnų pievelėse baltais, raudonais dobiliukų mirksėjimais, o aš bėgau, klaidžiojau niekur nevedančiais takais, protarpiais sustodamas ir įsiklausydamas, ar neišgirsiu atsivejančio Raudonojo arklio šuoliavimo. Taikiai šlamančioje miško ramybėje išgirdavau tik savo širdies stukseimą, bet žinojau, kad jis slapstosi netoli manęs, laukia, iki atsuksi nugarą. (p. 27);

Vakar įsitikinau, jog reikia grįžti pas žmones: tai, nuo ko bėgau, nepasiliko klinikos kambarėlyje, bet sekė man iš paskos kaip medžiojantis vilkas. (p. 37).

Be to, miško erdvė siejama su susinaikinimu, į kurį veda besikartojantys susidūrimai su Raudonuuoju arkliu, kurie vėliau apibūdinami per savidestrukciją kūniškoje plotmėje: „Tačiau reikėjo rasti išeitį, nes sugrįžęs į mišką pradėsiu staugti ir daužyti galvą į medžius.“ (p. 33). Svarbiausia, kad savidestrukcijos raiška pakrypsta link savižudybės: „pradėjau galvoti apie savižudybę“ (p. 26).

Pasakojimo analepsės nurodo, jog Stanis, kaip subjektas, yra ir pats šios naratyvinės programos manipuliuojantysis lėmėjas. Jis pats nusprendžia atvykti ir palikti psichiatrinę kliniką ir išvykti į mišką, o miške, atsiradus suicidalėms mintims, pats priima sprendimą grįžti į žmones, į gyvenimą. Tad jis pats sau suteikia verčių sistemą ir norėjimo daryti modalumą bei imasi naratyvinės programos vykdymo: miškas vietoj psichiatrijos ligoninės; gyvenimas vietoj mirties → bendruomenė (miestelis) vietoj vienatvės (miško).⁹⁸

Iki šiol aptartą Stanio naratyvinį kryptingumą galima skirstyti į dvi mažesnes naratyvines programas, kurių pirma pasibaigė nesėkme, pasireiškusia ne pabėgimu nuo Raudonojo arklio, o suicidalėms mintimis, t. y. buvimas psichiatrinėje klinikoje ir išėjimas į mišką. Kaip teisiantysis lėmėjas, įvertinęs savo nesėkmę, Stanis pradeda naują naratyvinę programą ir grįžta į bendruomenę, tikėdamasis pasiekti tą patį vertės objektą. Praeitose naratyvinės programos sankcija funkcionuoja kaip naujos naratyvinės programos manipuliacija. Taigi, Stanio naratyvinę pasveikimo programą galima vadinti naratyviniu taku, susidedančiu iš kelių naratyvinių programų. Dvi naratyvinės programos, apibūdintos kaip etapai, buvo nesėkmingos, todėl subjektas keičia strategiją ir toliau siekia savo vertės objekto.

3.3. Susitaikymas

Trečiojo etapo, kuriam suteiktas „susitaikymo“ strategijos pavadinimas, pagrindinė erdvė susideda iš centro ir periferijos. Centras – miestelis, į kurį atvyksta subjektas, ir kaip minėta anksčiau, tai yra išsigelbėjimo erdvė. Tačiau šiame centre yra dar vienas centras, iš kurio subjektas vėliau veikia – tai daktaro Rokso namai, ir ši erdvė turi konkretų jai priklausančią atlikėją. Jos paskirtis dvilypė: viena vertus, tai yra namai – vieta, kur žmogus gyvena asmeninį gyvenimą; kita vertus, ten yra ir daktaro kabinetas, kur žmogus atlieka profesinę veiklą:

Senio kabinete stovėjo tradicinė stiklinė spinta su daugybe buteliukų, stetoskopu, prietaisu kraujo spaudimui matuoti ir kitais kaimo daktaro reikmenimis. Ant nuzulintais kampais stalo buvo padėta keletas medicinos žurnalų, o ant odinio gulto numestas baltas švarkas. Pro atviras duris į kitą kambarį pamačiau rentgeno aparatą ir lauko ligoninės operacinio stalo kampą. (p. 34)

Tad matomas dviejų žmogaus gyvenimo sričių – asmeninės ir profesinės, persiklojimas. Todėl ir pasiūlymas Staniui apsigyventi pas Rokšą yra ne tik pagalba iš medicininės perspektyvos, siekiant išgydyti, bet ir asmeninė, žmogiška pagalba tam, kuriam jos reikia. Su apsisostojimu Rokso

⁹⁸ Savo paties lėmėju Stanis laikomas tik turint omeny naratyvinę programą, susijusią su pasveikimo nuo ligos verte. Prieš tai pasibaigusi naratyvinė programa, kurioje vertės objektas buvo LSD narkotiko išmėginimas, šiuo atveju nelaikomas priklausančiu tam pačiam naratyviniu takui, kuriame subjektas tikisi pasveikimo.

namuose pasikeičia ir Stanio santykis su miesteliu: prieš tai jis nepriklausė miestelio erdvei, jo teminis vaidmuo miestelėnų atžvilgiu buvo *prašalaitis*, tačiau priklausymas Rokso – miestelio daktaro erdvei, jam suteikė tokio pat *miestelėno* statusą.

Stanį ir Roksą sieja bendra profesinė sritis – jie abu medikai. Tai reiškia, kad abu dalijasi tam tikromis kompetencijomis ir žinojimu, susijusiu su medicininio diskursu. Tai tampa viena iš priežasčių, dėl ko Stanis galiausiai išdrįsta pasidalyti žinojimu apie save: „Jis gi medikas, be ilgų kalbų suprastų mane. Bet aš tik tryniau kaktą delnu ir niekaip negalėjau prisiversti išsakyti savąjį slogutį ir *paprašyti pagalbos*.“ [kursyvas mano – I. J.] (p. 33). Daktaras Roksas, vien pagal savo teminį vaidmenį kitiems subjektams atliktų pagalbininko aktantinę funkciją. Tačiau šiuo atveju, iš jo pagalbos tikimasi ne tiek kaip iš mediko (jis ir negalėtų tiesiogiai gydyti, nes nėra psichiatras), o kaip iš žmogaus. Kitaip tariant, prisiminus Rokso figūros dvilypumą *profesinis gyvenimas vs asmeninis gyvenimas*, iš jo tikimasi pagalbos kaip iš pastarojo – geranoriško žmogaus, kurio pagalbos suteikimui nėra būtina gydytojo kompetencija.

Tačiau tam, kad Roksas sutiktų Staniumi padėti susirasti darbą, privalomi tiesos mainai, todėl norėdamas pasiekti pagalbinių vertės objektą, Stanis yra priverstas perduoti žinojimą apie save:

– Deja, negaliu siųsti ūkininkui žmogaus, apie kurį nieko nežinau.

Sulaikiau jo ranką, kurią padavė atsisveikindamas, valandėlę dvejovau, paskui apsisprendžiau:

– Ar galėčiau pasinaudoti telefonu? Norėčiau paskambinti profesoriui Diubui į Lježą.

Jis nustebo. Prisimerkė, lyg bandydamas išvelgti, kokią gudrybę sugalvojau. (p. 33–34).

Šis dialogas atlieka tiesosakos sutarties funkciją: Stanis įtikinėjimui pasitelkia Diubą – bendrą pažįstamą, kurio pasakojimas lemia palankią Rokso interpretaciją. Greimas pažymi, kad įtikinimo veiksmas ir interpretacinis veiksmas manipuliuoja verčių žinojimą, bet sudaro tik parengiamąsias sąlygas mainams, kurie vyksta tik sudarius sutartį, kuri, beje, yra paremta pasitikėjimu⁹⁹. Tad sėkmingas Stanio įtikinėjimas per kitą diskursinio lygmens figūrą, lemia tolimesnę jo naratyvinės programos eigą, o tam pagrindą suteikė Rokso pasitikėjimas Diubu – senu bičiuliu, kuris ir papasakojo visą tiesą apie Stanį.

Į gyvenimo figūrinį taką šioje dalyje įrašoma papildoma figūra – darbas: „Buvo aišku: turiu susirasti kokį darbą, kad pasprukčiau nuo vienumos, nuo tylumoje galvą sprogdinančių minčių“ (p. 33). Darbas – aktyvi pragmatinė veikla, priešpriešinama kognityvinei veiklai: dirbti → pasprukti nuo minčių. Taigi, matoma besikartojanti priešprieša, kaip ir Rokso namuose: profesinė veikla, yra būdas Staniumi ištrūkti iš disforinės būsenos, t. y., asmeninio gyvenimo sferos. Vietoj nurodymo, kur Stanis galėtų dirbti ūkinius darbus, Roksas paskatina jį užsiimti medicinos praktika, kuri apima ir

⁹⁹ A. J. Greimas, *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė Rolandas Pavilionis Vilnius: Mintis, 1989, p. 326.

miestelį, kurį prieš tai pavadino „centru“, ir periferiją, turint omeny miestelio užribį, kuriame vykdoma ta pati medicinos praktika.¹⁰⁰

Stanio gyvenimas miestelyje numatomas į ateitį. Roksas kaip tikslą iškelia kelis ateinančius mėnesius: „Svarbiausia — išsisaugoti dar kelis mėnesius nesusižalojus“ (p. 37). Toliau plėtojamas Stanio pasijinis vaidmuo, kuris reiškiasi kaip įtampa belaukiant priepuolio: „Gal jis bandė sušvelninti mano nuolatinę įtampą, „atleidinėjo varžtus“ jau rytą nerūpestingu plepėjimu?“ (p. 45). Kadangi įtampa yra pagrindinė Stanio kančia, Rokso būdas jos išvengti yra priimti priepuolių tikimybę kaip duotybę, nesusikoncentruojant į tai: „– Tau reikia apsiprasti su priepuolio grėsme. Nelaukti jo kas akimirką, bet ir nepamiršti, jog kiekvieną sekundę jis gali tave partrenkti. Epileptikai išlaiko psichinę pusiausvyrą todėl, kad įsisąmonina nuolatinę įtampą kaip kokį fizinį luošumą ir susigyvena su juo.“ (p. 45). Tad Rokso patarimas yra *nelaukti* ir *nepamiršti*. Reiškia, atitinkamai, šiuo metu Stanis yra būsenoje, kuomet priepuolių *laukia* ir *pamiršta*, kad jie gali įvykti. Žodis *laukti* reiškia *tikėtis*, o *pamiršti* – *išleisti iš atminties*¹⁰¹. Taigi, tam tikra prasme, jie funkcionuoja kaip priešingybės: pirmuoju atveju sąmonėje dominuoja idėja, kad kažkas turi įvykti, o kitu – sąmonėje nelieka jokios minties, susijusios su bet kokių galimu įvykiu. Rokso pasiūlymas susideda iš sąmonės „atlaisvinimo“ nuo netikėto priepuolio galimybės, bet tuo pačiu – atminti, jog tai gali įvykti, t. y., pusiausvyra tarp laukimo ir pamiršimo. Šie du žodžiai – *nelaukti* ir *nepamiršti*, yra skirtingų įtampų: pirmasis savyje koncentruoja daug pasijinės jėgos, kadangi tiesiogiai nurodo susitelkimą į junkciją su tam tikru objektu, o antrasis – nėra pasijinis veiksmazodis, kadangi turėti ką nors atmintyje nenurodo tiesiogiai į junkciją su vertės objektu. Taigi, jei Stanio buvimo būdas būtų *nelaukti* ir *nepamiršti*, jis nebebūtų pasijinis subjektas, teliktų teminis ligonio vaidmuo, kurį, kaip ir ištraukoje minimi epileptikai, jis būtų įsisąmoninęs.

Nelaukti, bet ir nepamiršti būsenų derinį Roksas taip pat pavadina „pasiruošimu“, kuris žodyne aiškinamas¹⁰² kaip pasirengimas iš anksto ir tinkamas nusiteikimas kam numatomam: „Aš nuolat kalbu apie „pasiruošimą“ priepuoliui [...]“ (p. 46). Taip pat, minėta būseną prilyginama susivokimui savyje ir prisitaikymui prie esamos padėties: „Veiksmingo priešnuodžio nėra, telieka susivokti savyje, prisitaikyti prie esamos padėties ir — nepalūžti!“ (p. 46). Tad galima teigti, kad:

nelaukti, bet ir nepamiršti = pasiruošti = prisitaikyti ir nepalūžti

¹⁰⁰ Stanis, priklausydamas miestelio erdvei, veikė ne tik joje. Tad šiuo atveju, žodžiu „periferija“ siekiama įvesti erdvės nuorodą, kurioje subjektas yra toje pačioje naratyvinėje fazėje, nepaisant to, kad erdvių išsidėstymas negali būti vienareikšmiškai apibrėžtas. Pvz., veikdamas miestelio erdvėje Stanis operavo sutraiškytą turko ranką Lježe; arba važiuo į Bastonę kaip medikas pasikalbėti su kitu mediku, Lekurto daktaru, apie jo gydymą.

¹⁰¹ <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=mir%C5%A1ti&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-15.

¹⁰² <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=ruo%C5%A1ti&lns=-1&les=-1>, žiūrėta 2018-05-15.

Taip pat, įtampa belaukiant priepuolio įgauna figūratyvumą: „pirma sustabdyti kraujavimą, o jau po to aiškintis, kodėl kraujuoja“ (p. 46). Kraujas – gyvybiškai svarbus organizmo komponentas, kurio netekimas paprastai suvokiamas kaip judėjimas iš gyvenimo į mirtį. Roksas pirmiausia siūlo Staniiui susitaikyti su priepuolių grėsme, ir tai metaforiškai palygina su kraujavimu, tad galima teigti, kad Stanio nuolat jaučiama įtampa dvasiniame lygmenyje atima iš jo gyvenimą. Be to, kraujo spalva yra raudona, kaip ir arklio, tad galima daryti prielaidą, kad Stanį „naikina“ ne tiek pačios Raudonojo arklio atakos, kiek jų laukimas, sukeliantis kančią, prilygstantis kraujavimui. Atitinkamai, aiškinimasis, kodėl kraujuojama, prilygsta psichoterapiniam stebėjimui, kurį taikė ir jis, ir Lemrenas.

Taip pat Staniiui metaforiškai pasiūloma kita opcija kovai su liga, kuri įgauna ypatingą prasmę susiduriant su Raudonuoju arkliu: „– Ir nepamiršk, kad laimi tik tie, kurie kovoja iki galo. Banalus posakis, tačiau teisingas.“ (p. 38). Prisimenant prieš tai minėtas dvi pasirinkimo galimybes iškilus pavojui – kovoti arba bėgti, Roksas siūlo „kovą iki galo“. Taigi, tai yra priešinga gelbėjimosi forma nuo tos, kurią susidūrus su Raudonuoju arkliu rinkdavosi Stanis – bėgimo. Sveikimą galima sieti su kova: *kovoti* → *sveikti*.

Apibendrinant semiotiniais terminais, Rokso pasiūlymas Staniiui – priimti pasijinį savo aš kaip savo tapatybę, nors pasijiniu subjektu nustoti būti jis negali. Tad nors Roksas ir įtikinėja Stanį, kad šis pasveiks, visgi pirminis dalykas, kurį jis turi priimti, yra paradoksalus: gali būti, kad jis niekad nepasveiks, todėl turi susitaikyti su priepuolių grėsme. Todėl ši strategija pavadinama „susitaikymas“.

Vėliau matomas Stanio kančios slopimas: „Sugestija, [...] pastebėjau, jog veikia raminamai. O gal pradėjau atgauti prarastą pasitikėjimą savimi — pamiršti Raudonąjį arklį? Varginantys sapnai blyško, miegas vis dažniau užklupdavo staigiai [...] Rytai pakildavau iš lovos giedresne nuotaika. [...] šviesesne, o kartais ir linksma.“ (p. 45). Šiuo atveju svarbu ir tai, kad atrodo, Stanis pradeda pamiršti Raudonąjį arklį, ir tai siejama su atgaunamu pasitikėjimu savimi. Figūratyviame lygmenyje atgaunamą pasitikėjimą savimi ir pamirštamą Raudonąjį arklį galima sieti su Stanio teminio vaidmens – daktaro, vykdymu: pradėjęs siūti žaizdą jis susikoncentruoja į darbą, po visko jaučiasi „patenkintas savimi“ (p. 42), ir šis sėkmingas žingsnis jam suteikia vidinio stabilumo. Taigi, priešingai, nei prieš tai aprašytos strategijos, ši, bent jau kol kas, pasirodo esanti sėkminga.

Netrukus pastebimas subjekto artėjimas link vertės objekto, kuris pasireiškia per pamiršimą apie priepuolio galimybę. Tai ir pagalbininko pastebėjimas, ir jo paties savirefleksija, savotiška semiotinės sankcijos forma, nors ir negalutinė (dar nepasibaigęs išbandymas): „Matau, grįžti į normalią savijautą. – Atkutau ir pradėjau uostinėti prieš vėją, – burbtelėjau nurydamas keiksmą.“ (p. 64). Nors viena vertus, tai vertintina kaip teigiamas dalykas, kita vertus, Roksas įspėjo, kad pamiršimas apie priepuolius būtų pavojingas:

pradedi pamiršti priepuolių grėsmę. Nesijuok, tuoj įrodysiu. Šiandien pasakei, kad norėtum apsidairyti Bastonėje, ir paprašei džipo. Aš nustebau, bet nutylėjau, nes žinojau – vėliau apsigalvosi ir tos kelionės atsisakysi. Tačiau neapsigalvojai, o tai neginčijamai įrodo, kad pamiršai, jog kelionėje tave gali ištikti priepuolis. Jis ilgai netrunka, vos kelias sekundes, kaip sakei, bet ir tiek pakanka, kad nutrenktum džipą į bedugnę. (p. 64)

Pamiršimas gali būti tapatinamas su sąmoningu ar nesąmoningu atsiribojimu nuo ligos. Ši strategija pasimato tolimesniame etape.

3.4. Atmetimas

Šiame etape, be Stanio, svarbiausias atlikėjas yra Mona. Ji Staniui yra tapusi geidžiamu vertės objektu: „– Ir aš, Mona, myliu tave. Turbūt aną vakarą, kai grįžome iš Satyro namelio, pamilau...“ (p. 166). Iš pradžių Stanis atmeta bet kokią konjunkcijos galimybę: „– Šauni mergaitė, bet nelaiminga, — atsakiau jam nuoširdžiai. – Jeigu Dievas kurią dieną atsiimtų protą, tai vesčiau tokią.“ (p. 83). Taigi, vedybos Stanio situacijoje prilygtų beprotybei. Tad buvimas atskirtam nuo Monos, kaip vertės objekto, yra modalumas */privalėti nedaryti (nesituokti)/*, ir nurodo disjunkciją (SUO).

Tačiau viskas pasikeičia jiems patekus į dvi susijungiančias erdvės figūras: apleistą miestelį ir mišką. Stanio modalinė kompetencija ima kisti, nes jis pradeda abejoti dėl privalomos disjunkcijos su Mona. Norint patirti visapusišką konjunkciją, t. y., vedybas su Mona, privalomas atvirumas apie ligą, kuris yra */privalėti daryti/* modalumas, turint omeny */privalėti pasakyti tiesą/*. Taigi, kalbant apie tiesosaką, matomas subjekto svyravimas tarp */privalėti daryti/* ir */neprivalėti daryti/*:

„Valandėlę dvejojau: tęsti ar vėl pasislėpti už studentišku juokų? Ji neįjautė, negalėjo jausti, kad bandau atvesti ją prie Raudonojo arklio. O reikėjo papasakoti viską, nes jis atsekė paskui mus ir pasislėpė griuvėsiuose.

„O jeigu priepuoliai nebesugrįš? Kam užnuodyti jos mintis, įstumti šitą švelnią būtybę į nuolatinės grėsmės siaubą, jeigu jis jau dingo praeityje?“

Spoksojau į cigaretės žariją ir niekaip negalėjau apsispręsti.“ (p. 181)

Galiausiai, jis apsistoja ties */neprivalėti daryti/* modalumu:

– Ką slepi nuo manęs, Stani?

– Nieko neslepiu, Mona. (p. 182)

Toks tiesos slėpimas prilygsta pasikartosiančio priepuolio galimybės atmetimui. Prisimenant Rokso žodžius¹⁰³ matyti, kad pamiršimas yra tolygus nepagalvojimui apie galimą pavojų. Šiuo atveju, į pavojų savo buvimu greta, jis įstumtų Moną. Todėl, Stanio sprendimas nesakyti Monai tiesos apie ligą, pasiūlyti tuoktis, prilygsta ligos atmetimui: „– Pavasarį mes susituoksime.“ (p. 182). Taigi, Stanio modalinės kompetencijos transformacija atrodo taip: /*privalėti nedaryti*/ → /*neprivalėti nedaryti*/ → /*norėti daryti*/.

Šis Stanio veikimas: „Ne todėl, kad seniokas švelniai pasišaipė iš mūsų, bet – pamatęs Moną, *pamiršau* viską.“, prieštarauja tam, ką jam prieš tai, kaip sąlygą sakė Roksas: „Nelaukti jo kas akimirka, bet ir *nepamiršti*, jog kiekvieną sekundę jis gali tave partrenkti.“ (p. 45) [kursyvas mano – I. J.]. Staniui veikiant pagal Rokso patarimą buvo matomas ligos pagerėjimas, ir atitinkamai, jam elgiantis priešingai, subjektas galimai nulemia savo nesėkmę siekiant vertės objekto – pasveikimo.

Atlikties nesėkmę „pranašauja“ ir erdvės figūros. Roano pradžioje, Staniui atvykstant į miestelio erdvės figūros „žadėjo“ išgelbėjimą. Šiuo atveju, seniai apleisto miestelio reikšmė kuriama per mirties, nyksmo izotopijas: *tylu; išdžiuvęs upelis; dūksantys griuvėsiai; bežadė mirusiųjų tyla; styrantys antkapių kryžiai – kapinės; vaiduoklis*. Pastaroji izotopija yra apie Monos pagamintą skulptūrą, esančią apgriuvusioje maldykloje:

„Ilgas juodas šešelis kaip kniūpsčias milžinas tysojo ant apsamanojusio maldyklos grindinio. Apėjau „vaiduoklį“, paliečiau virvelėmis ir vielomis suraišiotas lentas ir įsižiūrėjau į pailgą akmeninę galvą. Mona atėjo ir atsistojo greta manęs.

— kažko trūksta, — sušnabždėjau.

— Raudonos antklodės, — paaiškino.

Ir staiga pamačiau tą antklodę ant „Didžiojo Metafiziko“ pečių. Nusirengiau švarką ir norėjau apgauti juo Monos atkurtą vaiduoklį, bet ji sulaikė mane. Valandėlę žiūrėjo į sidabru užlietą aikštę, paskui nusivilko savo raudoną suknelę ir užmetė ją „Didžiajam Metafizikui“ ant peties.“ (p. 181–182)

Šis aprašomas „vaiduoklis“ – tai ekfrazė¹⁰⁴, kurianti ryšį su Giorgio de Chirico paveikslu „Didysis metafizikas“ (1917) (angl. „The Great Metaphysician“)¹⁰⁵. Paveiksle vaizduojama prisidengusi raudonu audiniu ir sėdinti ant pjedestalo beveidė figūra, „reprezentuojanti žmogų, siekiantį atrasti „tiesą“ apie metafiziką, ir tuo pačiu yra visiškos vienatvės ir beprasmiškumo

¹⁰³ „Tačiau neapsigalvojai, o tai neginčijamai įrodo, kad pamiršai, jog kelionėje tave gali ištikti priepuolis. Jis ilgai netrunka, vos kelias sekundes, kaip sakei, bet ir tiek pakanka, kad nutrenktum džipą į bedugnę.“ (p. 64).

¹⁰⁴ Ekfrazė – dvigubos reprezentacijos principu grindžiamas (žodinis) aprašymas, suponuojantis būtinai esantį (žodinio) teksto santykį su konkrečiu vizualiojo meno tekstu. Irina Melnikova, *Literatūros (inter)medialumo strofos, arba Žodis ir vaizdas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 371.

¹⁰⁵ <http://bestarts.org/artist/giorgio-de-chirico/paintings/the-great-metaphysician/>, žiūrėta 2018-05-17. Tai ne vienintelė paveikslo versija: pats dailininkas jį pertapė ir 1971 m.: el. prieiga: <https://giorgiodichirico.weebly.com/the-great-metaphysician.html>, žiūrėta 2018-05-17.

simbolis¹⁰⁶ [vertimas mano – I. J.]. Įdomu, kad pats paveikslo autorius, metafizinio stiliaus pradininkas, be kitų neurologinių sutrikimų, tokių kaip migrena, patirdavo haliucinacijas, nerimą ir baimę, kaip ir pagrindinė romano figūra – Stanis, o šie pojūčiai atsispindėjo jo kūryboje¹⁰⁷.

Romane matoma Monos atkurta skulptūra, pavadinama vaiduokliu, tad kartojasi figūros, kaip vaiduoklio izotopija, iš pradžių priskirta Raudonajam arkliui („vaiduokliško Raudonojo arklio galva“). Be to, skulptūra atpažįstama kaip ta, kuriai trūksta raudonos antklodės – vieno pagrindinių arklio išvaizdos bruožų, kurį jį suteikia ne Stanis, o Mona. Per Giorgio de Chirico paveikslo ekfrazę atsiranda papildoma reikšmė – tai jau minėta beprasmybės, vienatvės kančios išraiška, kuri taip pat priklauso Stanio pateminio vaidmens raiškai. Tad Monos atkurta „Didžiojo metafiziko“ skulptūra – Stanio pateminio vaidmens reprezentacija, kurią ji pati ir „užbaigia“ užmesdama savo raudoną suknelę. Galima sakyti, kad Monos suknelės užmetimas – kaip Raudonojo arklio „priėmimas“ ir „atsivėrimas“ Staniui (apsinuoginimas).

Tuoju po šito veiksmo įvyksta Stanio ir Monos sąjunga tiek fiziniame, tiek dvasiniame lygmenyje: „Kelias pamažu linko, ir ji atsiklaupė miegančio milžino šešėlyje. Aš atsiklaupiau šalia. Ji apkabino kaklą ir priglaudė mano veidą prie savo virpančių krūtų.“; „– Pavasarį mes susituoksime.“ (p. 182). Taigi, „Didžiojo metafiziko“ skulptūra pasirodo kaip atlikėjus – Stanį ir Mona, susiejanti figūra. Naratyvinėje Stanio programoje įvyksta konjunkcija su naujuoju jo vertės objektu – Mona.

Tačiau, lieka užmiršta pati erdvė – „Didžiojo metafiziko“ skulptūra yra *apgriuvusioje* maldykloje, nebegyvenamame miestelyje, paskendusiam tyloje ir persmelktame mirties bei nykimo izotopijų. Prisimenant romano pradžioje Stanio atvykimą į miestelį, kuris jam žadėjo išsigelbėjimą, kaip priešpriešą, matyti, kad ši atlikėjų sąjunga (subjekto ir vertės objekto konjunkcija) yra pasmerkta nesėkmei:

išgelbėjimas (bokšto laikrodžio melodija „Viešpats mūsų išgelbėtojas“)

vs

pasmerkimas (apgriuvus maldykla, kapinės, šešėliai)

Prieš tai Stanis nuolat jautė priepuolių grėsmę bei Raudonojo arklio tykojimą, ir miško, tamsos ir tylos figūros jam kėlė disforinę būseną, nepaisant to, arklys jo taip ir neužpuolė. Tačiau dabar, šių disforinės vertės turinčių figūrų apsuptyje, jis viską pamiršęs, o Stanio pateminio vaidmens raiškoje pirmą kartą matoma euforinė būseną: „Bėgau taku pasišokinėdamas, trunkydamas medžius

¹⁰⁶ „The figure is a consciously or unconsciously ironical representation of the man who strives to discover the "truth" about metaphysics, and at the same time a symbol of ultimate loneliness and senselessness“, Carl G. Jung [ir kt.], *Man and his symbols*, New York: Dell Publishing, 1968, p. 296.

¹⁰⁷ Olaf Blanke, Theodor Landis, „The Metaphysical Art of Giorgio de Chirico. Migraine or Epilepsy?“, *European neurology*, Nr. 50, p. 191-194, el. prieiga: <https://pdfs.semanticscholar.org/b480/41e8a0da152be86c60edc60685fca62e1882.pdf>, žiūrėta 2018-05-17.

kumščiais. Uždainavau [...]“ (p. 183). Taigi, matoma priešinga Stanio veikla, nei įprastai, tarsi būtų užmiršęs apie galimą grėsmę.

Šioje euforinėje, užmaršties būsenoje, įvyksta Stanio ir Raudonojo arklio susidūrimas: „Šokau per audros išverstą eglę ir... pakibau ore. Iš eglaičių tankumyno išniro Raudonasis arklys ir smogė ragu į galvą. Skausmas perlaužė dešinįjį smilkinį ir išsiveržė pro burną. Amžinybę trunkančioje tamsoje jis ir aš kritome į prarają. Paskui blykstelėjo akinantis žaibas — mes atsitrenkėme į dugną.“ (p. 183). Priepuolis įreminamas dviejų priešingų judėjimų: prasideda kilimu į viršų – „šokau“, ir baigiasi kritimu žemyn – „kritome“ ir „atsitrenkėme“. Pirmasis dar priklauso realybės erdvei („per audros išverstą eglę“), o du pastarieji – tikrovės, kurioje dalyvauja ir Raudonasis arklys. Priepuolio pradžioje persijungimas iš realybės į tikrovę vyksta ties „pakibau ore“ – kūnas erdvėje tampa statiškas, paneigdamas traukos jėgos dėsnį. Pasirodžiusi Raudonojo arklio figūra smogia Staniui į galvą, o po to abiejų figūrų kūnai krenta „amžinybę trunkančioje tamsoje“.

Matyti šio priepuolio skirtumas prieš tai buvusių kontekste: anksčiau nukrisdavo tamsa, ir Stanis netekdavo sąmonės, tačiau dabar priepuolio pabaigoje Raudonasis arklys nepranyksta „į niekur“, o krenta kartu į prarają, taip įvedant neperskiriamumą tarp šių dviejų atlikėjų.

Stanio ir Monos santykis priklauso pasijinei meilės plotmei, todėl galima teigti, kad būtent jo pasidavimas šiai pasijai, ir užmiršimas, jog sąlyga, kad jis pasveiktų, yra nepamiršimas apie priepuolių galimybę, ir tapo nesėkmingo išbandymo priežastimi. Kitaip tariant, išbandymo jis neįvykdė.

3.5. Pasidavimas

Kita strategija pavadinta „pasidavimas“, ir šis etapas iš dalies vyksta toje pačioje, ar panašioje erdvėje, kaip ir pirmasis – „perpratimas ir pašalinimas“.

Po nesėkmingo išbandymo Stanis, kaip lėmėjas, įvertina savo išbandymą: „– Tą naktį, kai grįžau palydėjęs ją, apsisprendžiau vesti. Dabar suvokiu, jog tai buvo kvaila, bet tada jaučiausi laimingas kaip niekada. Gal todėl, kad ateityje naktimis nebebūsiu vienas, o gal kad pirmą kartą visiškai pamiršau Raudonąjį arkli... Tačiau jis manęs nepamiršo!“ (p. 187). Tai yra kognityvinės sankcijos fazė: „Dabar suvokiu, jog tai buvo kvaila“.

Kaip savo paties teisiantysis lėmėjas, Stanis pasirenka mirtį, t. y., disjunkciją su gyvenimu: „Taip, Daniele, man reikia morfijaus. Turiu, geroji mergaite, šitoje kišenėje yra du buteliukai ir švirktas. Tik ne čia, o Londono užkampio viešbutyje, kur niekas manęs nepažįsta ir kur kitą dieną iš Stanio beliks tik pelenų krūvelė.“ (p. 239). Stanio noras nusižudyti kyla iš bejėgiškumo ir žinojimo, kad niekada nepasveiks:

Atsikėliau ir apsidairiau lietalčio. Jis gulėjo numestas ant fotelio atlošo, bet aš vaikščiojau po kabinetą, dairiausi ir niekaip negalėjau prisiversti paimti jį ir išeiti. Lemrenas stebėjo mane ir kažką galvojo.

– Neprarask vilties, Stani! Baisiai sunku tau, aš žinau, bet kelių sekundžių priepuolis neturėtų...

Turbūt susigriebė, kad mala kvailus niekus, ir nutilo. O akys sakė: „Aš išvarau velnius, priverčiu vaikščioti paralyžiuotus, bet tau, vaikine, nieko negaliu padėti.“ Stvėriau lietalčių ir ištiesiau jam ranką. (p. 189).

Taigi, Staniiui neigiamai įvertinus savo išbandymą, jo naratyviniame take prasideda nauja programa, kurioje vertės objektas – *mirtis*, taip pat šiame darbe jau įvardyta kaip *nebūtis* ir *pražūtis*. Taigi, prieš tai į miestelį jis atvyko norėdamas išsigelbėti, o dabar, į Lježą, tiksliau – psichiatrinę kliniką (nors ir trumpam), norėdamas pražūti. Pražūtis erdvė buvo įvardyta kaip miškas, tačiau, jei pražūtų siesime su mirtimi, pamatysime, kad jos siejasi per mirties izotopijas¹⁰⁸. Tad iš naujo išsigelbėjimo ir pražūtis erdves galima papildyti:

Miškas, Lježas /pražūtis/ vs miestelis /išsigelbėjimas/

Be to, Lježo erdvėje matoma daug *velnio* figūrų, susijusių su *pragaru*. Pirmiausia, su velniu gretinamas atlikėjas, priklausantis psichiatrijos klinikos erdvei: „Ji mylėjo Lemreną be galo, be krašto, bet tas juodas velnias nematė jos deginančių žvilgsnių, negirdėjo dūsavimų.“ (p. 184). Be to, už psichiatrijos klinikos ribų patenkama į pragaro imitacinę erdvę – barą pavadinimu „Velnio rūsys“. Jau vien pavadinimas suponuoja pragaro reikšmes. Velnias yra laikomas pragaro valdovu, o rūsys priklauso opozicijai *aukštai (dangus / rojus) vs žemai (pragaras)*. Be to, pati baro erdvė yra pragaro imitacija.

Kai pasiekėme Lemreno staliuką, ant kurio jau laukė šampano butelis ledų kibirėlyje ir du stiklai, staiga užsidegė rūsio sienose lempos — mėlyno akmens vokų apgaubtos raudonos velnių akys. Jų žvilgsniai baltomis strėlėmis kilo į viršų, lūžinėjo rausvo veidrodžio lubose ir saulėlydžio gaisais krito žemyn. Žmonių veidai nušvito, nusidažė jaunuolišku raudonių; staliukai, buteliai, ilgakojai stiklai apsipynę žibančiais šešėliais kaip dar drėgnoje akvarelėje. (p. 193).

Taigi, Lježo erdvėje tęsiamas mirties figūrinis takas. Bet įdomu tai, kad į pragarą patenkama po mirties, tad galima interpretuoti, kad „Velnio rūsys“ yra Stanio sprendimo nusižudyti figūratyvinė raiška.

Turint omeny, kad Stanis pradėjo naują naratyvinę programą, ir jo vertės objektas yra mirtis, tuos, kurie jam trukdo patirti konjunkciją su mirtimi, semiotiškai turėtų būti laikomi aktantais

¹⁰⁸ Žr. „Perpratimas ir pašalinimas“, p. 45–46.

– priešininkais. Jais taip pat pasirodo šiai erdvei priklausančios figūros: jau minėtas Lemrenas, Danielė, Žanas. Jie visaip bando jį sulaikyti nuo mirties, t. y., atima galėjimą veikti.

Galiausiai, netikėtai prasideda naujas etapas, reiškiantis kitokią strategiją, ir šiame darbe pavadintas „kova“.

3.6. Kova

Ši strategija taikoma kitoje erdvėje – Danielės tėvo namuose. Svarbu tai, kad tam tikra prasme, tai yra psichiatrinės klinikos tęsinys, kadangi Staniiui suteikiamas kambarys, tapatinamas su vienuote: „Minkštajame“ kambaryje nebuvo baldų, tik kilimų gultas ir juokingai žema kėdutė.“ (p. 235); „Keistas kambarys! Jeigu ne prabanga, tikrai ne kuo skirtųsi nuo Lemreno vienutės.“ (p. 236).

Matomas įtampos sumažėjimas prisiminus Raudonąjį arklį. Galima daryti prielaidą, kad tai dėl priimto sprendimo nusižudyti, kuris savaime sumažino įtampą ir eliminavo pasveikimo vertės objektą. Tai reiškiasi ir per Stanio veiklą, prilygstančią mirties baimės mažėjimui, kuris pasireiškia kaip žaidimas, o gal net juokimasis iš jos¹⁰⁹:

Didžiulės, bekrastės, iš baimės suledėjusios akys. [...] Vėl nusišypsojau ir panėriau veidą vandenin.

[...]

— Nieko, Daniele, — nusijuokiau. — Pasikalbėjau su savim po vandeniu, pagudravau kaip visada, kai prisimenu jį. O tu, dėl Dievo, nevaryk taip akių — iškris ir nugrims į dugną.

— Tu išblyškai... Grįžkime į krantą, Stani.

O man buvo linksma. Pasiutiškai linksma, kad nepuoliau į krantą kaip ryklio vejamas. Staiga pradėjau blaškytis, riktelėjau ir nugrimzdau. Pasiekęs dugną atsiguliu, atmečiau rankas.

Danielė šliaužiojo dugnu, ieškodama manęs. Suradusi patapšnojo per veidą: baik kvailus juokus — ir patraukė už rankos į viršų. Tačiau aš buvau sunkus kaip skenduolis, ir ji iškilo be manęs. Įkvėpė oro gurkšnį ir vėl paniro. Mano galvoje daužėsi skaudūs smūgiai, bet vis tiek nejudėjau. Ji sutriko — pradėjo pliekti man per veidą kumšteliais, čiupo už plaukų ir plėšė į viršų. Ištrūkiau ir vienu pasispyrimu iššokau virš vandens. Ji išniro greta. Pamačiusi, kad aš juokiuosi, pravirko ir nuplaukė prie tiltelio. (p. 228–229)

Atsidūręs šioje erdvėje, Stanis toliau ketina siekti vertės objekto – mirties. Tačiau netikėtai vėl įvyksta susidūrimas su Raudonuoju arkliu, bet Stanio veikimas jo metu, yra nebūdingas prieš tai vykusiems priepuoliams:

Siena pradėjo braškėti, linkti nuo kurtinamų smūgių, kurie aidėjo mano galvoje, ji pleišėjo nuo grindų iki lubų, kol atsivėrė juoda anga, ir aš pamačiau Raudonąjį arklį.

¹⁰⁹ Pirmasis juoko po priepuolio epizodas matomas Lemreno kabinete, kai Stanis jam atvežė knygutę.

Dvi kraujuojančios akys žiūrėjo į mane. kažkas atsiskyrė nuo manęs, ėmė svirti į priekį ir galvą sprogdinančiu aidu griuvo ant grindų.

Žiūrėjau į visa tai, negalėjau atplėšti žvilgsnio nuo metalu blizgančio rago, bet kartu mačiau ir save, gulintį ant grindų. Paskui iškrito dar vienas aš, dunkstelėjo į grindis ir susigėrė į pirmąjį. Akinama šviesa priblėso, siena pradėjo dubti, lygintis ir siurbti atgal Raudonojo arklio galvą. Peržengiau gulintį save ir puoliau jį sugniaužęs kumščius ir šaukdamas.

[...] Tada prispaudžiau kaktą prie sienos ir pradėjau juoktis: kažkas sugrįžo į mane, užpildė skaudžią tuštumą ir plėtėsi krūtinėje. Buvo tylu ir gera: jis nebeturėjo jėgų prasilaužti pro sieną! (p. 237–238)

Matyti, kad užuot bėgęs, Stanis šįkart puola Raudonąjį arklį, tad matoma visai kitokia strategija, nei iki šiol. Pokytis matomas ir arklio veikime: užuot prasibrovęs pro sieną, jis pranyko, t. y., grįžo į savo erdvę. Be to, po priepuolio matoma ir kitokia Stanio veikla: anksčiau jis verkdamas ir kandžiodamas rankas, o dabar prapliumpa juoku, o jo būseną apibūdinama tarp aforinės („ramu“) ir euforinės („gera“). Tad galima sakyti, kad tas patemiškumas, kuris buvo anksčiau matomas Staniumi susitelkiant į konjunkciją su Raudonuoju arkliu, dabar yra nusilpęs.

Tai pastebi ir jis pats, įvertinantis paskutinį susidūrimą su Raudonuoju arkliu:

„Kiek tai truko? Dvi sekundes, penkias? O gal tik akimirksnį — pamačiau jį ir puoliau su kumščiais. Lemreno „barako“ vienutėje užsidengdavau akis, slėpdavausi po lova; vėliau, po kelių mėnesių, baisi neapykanta nustelbė siaubą, ir nelaukdamas jo puolimo pats mesdavausi į sieną. Nejaugi tikrai kažkas keičiasi? Anksčiau verkdavau po priepuolių, dabar juokiuosi...“ (p. 239–240).

3.7. Priėmimas

Paskutinė erdvė, kurioje veikia subjektas – Bastonė. Šioje erdvėje nėra aiškiai išreikštos subjekto modalinės kompetencijos, tačiau kiti atlikėjai, erdvės ir laiko figūros leidžia interpretuoti kognityvinės sankcijos pobūdį. Ypač aiškiai reikšmės atsiskleidžia gretinant jas su romano pradžioje matomomis figūromis.

Pirmiausia matoma subjekto pragmatinis veikimas, kuris yra daktaro teminio vaidmens tęsimas: „Mostelėjau visą laiką tylėjusiai slaugei, ir ji pristūmė prie operacinio stalo vežimėlį su įrankiais. Kai Diužardenas ištepė Rokso galvą jodu, perpjoviau — praplatinau žaizdą ir sutvirtinau ją plėstuku.“ (p. 265). Tad galima sakyti, kad ši strategija yra tokia pat, arba labai panaši į „susitaikymo“ strategiją. Tai pastebima ir iš jo vidujybės raiškos: „baugiai tuščioje galvoje [...]“ (p. 269). Anksčiau Stanio mintys jam keldavo disforiją, o dabar, per tuštumos raišką, matoma aforinė būseną.

Romano pradžioje erdvė apibudinta kaip temstanti ir pilkėjanti. Panašiai yra ir šiuo atveju, bet papildomai matoma audros – lietaus ir perkūnijos figūra:

Juodi tvano debesys šliaužė dangumi. Saulė apsitraukė rūku, grimzdo, nyko tamsejančioje gelmėje. Krūmuose tilo paukščių čirškėjimas. Viskas suglebo, nuslopo. (p. 267);

Audra jau supo Bastonę. Juodi debesų verpetai apsivijo, užgniaužė krūpčiojančią saulę. Tako smėlis girgždėjo po kojomis, aidėjo tuščiam sode, baugiai tuščioje galvoje [...]. (p. 269);

Liepsnojančios ietys švystelėjo virš Bastonės, atsitrenkė į kalnus ir prasmego tarpekliuose. Sunkūs kamuoliai nuriedėjo debesimis ir sprogo kurtinamu trenksmu. Skaidrūs lašai pabiro sode. Jie krito ant takų smėlio, pageltusios žolės ir pro koplyčios duris išnešamo karsto. [...] Melsva ugnies ranka perkirto debesis ir smogė į žemę. Akimirksnį viskas paskendo ugnies jūroje, į kurią griaudėdami krito griūvančio dangaus gabalai. (p. 270).

Sodo takuose rausėsi upeliai, tvenkėsi prie vartų ir plūdo į gatvę. Šviesėjo. (p. 271)

Taigi, matoma erdvės transformacija šviesu → tamsu → šviesu.

Be to, vėl kartojasi dvasiškumo izotopijos:

Koplyčioje prieš bronza apkaltą karstą meldėsi jaunas kunigas. [...]

„Už Rokšą kunigas nesimels, negąsdins velnių šventąja ugnim, neaptvers apvaisinimo judesiais. Bičiulis Demulenas jau dabar atkalba maldas, atsisveikina iki prisikėlimo dienos. Lyg būtų galima sugrįžti iš nebūties...“ (p. 268).

Senas vienuolės balsas mirusia kalba meldė mirusiųjų Dievą pasigailėjimo. Kunigas sugrįžo prie maldos stalo ir suglaudė delnus. Pakreipęs gražią jauno burtininko galvą, jis skaitė iš Gyvybės knygos, o mirtis gulėjo prieš jį ir šaipėsi iš šventųjų melų. (p. 269)

Prieš tai „išgelbėjimas“ buvo pagrindinė dvasiškumo reikšmė, nurodanti Stanio vertės objektą. O šiose ištraukose matomos dvasiškumo izotopijos yra: „malda“, „priskėlimas“ („sugrįžimas iš nebūties“), „pasigailėjimas“, „gyvybės knyga“. Tad matyti, kad visos izotopijos susijusios su viltimi, kuri buvo matoma ir „susitaikymo“ strategijoje.

Taigi, šį etapą galima vadinti „priėmimu“, kuris yra panašus į „susitaikymo“, tačiau turi sugrįžimo iš nevilties („prisikėlimo“) vertę.

Stanis visuomet turėjo vertės objektą – pasveikimą, ir jo siekė. Tačiau galiausiai pasirodė, kad visiškas pasveikimas neįmanomas, o jo vertės objekto pasiekimas gali būti laikomas išmokimas gyventi su liga, ją priimti kaip savo teminį vaidmenį. Tad per visą Stanio naratyvinę taką, jo vertės objektas pakito, ir galiausiai buvo pasiektas.

3.8. Erdvių išsidėstymas

Galiausiai, aptarus visas strategijas, jų erdvėms galima suteikti semiotinius terminus pagal tai, kokia naratyvinės schemos fazė vyksta. Semiotikoje erdvė skirstoma į heterotopinę, paratopinę ir utopinę. Pastarosios dvi kartu sudaro topinę erdvę, kurioje, pasakojimo pabaigoje,

vyksta išbandymas. Paratopinėje yra įgaunama kompetencija, o utopinėje vyksta lemiamasis išbandymas. Heterotopinė erdvė apglobia topinę.¹¹⁰

Turint omeny visą Stanio naratyvinį taką, heterotopinė erdvė yra Lježas, kur po LSD išmėginimo jis lyg niekur nieko gyveno iki pirmojo priepuolio. Psichiatrinė klinika, miškas ir miestelis įeina į kompetencijos įgavimo – paratopinę erdvę (nepaisant to, kad ne iškart jam pavyksta įgauti kompetenciją). Stanis patyrė du išbandymus, kurių vienas buvo nesėkmingas (priepuolis apleistame miškelyje po pasveikimo strategijos ignoravimo), o kitas – sėkmingas (kova pamačius Raudonąjį arklį, kai šis atsitraukė). Tad topinę erdvę apima apleistas miestelis, Lježas ir Danielės tėvo namai. Bastonė priklauso heterotopinei erdvei, sėkmingai įveikus išbandymą – susitaikius su turima liga.

¹¹⁰ Nijolė Keršytė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 132–135.

4. Išvados

- Darbo įvade buvo pristatytos dvi skirtingos nuomonės apie analizuojamo romano psichologinę perspektyvą: 1) romane žmogaus kasdienybė aprašoma per psichologinę veikėjo perspektyvą; 2) romane autoanalizės mažai, ir dominuoja įvykiai, o ne psichologijos raiška. Ši semiotinė analizė atskleidė, kad Cinzo romane yra pakankamai išplėtotą veikėjo autoanalizės plotmė, kuri atsiskleidžia ir per išorinio pasaulio aprašymus. Taigi, pritariant Raguočio nuomonei, romano tekstas, pasakojimo būdas, yra pakankamas, siekiant atskleisti veikėjo psichologinės dramos naratyvą.
- Stanio naratyvinė programa dvilypė: jis tuo pačiu metu siekia disjunkcijos su vienu vertės objektu – Raudonuoju arkliu, ir konjunkcijos su kitu vertės objektu – pasveikimu. Per subjekto naratyvinį taką pagrindinis vertės objektas pakito: nuo visiško pasveikimo iki išmokimo gyventi, susitaikant su liga. Pasiektas tik pakitęs vertės objektas.
- Romane pasveikimas, išgijimas nuo ligos reiškia išsigelbėjimą. Tačiau, nepaisant to, kad išsigelbėjimo izotopija buvo viena dažniausių, visiškas veikėjo pasveikimas neįmanomas, jis įgauna kitokią prasmę. Subjekto turimas vertės objektas – pasveikimas niekada negalės būti realizuotas. Priepuolių nebuvimas negali būti baigtinis procesas, kadangi visada lieka priepuolio pasikartojimo galimybė.
- Romane pasveikimas reiškia susitaikymą su liga ir jos priėmimą, paverčiant ligą savo tapatybės dalimi.
- Atlikėjo – Stanio liga yra pasija, stipriausiai jį kankinanti ne tiek per pačius priepuolius, kiek per kančią laukiant priepuolių. Dominuojanti pasijos raiška – siaubas ir baimė.
- Stanio pateminis vaidmuo – ligonis, o teminis – daktaras. Tad kaip figūra Stanis turi du vaidmenis, priklausančius skirtingoms plotmėms. Šių vaidmenų derinimas yra jo sėkmingo tolimesnio gyvenimo sąlyga.
- Stanis – subjektas, kuris prieš ligą yra bejėgis, nes negali jos sukontroliuoti ir pasveikti. Bet tuo pačiu, jis yra ir savo paties lėmėjas, nes keisdamas savo požiūrį ir elgesį, t. y., naratyviniame lygmenyje – modalinę kompetenciją, jis keičia savo santykį su liga, todėl keičiasi ir ligos figūrinės reprezentacijos, o naratyviniame lygmenyje vertės objekto – Raudonojo arklio veikimas. Analizė patvirtino įvade iškeltą hipotezę: Cinzo romane ligonis yra pasijinis subjektas, o jo ligos patyrimas priklauso nuo jo paties buvimo modalumų.
- Stanis ir Raudonasis arklys – sinkretiniai aktantai, dalyvaujantys vienas kito naratyvinėje programoje kaip vertės objektai, nors patys sau yra subjektai. Stanis su savo vertės objektu siekia disjunkcijos, o Raudonasis arklys – konjunkcijos. Be to, Stanis kaip subjektas dar

atlieka ir savo paties lēmējo aktantini vaidmenī. Taigi, iš viso, romane Stanio figūra apima tris aktantinius vaidmenis: subjekto, lēmējo ir vertēs objekto.

Literatūros sąrašas

Literatūros šaltinis:

- Cinzas, Eduardas, *Raudonojo arklio vasara*, Vilnius: Alma littera, 2008.

Naudota literatūra:

- Cinzas, Eduardas, *Trys liūdesio dienos*, Vilnius: Alma littera, 2008;
- Dirk Blom, Jan, *A Dictionary of Hallucinations*, New York, Springer, 2010, p. 192–193;
- Fontanille, Jaques, „Astmos pasijos“, *Baltos lankos*, iš prancūzų k. vertė Justinas Šuliokas, Vilnius: Baltos lankos: 2012, p. 124–177;
- Greimas, A. J., Courtés, J., *Semiotics and language: An analytical Dictionary*, iš prancūzų k. į anglų vertė Larry Crist, Daniel Patte [ir kt.], Bloomington: Indiana university press, 1982;
- Greimas, A. J., Fontanille, J., *The Semiotics of Passions: From States of Affairs to States of Feelings*, iš prancūzų k. į anglų vertė Paul Perron ir Frank Collins, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993;
- Greimas, A. J., *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991;
- Greimas, A. J., *Maupassant teksto semiotika: praktinės pratybos*, (iš prancūzų k. vertė Kęstutis Nastopka, Saulius Žukas), Vilnius: Versus aureus, 2017;
- Greimas, A. J., *Semiotika: Darbų rinktinė*, sudarė ir iš prancūzų k. vertė R. Pavilionis, Vilnius: Mintis, 1989;
- Greimas, A. J., *Struktūrinė semantika*, Vilnius: Baltos lankos, 2005;
- Jung, Carl G. [ir kt.], *Man and his symbols*, New York: Dell Publishing, 1968;
- Juzelėnienė, Saulė, „Būdvardžio raudonas semantinė sklaida“, *Respectus philologicus*, 2(7), 2002, 132–136;
- Kelertienė, Violeta, „Iš mūsų pasakojimo pirmuoju asmeniu istorijos“, *Metmenys: kūryba ir analizė*, 47, Čikaga: AM & M Publications, 1984, p. 129–145;
- Keršytė, Nijolė, *Pasakojimo pramanai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016;
- Klimka, Libertas, „Skambieji Vajasiškio varpai“, *Sietuvos. Rytų Aukštaitijos kultūros bei istorijos žurnalas*, 2011, Nr. 5, p. 17–21;
- Klimka, Libertas, „Varpai kultūros istorijoje“, *Varpai*, 2016 (34): Literatūros almanachas / Vyr. red. L. Peleckis-Kaktavičius, p. 5–12;
- Mačianskaitė, Loreta, „Ką reiškia blūdas „Blūde“?“, *Baltos lankos*, Vilnius: 2004, Nr. 18/19, p. 90–110;
- Max Lüscher, *The Lüscher color test*, New York: Random house, 1969;

- Melnikova, Irina, *Literatūros (inter)medialumo strofos, arba Žodis ir vaizdas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016;
- Nastopka, Kęstutis, *Literatūros semiotika*, Vilnius: Baltos lankos, 2010;
- *New Catholic Encyclopedia*, 2nd edition, Detroit: Thomson Gale, 2003;
- Raguotis, Bronius, „Keli žodžiai apie E. Cinzo kūrybą“, Eduardas Cinzas, *Raudonojo arklio vasara*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 314–318;
- Sax, Boria, *Imaginary animals: the Monstruos, the Wondrous and the Human*, London: Reaktion books, 2013;
- Skujytė, Asta, *Mitinė ligų erdvė lietuvių etnomedicinoje: buveinės, ribos, kelionės* Magistro darbas, vadovė dr. Daiva Vaitkevičienė, Vilniaus universitetas, A.J Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras, 2014;
- Žukas, Saulius, „Esthesis belaukiant“, A. J. Greimas, *Iš arti ir iš toli*, sudarė Saulius Žukas, Vilnius: Vaga, 1991.

Elektroniniai šaltiniai:

- Blanke, Olaf, Landis, Theodor, „The Metaphysical Art of Giorgio de Chirico. Migraine or Epilepsy?“, *European neurology*, Nr. 50, p. 191-194,
<https://pdfs.semanticscholar.org/b480/41e8a0da152be86c60edc60685fca62e1882.pdf>;
- Boghian, Ioana, „A semiotic approach to illness in Emily Brontë’s “Wuthering heights”,
Speech and Context, 1, 2015, p. 63-76, el. prieiga:
<https://www.researchgate.net/publication/282245772>;
- Burnum, John F., „Medical Diagnosis through Semiotics: Giving Meaning to the Sign“,
Annals of Internal Medicine, American College of Physicians, 1993 lapkričio 1 d., t. 119,
Nr. 9, p. 939–940, el. prieiga:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.847.5090&rep=rep1&type=pdf>;
- Jackson, William, „The use of unicorn horn in medicine“, *The Pharmaceutical Journal*
(Vol. 273), 18/25 December, 2004, el. prieiga:
http://www.rhinosourcecenter.com/pdf_files/117/1175857420.pdf;
- Kuperman, V., Zislin, J., „Semiotic perspective of psychiatric diagnosis“, *Semiotica*,
155(1), 2005, 1–13, el. prieiga: <https://www.researchgate.net/publication/290047038>;
- Riegler, F. M., „The semiotics of disease“, *European surgery*, Springer Verlag, 2010, Nr.
42, (4), p. 157–158, el. prieiga: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10353-010-0553-y.pdf>;

- Rodríguez Q., Jhennifer R., „El conflicto de las palabras. Análisis del discurso esquizofrénico desde la semiótica de las pasiones“, *Aportes desde américa latina: miradas, lenguajes y perspectivas semióticas*, Bogota: Instituto Caro y Cuervo, 2017, 158–172, el. prieiga: <http://www.felsemiotica.org/site/wp-content/uploads/2017/11/MIRADAS-LENGUAJES-Y-PERSPECTIVAS-SEMIO%CC%81TICAS.pdf>;
- Šurkus, Jonas, „Lizergo rūgšties dietilamidas (LSD) ir kiti lizergo rūgšties amidai“, *Psichostimulatoriai, haliucinogenai, apsinuodijimų jais intensyvioji terapija: konferencijos medžiaga*. Kaunas, 2010. p. 95–99, el. prieiga: <https://www.apsinuodijimai.lt/wp-content/uploads/2016/05/st03-lsd-ir-kiti-lsa.pdf>;
- Wright, Thomas, *The Fabulous Natural History of the Middle Ages*, London: Chapman & Hall, 1845, el. prieiga: <http://bestiary.ca/etexts/wright1845/wright%20-%20fabulous%20natural%20history.pdf>.

Kiti elektroniniai šaltiniai:

- <http://bestarts.org/artist/giorgio-de-chirico/paintings/the-great-metaphysician/>;
- <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>;
- <http://www.aalietuvoje.org/knygos/lankstinukai/aa-nauju-nariu/>;
- <http://www.lkz.lt/>;
- <http://www.mmg.mpg.de/en/subsites/medical-diversity/events/international-conference-illness-narratives-revisited/>;
- <https://giorgiodichirico.weebly.com/the-great-metaphysician.html>;
- <https://medlineplus.gov/ency/patientinstructions/000792.htm>;
- <https://www.health.harvard.edu/staying-healthy/understanding-the-stress-response>;
- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmedhealth/PMHT0025458/>.

Indrė Juškienė

The Semiotics of Disease in Eduardas Cinzas' Novel "Raudonojo arklio vasara"

Summary

The object of this paper is semiotic analysis of a novel by Eduardas Cinzas "Raudonojo arklio vasara". It is one of a few semiotic analysis of the disease in Lithuanian literature. The aim is to analyse the text from the perspective of disease and to find out the meanings of it from the different points of view. For example, what is the relation between the patient and the disease? Can the patient control the disease, or only his attitude towards it? What does it mean to recover from the disease?

The analysis unfolded that the patient in the novel is a subject of passion. He can never recover totally, but he indeed can change his attitude and perspective towards the disease. He can't control it, but he can divert the disease. The condition to do that is to change his modality and accept the disease as his thematic role as a part of his identity. As an actant he is a subject, and addresser, and as an object of value. The object of value has changed through the narrative of the disease.